

Μ. ΘΑΒΩΡΠΗ

**ΤΕΤΡΑ
ΛΟΓΙΑ**

ΑΘΗΝΑ 1976

Μ. ΘΑΒΩΡΙΤΗ

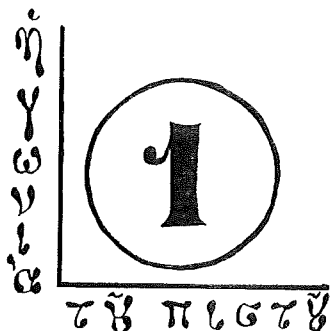
ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ

Μὲ στοχασμὸ καὶ πίστη

ΑΘΗΝΑ 1976

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΛΟΓΟΙ ΜΕ ΣΤΟΧΑΣΜΟ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ

- I. Ἱστορία τοῦ Λόγου
- II. Ὁ Ναός
- III. Ἡ σύνθεση στὴ Βίβλο
καὶ τὴν Ἐκκλησία
- IV. Κονφορμισμός

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον ἀποτελεῖται ἀπὸ σημειώματα (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν) ποὺ δημοσιεύθηκαν στὴ στήλη «**Η ΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΠΙΣΤΟΥ**» τῆς «**ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΥΛΑΣ**» τῶν **ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΝΕΩΝ** τῆς περιοχῆς Λιπασμάτων τοῦ Πειραιᾶ.

Ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔγραψε, ἀνταποκρίθηκε σὲ σχετικὸ αἶτημα τῶν Νέων καὶ γιὰ αὐτὸ ἡ ἔκδοσή τους σὲ ἰδιαίτερο τεῦχος ἀφιερώνεται στοὺς ἴδιους τοὺς Νέους καθὼς καὶ σὲ ὅλους, ὅσοι γνωρίζουν καὶ ἀγαποῦν τὸ Χριστὸ μὲ ἀπλότητα, καθαρὴ καρδιὰ καὶ ἀδογματίστα.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ, ποὺ τὴν σύγχυση ἐπικρατεῖ σὲ ὅλο τὸν κόσμον, ποὺ τὰ πνεύματα εἶναι ταραγμένα ἀπὸ χίλια — δυὸ προβλήματα καὶ οἱ ἄνθρωποι, γενικά, ἔχουν χάσει τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν ἰδανικὰ ἔχουν σκοτισθῆ μέσα στὴ θολούρα τῶν ἑτερόκλητων ἐπιδιώξεων, εἶναι πολὺ παρήγορο νὰ βλέπῃ κανεὶς Νέους νὰ ἐνδιαφέρονται μὲ θέρη γιὰ τὰ πνευματικά, νὰ πιστεύουν μὲ εὐλικρίνεια καὶ ἀπλότητα καὶ ν' ἀγωνίζονται μὲ ὅλα τὰ σύγχρονα μέσα ποὺ μποροῦν νὰ διαθέτουν, γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν πίστη τους θαλερῆ καὶ γενναία.

Ἄν οἱ πιστοὶ, καὶ ἰδιαίτερα οἱ Νέοι, δὲν ἐμβαθύνουν στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, μάλιστα ὅπως τὰ τοποθετεῖ τὸ σύγχρονο διαφέρον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν γνώμονα τῆς θείας ἀποκάλυψης, τὸ ἴδιο χάος θὰ εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν μ' ἐκεῖνο ποὺ παρατηρεῖται στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες, οἱ ὁποῖες λησμόνησαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ξεμάκρυναν ἀπὸ τὴν στράταν τοῦ Θεοῦ.

Τὸ πνεῦμα τῶν νέων καιρῶν δὲν ἱκανοποιεῖται πιά ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν θρησκευτικῶν τύπων, ποὺ παλαιότερα συγκρατοῦσαν τὴν εὐσέβεια τῶν ἀδύνατων σὲ μιὰ ρηχὴ καὶ ἀφηρημένη πιστοφάνεια, κι' ἐκείνων ἀκόμα ποὺ ἀπὸ ραθυμία ἐννοιωθῶν ἱκανοποιημένοι ἀφήνοντας τὴν βαθύτερη ἔρευνα σ' αὐτοὺς ποὺ ἦσαν οἱ πνευματικοὶ τῶν ταγοῦ.

Σήμερα μικροὶ καὶ μεγάλοι, σοφοὶ καὶ ἄσοφοι ζητοῦν μιὰν ἀλήθειαν ποὺ νὰ τοὺς συναρπάξῃ. Μόνον ποὺ τὴν ζητοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς. Γιὰ αὐτὸ καὶ βλέπῃ κανεὶς τὴν ἀπογοήτευση ἢ, τὸ λιγώτερο, μιὰ προσποιητὴ ἱκανοποίησιν, ἂν ὄχι κάποιο νευρωτικὸ πάθος ἐνθουσιαστικοῦ φανατισμοῦ.

Και τὸ λάθος γίνεται γιατί οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν λαθεμένα, ταυτί-
ζουν τὴν πηγή τῆς ἀλήθειας μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἀρεσκείας
τους καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ὑποψιάζονται τὴν πλάνη τους αὐτή.

Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι πρόσφατο. Ἐπαναλαμβάνεται συχνὰ στοὺς
αἰῶνες.

Τὸν Μεσαίωνα ἡ δραστηριότητα τῆς ἐκκλησίας εἶχε παραπλανη-
θῆ ἀπὸ ἄσχετες πρὸς τὴν μεγάλη της ἀποστολή ἐπιδιώξεις. Ἡ λεγόμε-
νη «ἱερά ἐξέτασις», ἔκανε χρέη ἀστυνομίας γιὰ λογαριασμό τῆς πο-
λιτείας καὶ τῶν τότε ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων.

Ἐπρεπε νάρθουν κάποιοι καιροὶ ποὺ θὰ ξεφυλλίζονταν τὰ ἀρχαῖα
Ἑλληνικὰ συγγράμματα, γιὰ ν' ἀνανήψη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ δεισι-
δαιμονία κι' ἔπειτα νὰ ξαναβρῆ τὴ θεία ἀποκάλυψη, ἀπλῆ καὶ ἀπέριτ-
τη, στὰ ἱερά κείμενα.

Κάτι ἀνάλογο φαίνεται νὰ συμβαίνει καὶ σήμερα : Ἐνα σωρὸ ἰδε-
ολογίες, κοινωνικὲς καὶ φιλοσοφικὲς, καὶ προπαντὲς ἀμοραλιστικὴ χρη-
σιμοθηρία — ὑπόβαθρο καὶ στόχος τῆς τεχνοκρατίας τοῦ αἰῶνα μας,
ἔχουν σκεπάσει τὸ λαγαρὸ μήνυμα τοῦ θεοῦ λόγου καὶ ἔχουν σκοτίσει
τις συνειδήσεις τῶν πολλῶν.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ σύμπραξη ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἔχει
σκανδαλίσει τὴν πίστη πολλῶν, ποὺ γι' αὐτὸ ψάχνουν νὰ βροῦν ἄλ-
λοῦ ἀπαντοχή.

Πολλὲς ψυχὲς ἀπὸ τὴ μᾶζα δὲν ἀγνοοῦν ἀπλῶς τὰ ἱερά Γράμ-
ματα, ἀλλὰ καὶ τὰ περιφρονοῦν ἀνεξέλεγκτα.

Ὁ σημερινὸς ἰδεοληπτικὸς φανατισμὸς ἔχει καταντήσει κάτι χειρό-
τερο ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ τοῦ Μεσαίωνα.

Ἡ σύγχυση ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων ἔχει δημιουργήσει ἓνα παρδα-
λὸ μωσαϊκὸ συνειδήσεων μὲ μόνο σταθερὸ γνώρισμα τὸν ἀμοραλισμὸ.

Τὰ ἰδανικὰ ταυτίζονται μὲ τὴν ὕλική δύναμη καὶ τὴν ὕλική
ὑπεροχή.

Τὰ ἦθη ρυθμίζονται ἀπὸ ἐλατήρια ταπεινά, ποὺ ἔχουν στόχο τὰ
ὕλικά ἀγαθὰ, ἀπογυμνωμένα ἀπὸ κάθε ἄγιο σκοπὸ τῆς ζωῆς.

Ἡ κλίμακα τῶν παιδευτικῶν ἀξιών κινδυνεύει νὰ καταργηθῆ,
γιατὶ ἡ εὐφυΐα συνήθως ταυτίζεται μὲ τὴν καπατσοσύνη, ποὺ τραβάει
τὸ δρόμο τῶν ἀνίερων συναλλαγῶν μὲ τὴ νομότυπη κατοχύρωση δι-
καιωμάτων ἀπὸ ἀνάξιους καὶ ἀδίσταχτους.

Ἡ μεταπολεμικὴ μας γενιὰ δὲν πρόλαβε νὰ δῆ ἀξιόλογα παρα-
δείγματα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν μεγάλων καὶ δημοσίων ἀνδρῶν, γιατί ἡ
σκοπιμότητα ἦταν καὶ γι' αὐτοὺς ἡ θεὰ μπροστὰ στὴν ὁποία λυγοῦσαν
προδίδοντας τὴν εὐθύνη τους ἀπέναντι στὴ συνείδηση τῶν Νέων.

Μὰ καμιά σκοπιμότητα δέν μπορεῖ ν' ἀντισταθμίση τὸν σκανδαλισμὸ τῶν Νέων, πού μὲ τὴ σειρά τους θ' ἀντικαταστήσουν ὀλόκληρη τὴν παλιὰ γενιὰ καὶ αὐτοὶ θὰ δώσουν πολὺ γρήγορα τοὺς στυλοβάτες μέσα στὴν κοινωνία, τὴν πολιτεία καὶ τὴν ἐκκλησία.

Κακιὰ μοῖρα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας, φαίνεται ὅτι σὲ κάποιες κρίσιμες ἱστορικές στιγμὲς τόχει συνήθιο ν' ἀποδιώχνη αὐτὸ πού τῆς εἶναι καὶ τὸ πιὸ ἀναγκαῖο.

Στοὺς πιστοὺς ὁμως πέφτει ὁ κλῆρος, αὐτὲς τὶς στιγμὲς, καὶ σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, νὰ φανοῦν ἀκόμα πιὸ πιστοὶ καὶ πιὸ δραστήριοι.

Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος τους καὶ μόνο αὐτὸ τὸ κλίμα πού τοὺς ταιριάζει : Νὰ δώσουν τὴν παρουσία ἀληθινὰ πιστῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς βοηθώντας ἔτσι καὶ ἄλλους νὰ βροῦν τὸ δρόμο πρὸς τὸ πνευματικὸ φῶς καὶ τὴν μεγάλη τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια, πού φανερώνεται στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Σημείωση : Τὰ 33 μικρὰ κεφάλαια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται ἡ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ, εἶναι τὸ καθένα καὶ μιὰ ἀπλή ἀναφορά, πιδ πολὺ ἀναφορὰ προβληματισμοῦ στὸ θέμα πού ἀφορᾷ, καὶ ὄχι διεξωδικὴ καὶ ὀλοκληρωμένη πραγματεία. Αὐτὸ μόνο μπορούσε νὰ γίνη σὲ σύντομα σημειώματα τοῦ ἐντύπου πού τὰ ἐζήτησε σὰν συνεργασία, καὶ αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ νὰ προξενήσῃ κίνητρα στὸν πιστὸ ἀναγνώστη. *Ἄλλωστε, τὰ κίνητρα αὐτὰ ἦταν ὁ πρωταρχικὸς τους στόχος.

Χωρὶς ἀμφιβολία, τὰ κεφάλαια — σημειώματα θὰ μπορούσαν ν' ἀναπτυχθοῦν σὲ πολυσέλιδες αὐτοτελεῖς μελέτες, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε ἀπ' τὴν ἀρχὴ τέτοια πρόθεση, μὰ οὔτε καὶ ἡ τεχνικὴ δυνατότητα νὰ δημοσιευθοῦν στὸ μικρὸ ἐντυπο τῆς «ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΥΛΑΣ» τῶν Χριστιανῶν Νέων τῶν Λιπασμάτων τοῦ Πειραιᾶ.

Νέο Ψυχικὸ Ἀπρίλιος 1976

Μ. Θαβωρίτης

I. Ίστορία του Λόγου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: «Στὰ ἴχνη τοῦ λόγου»

Ἡ ENNOIA τοῦ λόγου στάθηκε ἀπ' τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια σὰν μιὰ βασικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ στὰ ζῶα.

Καὶ ναὶ μὲν ὁ μῦθος (1) λέγει ὅτι καὶ τὰ ζῶα εἶχαν κάποτε μιλιὰ, ἄγνωστο ὅμως πότε, τὴν ἔχασαν.

Ἴσως ὁ μῦθος, ποὺ ἐκφράζει σχεδὸν μιὰ παγκόσμια εὐαισθησία, ν' ἀπηχῆ καὶ μιὰ ὑποσυνείδητη ὑπόψια τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ζοῦσε κάποτε ἀδελφωμένος μ' αὐτὰ σὲ μιὰ παραδείσια ἐποχῇ, αὐτὴν ἀκριδῶς ποὺ ἀφηγεῖται ὁ Μωϋσῆς στὴν ἀρχὴ τῆς Πεντατεύχου καὶ ποὺ ὁ προφήτης Ἡσαΐας προφητεύει ὅτι θὰ ξανάρθῃ στῆ Γῆ (2).

Ὁ λόγος λοιπὸν εἶναι ἓνα στοιχεῖο ποὺ ξεχωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ζῶα· ἀλλὰ μήπως κράτησε γιὰ πάντα τὸ γνῶρισμα τῆς ἀνθρωπιάς;...

Τὸ μεγάλο δῶρο τοῦ Δημιουργοῦ στὸν ἄνθρωπο ἔγινε καὶ γίνεται συχνὰ πρόσχημα τῆς κακίας καὶ ξέφτισμα ἀμαρτωλῶν ἐκρήξεων.

Δόθηκε γιὰ νὰ σημαίνῃ ἔναρθρα τὸ στοχασμὸ τοῦ νοῦ καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς, μὰ ἀπὸ κάποια ἠθικὴ δολιοφθορὰ κατάντησε ἀντάρτης, συνεργὸς σ' ἓνα ἀποστατημένο φρόνημα.

Ἐγινε λόγος ἄλογος, ποὺ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο συχνὰ στὸν παραλογισμό.

Ἐπρεπε καὶ πρέπει νὰ ἐκφράζῃ πάντα τὴν ἀνθρώπινη σύνεση, τὴν αἰσθαντικότητα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν δικαιοσύνη τῶν ἔργων. Πόσο ὅμως ἦταν ἀλλοιώτικη καὶ πόσο θάσκανη ἡ μοῖρα ποὺ τὸν παραμόνεψε!..

Ἡ δύναμή του ξέπεσε σ' ἓνα ἀπλὸ συνθηματικὸ ἦχο, ἄλλοτε γιὰ συνεννόηση καὶ ἄλλοτε γιὰ παρεξήγηση. Μὰ πιδὸ συχνὰ παίρνει τὸ ὕφος τῆς ἀμαρτωλῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὴν ὑποδύεται μὲ εὐγλωττὴ ἐπιτηδεϊότητα, σιωπηλὰ ἢ κραυγαλέα!

Ἐγὼ ὁ Θεὸς μὲ τὸ λόγο του δημιουργεῖ (3), ὁ ἄνθρωπος συχνότατα καταστρέφει ἢ παραμορφώνει. Ὡστόσο καὶ ξεπεσμένος ὁ ἴδιος δὲν παύει νὰ ἔχῃ τὴν πεποίθηση ὅτι μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ κάποτε τὴν δημιουργικὴ δύναμη τοῦ

(1) Ξενοφ. Ἀπομν. Β', VII, 13.

(2) 1α' 6-9.

(3) Γέν. α' 3. Ἐβρ. 1α' 3.

λόγου και να γίνει κι' αυτός δημιουργός με την ξναρθη διατύπωση μιās του εὐχῆς.

Γιαυτό δάλληκε ἀπὸ πολὺ νωρίς, λόγο στὸ λόγο, νὰ θησαυρίση ἀπὸ λέξεις, νὰ φτιάξῃ λεξικά, νὰ δημιουργήσῃ λογοτεχνία και διαλεκτική, πάντα ἐλπίζοντας ὅτι πορεύεται τὸ δρόμο τῆς δημιουργίας.

Ἄλλοίμονο, ἂν τοῦ ἔλειπε μιὰ τέτοια ἐλπίδα.

Μὰ οἱ λόγοι τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὑπακούουν πάντα σὲ ὀρθοὺς λογισμοὺς· και τότε εἶναι λόγοι μωροί, λόγοι κενοὶ και κούφιοι, λόγοι «ἀργοί», ὅπως εἶπε ὁ Χριστός (4).

Οἱ ἀρχαῖοι "Ἕλληνες πρόσεξαν πολὺ στὴν ὀρθότητα τοῦ λόγου, πού τὸν συσχέτισαν με τὴν ὀρθὴ ἀξιολόγηση τῆς σκέψης και ἐπισήμαναν τὴν θετική του ἀξία στὴ δημιουργικὴ ἔρευνα τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. «Τὴν μετὰ λόγου ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην εἶναι» εἶπε ὁ Πλάτων (5). Και στὴν ἐπίμοχθη προσπάθεια πού ἔχει ἢ ἔρευνά του για τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς στὸν «Φαίδωνα» λέγει: Κι' ἂν δὲν συνέβαινε νὰ ὑπάρχη μέσα στοὺς ἀνθρώπους ἢ ἐπιστήμη ἐνωμένη με τὸν ὀρθὸ λόγο, δὲν θὰ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ δίνουν ἀπαντήσεις σωστὲς για ὅλα τὰ πράγματα, ὅπως αὐτὰ ἔχουν (6).

Και οἱ Πυθαγόρειοι εἶχαν πει: Τὸ νὰ προφέρῃ κανεὶς λόγο περὶ Θεοῦ σ' αὐτοὺς πού σφάλουε στὴ σκέψη, δὲν ὠφελεῖ, γιατί ὅπως και νὰ γίνει εἶτε τὰ σωστὰ τοὺς πῆ εἶτε τὰ σφαλερά, ζημιὰ θὰ προξενήσῃ (7).

Γιαυτό ἀκαταμάχῃτος γίνεται ἀγώνας σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες νὰ ταυτισθῇ στὴ ζωὴ ὁ προφορικὸς λόγος με τὴν ὀρθότητα τοῦ λογισμοῦ, πού ἀπορρέει ἀπὸ τὸν φρόνιμο τὸ στοχασμὸ και τὴ σωστὴ κρίση, χωρὶς νὰ μένουν ἀντιφάσεις στὴ ζωὴ!

"Ὅπου ὑπάρχει μιὰ τέτοια ἰσορροπία, εἶναι ἢ ζωὴ πρὸ πλούσια, δημιουργικώτερη, εὐλογημένη.

Χρόνια δλόκληρα σπουδάζει ὁ ἀνθρωπος και πασχίζει νὰ ἐπιτύχῃ μιὰ τέτοια ἰσορροπία, μὰ δὲν τὸ κατορθώνει ὅσο θὰ πρέπει και ὅσο τὸ ποθεῖ.

Σ' ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Ἡρακλείτου ἀναφέρεται:

Ἐνῶ ὁ λόγος εἶναι κάτι πού ἀνήκει σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐν τούτοις.

(4) Μαθ. 1β' 3ς.

(5) Θεαίτ. 201 c.

(6) Φαίδ. 73A : «... ἐρώμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἐάν τις καλῶς ἐρωτᾷ, αὐτὰ λέγουσι πάντα ἢ ἔχει· καιτοὶ εἰ μὴ ἐτύγχανεν αὐτοῖς ἐπιστήμη ἐνούσα και ὀρθὸς λόγος, οὐκ ἂν οἶοι τ' ἦσαν τοῦτο ποιεῖν».

(7) Λόγον περὶ Θεοῦ τοῖς ὑπὸ δόξης διεφθαρμένοις λέγειν οὐκ ἀσφαλές· και γὰρ τ' ἀληθῆ λέγειν ἐπὶ τούτων, και τὰ ψευδῆ, κίνδυνον φέρει. (Ἐκ τῆς Συλλογῆς τοῦ Δημοφίλου).

οί πιδό πολλοί συμπεριφέρονται στή ζωή τους μέ τήν ιδέα, ότι ή φρονιμάδα είναι προσωπική τους ύπόθεση, και συνεπώς έχουν τό ελεύθερο νά χρησιμοποιούν τό λόγο όπως αὐτοί θέλουν! (8)

Τά ένστικτα τής ζωής αντίμάχονται διαρκώς τόν όρθό λογισμό. Χίλιοι - δυό παράγοντες τόν καταπολεμοῦν και τόν παραδιάζουν συνεχώς. Κι' αὐτό γίνεται θεληματικά, όταν ό άνθρωπος στέργει μέ τή γνώση του στο κακό' και άθελα, όταν είναι άπληροφόρητος και καθυστερημένος.

Και πάλι θα 'ταν ζημιά μικρή, αν τό κακό περιωριζόταν στους καθυστερημένους και τους ύποανάπτυκτους. Γιατί θα ύπήρχε έλπίδα μέ τόν καιρό νά τους δοῦμε κάποτε διωρθωμένους.

Μά δέν είναι έτσι. Τό κακό παίρνει διαστάσεις μέσα στή ζωή, γιατί άνάμεσα στους άνεπτυγμένους — άτομα και λαούς — ή αλήθεια παραδιάζεται σκόπια μέ τόν ψεύτικο λόγο, πού γίνεται φόρμουλα (9) λεκτική, μιá δηλαδή προσπάθεια μάταιη, πού πασχίζει νά έμφιαλώσει τήν αλήθεια, για νά τήν άχρηστεύσει.

Τά άρχαία μαντεία δέν έκαναν τίποτ' άλλο παρά μέσα στις λεκτικές τους φόρμουλες, όπως ήσαν οί χρησμοί, νά κλείνουν παγιδευμένες τις μεταφυσικές άγωνίες τών τότε... «πιστών».

Ή πολιτική άνέκαθεν, και σήμερα ακόμα πιδό πολύ, μέσα σε διπλωματικές φόρμουλες έξακολουθεί νά δεσιμεύη τους έθνικούς πόθους τών αλύτρωτων και άδικημένων λαών.

Τά πάσης μορφής δικαστήρια σε νομικές φόρμουλες περιορίζουν τή θεία δικαιοσύνη, πού κρατική έξουσία στριμώχνει μέσα στους διάφορους κώδικες, όπως αὐτή θέλει.

Τό γράμμα του νόμου συχνά θρίσκειται σε σύγκρουση μέ τό πνεῦμα τής δικαιοσύνης, πού προτίθεται νά καθορίσει ό νόμος. Κι' αὐτό τό κάνει ό λόγος, πού γίνεται και έταμός ύπηρέτης τής ανθρώπινης πονηρίας.

Νομικές φόρμουλες ήσαν και οί διάφορες έπινοήσεις τών Γραμματέων, τών Νομοδιδασκάλων και τών Φαρισαίων τής έποχής του Χριστού, πους τις είχαν έφεύρει για νά παραδιάζουν τόν Μωσαϊκό Νόμο, πράγμα για τό όποιο τους άπηύθυε ό Χριστός εκείνα τά φοβερά «Οὐαί!»! (10)

Νομικές φόρμουλες δικαιολόγησαν τις πιδό άδικες δίκες στήν ιστορία του κόσμου και τις συγκάλυψαν μέ ψεύτικες έτυμηγορίες!

(8) «Του λόγου δ' έντος ξυνοῦ ζώουσιν οί πολλοί ως ιδίαν έχοντες φρόνησιν».

(9) Formalia, είναι ύποκοριστικό του Forma και σημαίνει τήν όμορφιά. "Άξιο νά σημειωθῆ ότι χρησιμοποιήθηκε άπό τους Ρωμαίους σαν δικανικός τύπος.

(10) Ματθ. κγ'.

Ἐπίσημος πατέρας αὐτῆς τῆς ἐκτροπῆς, στήν ἱστορία τοῦ λόγου, εἶναι ὁ σοφιστής Πρωταγόρας, πού εἶχε τὸ ζῆλο νὰ παρασταίῃ «τὸν ἦττω λόγον κρείττω». Αὐτός, πού γιὰ τὸ μέτρο τῆς ἀλήθειας θεωροῦσε ἀρκετὴ τὴν ὑποκειμενικὴ ἀντίληψη τοῦ καθενὸς μὲ τὸ πολυθρόλητο ἐκεῖνο: «Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν» (11).

Αὐτὸ τὸ χωρίο, πού ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ἀποκαλεῖ «ὁ Πρωταγόρου λόγος», ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν Πλάτωνα νὰ γράψῃ τὴν ἀντίστοιχη φράση στοὺς «Νόμους» του: «Ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἶη μάλιστα καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ πού τις, ὡς φασὶν ἄνθρωποι» (12).

Στὸν «Ὀμηροῦ καὶ τὸν Ἡσίοδο ὁ λόγος χαρακτηρίζεται ὡς «αἰμύλιος», δηλαδή, κολακευτικός, γλυκὸς καὶ πανούργος, ἄλλοτε γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ ἄλλοτε νὰ ἐξαπατήσῃ τις «φρένες» τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλὰ ὁ λόγος σὰν φόρμουλα τῆς ἀλήθειας, γλυκόπιστο κουφέτο τοῦ ψεύδους, εἶναι ἡ πρώτη στιχομυθία πού εἶχε ὁ ἄνθρωπος ἔξω ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ (13). Καὶ μόνο ἓνας ἄλλος λόγος, λόγος θεϊκὸς ἐπαγορευτικὸς σ' ἐκεῖνον πού ξεγέλασε τὸν ἄνθρωπο, θὰ μπορούσε νὰ τὸν ξαναφέρῃ στὸ σωστὸ τὸ δρόμο.

Καὶ ὁ Πλάτων, χωρὶς νὰ εἶναι καθόλου ἐντριβῆς στὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, σ' ἓνα χωρίο τοῦ «Φαίδωνα», ἀνυποψίαστος, βρίσκει τὸ γεφύριμα στὸ χάσμα πού δημιούργησε ἡ πτώση στὴν Ἐδέμ: Βάζει τὸν Σιμμία ν' ἀπαντήσῃ στὸν Σωκράτη, ὅτι γιὰ νὰ διαπλεύσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὠκεανὸ τῶν ἀποριῶν πού κρύβει ἡ μεταθανάτια ζωὴ, θὰ πρέπει νὰ πάρῃ τὸν καλύτερο ἀνθρώπινο λόγο, ἓνα λόγο πού δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἀμφισβητηθῇ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀξία, καὶ πάνω σ' αὐτόν, σὰν σὲ μιὰ αὐτοσχέδια φελοῦκα, νὰ ταξιδέψῃ ριψοκινδυνεύοντας τὴ ζωὴ του, ἐκτὸς ἂν θὰ μπορούσε νὰ βρεθῇ περισσότερο ἀκίνδυνο καὶ περισσότερο ἀσφαλὲς μέσο μεταφορᾶς, δηλαδή, ἓνα «θεβαιότερον ὄχημα» ἢ κἀπιοιὸς θεϊκὸς λόγος, καὶ πάνω σ' αὐτόν νὰ περάσῃ τὸν ὠκεανὸ (14).

(11) Εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ συγγράμματός του «Ἀλήθεια ἢ Καταβάλλοντες», καὶ τὸ μόνο μέρος πού σώθηκε ἀπ' αὐτό.

(12) Ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς μπορεῖ νὰ σταθῇ σὲ ὕψιστο βαθμὸ τὸ μέτρο ὅλων τῶν πραγμάτων καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως ἴσως μερικοὶ ἰσχυρίζονται. Νόμοι 716 D.

(13) Γένεσις γ', 1-7.

(14) Δεῖν γὰρ περὶ αὐτὰ ἐν γέ τι τούτων διαπράξασθαι, ἢ μαθεῖν ὅπη ἔχει ἢ εὐρεῖν ἢ, εἰ ταῦτα ἀδύνατον, τὸν γοῦν βέλτιστον τῶν ἀνθρωπίνων λόγων λαβόντα καὶ δυσεξελεγκτότατον, ἐπὶ τούτου ὀχούμενον ὥσπερ ἐπὶ σχεδίας κινδυνεύοντα διαπλεῦσαι τὸν βίον, εἰ μὴ τις δύναται ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιότερου ὀχήματος ἢ λόγου θεοῦ τινὸς διαπορευθῆναι (Φαίδ. 85 C.)D).

Και να σκεφθῆ κανείς ὅτι βρέθηκαν κριτικοὶ ποὺ ἀμφισβήτησαν τὴ γνησιότητα τοῦ χωρίου αὐτοῦ, γιατί τοὺς φάνηκε ἡ σκέψη ποὺ περικλείει πολὺ τολμηρῆ. Πραγματικά, ὁ Πλάτων οὔτε λίγο οὔτε πολὺ προφητεύει τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ Λόγου (15). Δὲν εἶναι ἕμως ἡ πρώτη φορά ποὺ ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο σοφὸ θὰ τὸν βοηθήσῃ ν' ἀγγίξῃ τόσο ψηλοὺς δραματισμοὺς: Στὴν «Ἀπολογία» τοῦ ὁ Σωκράτης θὰ πῆ στοὺς δικαστές του: «τὸν λοιπὸν βίον καθεύδοντες διατελεῖτε ἄν, εἰ μὴ τι νὰ ἄλλο ν δ Θεὸς ὑμῖν ἐπιπέμψοιεν κηθόμενος ὑμῶν» (16). Ἐδῶ δηλαδὴ δὲν ἔχομε πιά μιὰ γνώμη σχετικὴ μὲ τὴν φανέρωση κάποιου λόγου, ἔστω θεϊκοῦ, ἀλλὰ ἀποκάλυψη ἐνὸς ἱστορικοῦ προσώπου, σταλμένου ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ ἐπανόρθωση... Καὶ ἡ γνώμη εἶναι πολὺ πιὸ τολμηρῆ· τὴν ὁποία ἐν τούτοις κανένας δὲν ἀμφισβήτησε.

Τόση σοφία, τόσοσ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς καὶ τόση ἐπιστήμη γύρω ἀπὸ τὸ λόγο! καὶ ἕμως μόνο μ' αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ Ἰωάννης:

«Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,
καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν,
καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος» (17)

ἀλλάζει ἡ ἱστορία τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου.

«Οὗτος (ὁ Λόγος) ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.
πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ
ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.
Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς
τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ
φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

.....
Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν
ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ,
δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ ποτρός, πλήρης
χάριτος καὶ ἀληθείας». (18)

Ἡ γλυκύτητα καὶ ἡ δύναμὴ του ξαφνιάζει καὶ τοὺς ἀπλοϊκοὺς καὶ τοὺς σπουδαγμένους.

(15) Δὲς Μιστριώτου : Πλάτωνος Φαίδων σελ. 231.

(16) Ἀπολογία Σωκρ. 31 Α.

(17) Εὐαγγ. α' 1.

(18) Αὐτ. 2-9, 14.

Για πρώτη φορά οι άνθρωποι, έξω τῆς Ἑδέμ, γεύονται τὴν ὀμίλια στὸ θεϊκό της πρότυπο.

Μιά καινούργια αἴσθηση στὴν κλίμακα τῆς ἀκοῆς των ξαναδίνει στὸ λόγο τὴ θέση ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχη καὶ στὴ δική τους τὴν ψυχὴ καὶ τὴ ζωή.

«Πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ καὶ ἐθαύμαζον
ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις
ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ» (19).

*Ἄλλοι εἶπαν:

«Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος,
ὡς οὗτος λαλεῖ ὁ ἄνθρωπος» (20).

Ὁ Ἰδιος ὁ ἐνσαρκωθεὶς Λόγος σὲ μιὰ Του ἀποστροφή εἶπε: «Οὐκ ἔστιν γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν ὅτι ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε ...πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο»; (22).

Ἀνύψωσε πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἄνθρωπο, γιατί αὐτὸς εἶχε τὸ προνόμιο ν' ἀκούσῃ ἕνα θεϊκὸν λόγο. Τώρα, ὁ Ἰδιος δίνει τὸ μέτρο αὐτῆς τῆς πραγματικότητος: «Ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ» (23).

Καὶ ἐκαλεῖτο τώρα ὁ ἄνθρωπος σὰν φορέας τοῦ λόγου, ὑπεύθυνος γιὰ τὴν κατάπτωσή του, νὰ δῆ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἀληθινὸ του πρότυπο.

Ὁ λόγος στὰ χεῖλη τοῦ Κυρίου παίρνει τὴν πρωταρχικὴ καὶ ἀξιωματικὴ του ὑπόσταση.

Ἐκφράζεται μὲ θεϊκὴ πνοή, καὶ θυμίζει ὅτι χαρίζεται στὸν ἄνθρωπο μὲ σκοπὸ νὰ τὸν κρατήσῃ μέσα στὴ θεία παρουσία.

Δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ ἕνας λόγος, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ συνεννοηθῇ καθεὶς μὲ τοὺς ἄλλους: «φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης (24).

Εἶναι ὅλος ἀλήθεια, γιατί Αὐτὸς εἶναι ἡ Ἀλήθεια (25).

Εἶναι σωστὸς δρόμος, γιατί Αὐτὸς εἶναι ἡ Ὁδὸς (25) ποὺ ὁδηγεῖ στὴν Ἀλήθεια, καὶ μέσα του ἔχει ζωὴ, γιατί Αὐτὸς εἶναι ἡ Ζωὴ (25).

(19) Λουκ. δ' 22.

(20) Ἰωάνν. ζ' 46.

(21) Μάρκ. ι' 24.

(22) Ἰωάνν. ι' 34.

(23) Λουκ. δ' 32.

(24) Μεταφυσ. 7, 3, 8.

(25) Ἰωάνν. ιδ' 6.

Αὐτὸς ἐνίκησε τὸν θάνατο κι' ἔγινε ὁ ἴδιος τὸ ποθητὸ και βεβαιότατο ὄχημα πορείας γιὰ τὴ ζωὴ τὴν Αἰώνια (26).

Ὁ Αἰώνιος Υἱὸς και Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει μόνον μᾶς βοηθεῖ νὰ διαπλευ-
σωμε τὸν ὠκεανὸ τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου, ἀλλὰ και ὅταν θὰ ἔρθη στὴ δό-
ξα του θὰ φέρη μαζί του ὄλους ὅσους τὸν δέχθησαν, τιμημένους και δοξασμέ-
νους:

Ἡ γὰρ ἀποκαρδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ
ἀπεκδέχεται (27).

...σαλπίζει γὰρ, και οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοὶ (28).

...ὁὔδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀφόμεθα Αὐτὸν
καθὼς ἔστιν (29).

α' Ἡ γλῶσσα

Ἡ ἱστορία τοῦ λόγου εἶναι, ἀλήθεια, πολὺ μεγάλη. Ξεκινᾷ μὲ τὸν ἴδιο
τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ στιγμή πού πρωτοεῖδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς, και μὲ φορέα
τὸν ἄνθρωπο ἔρχεται στὸν κόσμον τὸ μοναδικὸ αὐτὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ παράδοση ὅπως εἶπαμε δέχεται ὅτι και τὰ ζῶα
εἶχαν κάποτε μιλιὰ. Δὲν μᾶς πληροφορεῖ ὅμως πότε τὴν ἔχασαν και γιὰτί.

Ἡ Ἁγία Γραφή δὲν κατατρίβεται μὲ τέτοιες λεπτομέρειες. Τὸ θέμα
πού τὴν ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα εἶναι ὅτι κάποτε οἱ ἄνθρωποι μιλοῦσαν μιὰ μόνον
γλῶσσα μὰ κάποια τους ἀποκοτιὰ ἔγινε αἰτία νὰ πάθουν σύγχυση: «Και ἦν
πᾶσα ἡ γῆ χειλος ἓν, και φωνὴ μία πᾶσιν (...) και εἶπαν Δεῦτε οἰκοδομή-
σωμεν ἑαυτοῖς πόλιν και πύργον (...) ἕως τοῦ οὐρανοῦ, και ποιήσωμεν ἑαυ-
τοῖς ὄνομα...» (Δὲς Γεν. ια', 1 - 9).

Ἐέρομε, ὅτι σὰν πρώτη αἰτία στὴν πτώση τοῦ ἀνθρώπου στάθηκε ἡ αὐ-
τοπροβολή. Ἡ αὐτοπροβολή γίνεται πάλι αἰτία νὰ πέση ὁ ἄνθρωπος στὴ σύγ-
χυση, στὴ Βαβέλ. Και ἀπὸ τότε ἡ Βαβέλ θὰ δίνη τὸν πιδὸ ζωηρὸ τόνον στίς
γλωσσικὲς σχέσεις και τίς γλωσσικὲς διαφορὲς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῶν
διαφόρων ἔθνων.

Ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πάντα ἴδιοι μεταξὺ τους' ἔχουν τίς ἴδιες ὕλικές

(26) Ἰωάνν. ιζ' 3.

(27) Ρωμ. η' 19.

(28) Α' Κορ. ιε' 52.

(29) Α' Ἰωάνν. γ' 2.

και πνευματικὲς ἀνάγκες, τὰ αἰσθηματὰ τους και τὰ διανοήματα (διακρίνονται) γιὰ τὴν ἴδια ποιότητα, τὴν ἴδια μορφή και τὸ ἴδιο περιεχόμενο, ἐν τούτοις τοὺς χωρίζει ἡ γλῶσσα, σὰν φωνητικὸ ὄργανο μὲ τοὺς συμβολισμοὺς του, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς φέρνῃ πρὸ κοντὰ γιὰ νὰ συνεννοοῦνται και νὰ ἀδελφώνωνται.

Ἐὰν ὁ λόγος σὰν γλωσσικὴ διατύπωση εἶναι διαφορετικὸς γιὰ κάθε λαό, σὰν προέκταση ὅμως μέσα στὴν ψυχὴ, σὰν λόγος ἐνδιάθετος, σὰν λογικὸ, σὰν ὀρθὸς λόγος, εἶναι σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως ἕνας και μοναδικός, ἀσχέτως ποιά γλῶσσα ὁμιλεῖ ὁ καθένας.

Ἡ Γλωσσολογία πασχίζει νὰ θρῆ συγγένεια τῶν γλωσσικῶν ριζῶν ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἕνα κοινὸ κορμὸ.

Ἡ φιλολογία ἀναζητεῖ τὴν κοινὴ προέλευση λογοτεχνικῶν σχημάτων.

Στοὺς μύθους, τίς παραδόσεις και τίς παροιμίες ὑπαινίσσονται σοφὰ διδάγματα τὰ ὁποῖα θεοδιώνουν ταυτότητα ἠθικῆς και πνευματικῆς ἐμπειρίας τῶν ἀνθρώπων, ἄσχετα μὲ τὴ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς καθορίσῃ τὴν ἀφετηρία τῆς γλῶσσας, ἂν δηλαδὴ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μιλοῦσαν ἀποτε μιά μόνο γλῶσσα ἢ περισσότερες.

Τὸ θέμα ἐμπίπτει στὰ μεγάλα προβλήματα, γιὰ τὴ λύση τῶν ὁποίων ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου δηλώνει ἀνεπάρκεια. Λὲς και αὐτὸ εἶναι μιά ὀδυνηρὴ συνέπεια, ἀπὸ τὴν πτῶση τοῦ ἀνθρώπου, γιατί, πραγματικά, ἡ λογικὴ μὲ τοὺς μαιάνδρους τῆς ἦταν ἐκεῖνη ποὺ παρέσυρε τοὺς ἀνθρώπους στὴν παρακοή: «αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλοὺς» (Ἐκκλ. ζ' 29), και αὐτὸ τοὺς ὠδήγησε στὴν πτῶση.

Γενικά στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου ἡ λογικὴ παραδιάζεται κάθε λίγο και λιγάκι ἢ μὲ τὸ φέμμι ἢ μὲ τὸ σφάλμα ἢ μὲ τὸ πείσιμα.

Σήμερα πιά φτάσαμε σὲ μιά ἐποχὴ ποὺ τὸ παράλογο συνεπαίρνει τοὺς ἀνίδεους, ἐντυπωσιάζει τοὺς ἀδαεῖς και προβληματίζει τοὺς ἀνερμάτιστους.

Ὡστόσο, τὸ πολυθρύλητο παράλογο δὲν παύει νὰ ὑπογραμμίζει ζωνηρότερα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ τὴν κοκοδαίμονία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐναπόκειται ὅμως στὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου καθαρισμὸς και τοῦ λόγου και τοῦ λογικοῦ.

Πῶς ὅμως θὰ ἐπιτευχθῇ και ποιὸς θὰ τὸν βοηθήσῃ, ποιὸς θ' ἀναλάβῃ ἕνα τέτοιο ἀθλον;

β' Ὁ λυρικός λόγος

Πολύ δικαιολογημένα, στήν Ἱστορία τοῦ λόγου, προτάσσεται ἡ Ποίησις.

Ὁ ἄνθρωπος διατυπώνει τὰ πρῶτα του λόγια μὲ ἓνα γνήσιο αὐθορμητισμό, πού δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτὴν τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

Τὰ πρῶτα λόγια τοῦ παιδιοῦ, ἄλλοτε εἶναι γεμάτα χαρὰ, γι' αὐτὸ πού κατορθώνει νὰ διατυπώσῃ ἔναρθρα μὲ ὄλο του τὸν αἰσθηματισμό· καὶ ἄλλοτε γεμάτα δέος, γι' αὐτὸ πού δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ μὲ τὸ μυαλό του, καὶ τότε ἐκφράζει τὴν ἀπορία του μὲ ἐπίκλησιν σὲ κάποιον ἀνώτερό του.

Ἐπειτα ἡ αὐθόρμητη καὶ εἰλικρινὴς εὐχὴ εἶναι ἡ πιὸ γνήσια ποιητικὴ ἔκφρασις τοῦ ἐνήλικου.

Τὸ ἴδιο γίνεται στὰ πρῶτα βήματα τῆς γλωσσικῆς καὶ πνευματικῆς μορφώσεως ἐνὸς λαοῦ, ὅταν ὁ λόγος του, προφορικὸς ἢ γραπτὸς, παίρνῃ τὴν ποιητικὴν ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ λυρισμοῦ.

Γιαυτό, πρῶτα θὰ σταθοῦμε στὸν Λυρικὸν λόγον.

Ἀπὸ τὸ γλυκοχάραμα τῆς πνευματικῆς του ζωῆς ὁ ἄνθρωπος, προσπαθεῖ νὰ κλείσῃ μέσα σὲ μερικοὺς στίχους κάποιους πόθους του, πού νομίζει ὅτι, ἂν δὲν διασωθοῦν πάει χαμένο κάτι σπουδαῖο· νομίζει ὅτι χάνεται μιὰ πνευματικὴ του κατάκτησις· ὅτι σβήνει κάτι ἀπὸ τὴν προσωπικότητά του.

Μὲ τὸν λυρικὸν λόγον παίρνει ἐπίσημη θέσιν μέσα στήν Ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου ἡ ποιότητα τῶν αἰσθημάτων του.

Ὁ λυρικός λόγος εἶναι τὸ πιὸ αὐθεντικὸ ψυχογράφημα τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς: Εὐχὲς καὶ κατάρεις, πίστις καὶ ἀπιστία, ἀγάπη καὶ μίσος, χαρὰ καὶ θλίψις, ἀλήθεια καὶ ψέμμα, εὐσέβεια καὶ ἀσέβεια, αἰσιοδοξία καὶ φόβος, εὐαισθησία καὶ σκληρότητα, εὐγένεια καὶ ἀγένεια εἶναι συγκερασμένα σ' ἓνα γλυκόπικρον πιστό πού τέρπει καὶ συγχρόνως θλίβει συγκινησιακά τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς.

Ὁ λυρικός λόγος ἀραφινάριστος καὶ ἀπροσανατόλιστος στὰ μεγάλα ἰδανικά τῆς ζωῆς εἶναι ἓνα σύμμικτο μετάλλευμα ἀπ' τὸ μεταλλεῖο τῆς ψυχῆς, πού γιὰ νὰ γίνῃ λόγος ἄξιος τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ κατεργασία ὅπως τὸ πολυτίμητο μέταλλο.

Ἄν κατὰ τὸν Ψαλμῶδὸν «Τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι λόγια καθαρὰ· ἀργύριον δεδοκιμασμένον ἐν πηλίῳ χωνευτηρίῳ κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως» (Ψαλμ. ιδ' 6), τί πρέπει νὰ λεχθῇ γιὰ τὸν ἀνθρώπινον λόγον;

Ὁ λυρικός λόγος τοῦ ἀνθρώπου ἂν μπορέσῃ ποτὲ νὰ φτάσῃ στήν περιοχὴ τῆς θείας ἀγάπης, τότε μπορεῖ καὶ νὰ σταθῇ ἄξιος γιὰ μιὰ καλύτερη τύχην τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Ἐξετάζοντας ὅμως τὰ ἔχνη πού ἄφησε στήν διαδρομὴν του διὰ μέσου

τῶν αἰῶνων μπορούμε νά ποῦμε μέ βεβαιότητα, ὅτι κινεῖται ἀνάμεσα στοὺς πόλους «πίστη — ἔρω» ἢ «Θεός — ἄνθρωπος». Δηλαδή, τὰ αἰσθήματα ποὺ τὸν χαρακτηρίζουν στρέφονται ἢ γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἢ γύρω ἀπὸ τὸν Θεό.

Γιαυτό, βλέπομε τὸ περιεχόμενο τῆς Λυρικῆς ποιήσεως νὰ κατακλύζεται ἀπὸ τὰ πιὸ ἐτερόκλητα αἰσθήματα καὶ στοχασμοὺς τοῦ ἀνθρώπου καὶ μ' αὐτὰ νὰ θαυκαλίζη τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα ἀναζητώντας κάποια λύτρωση, μιὰ λύτρωση ποὺ εἶναι πρόσκαιρη, γιατί ἐπουλώνει ἐπιφανειακὰ τίς πληγές τῆς ζωῆς.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ὁ λυρικός λόγος ποὺ στρέφεται ἀπευθείας πρὸς τὸν Θεό, ὅπως συμβαίνει μέ τὴν Ἑβραϊκὴ ποίηση περισσότερο παρ' ὅσο συμβαίνει στὴ φιλολογία τῶν ἄλλων λαῶν.

Δὲν μιλάμε ὅμως ἐδῶ γι' αὐτό.

Ἡ θητεία τοῦ λυρικοῦ λόγου στὸν ἔρωτα, δηλαδή τὴν ἀγάπη ποὺ περιορίζεται ἐνστιγματικὰ σὲ διαφέροντα ἀποκλειστικὰ γύρω ἀπὸ τὴν ὅλη ἀνθρώπινη ὑπόσταση, δὲν μπόρεσε νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο σὲ πνευματικὴ λύτρωση.

Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι ὁ ἔνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς λόγους ποὺ κατὰ τὴν παραβολὴ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ στέκονται ἐμπόδιο στὴν ἀποδοχὴ τῆς θείας προσφορᾶς εἶναι τὸ «γυναῖκα ἐνυμφεύθη». (Λουκ. ιδ' 20). Στὴν παγκόσμια φιλολογία ὁ ἔρωτας προβάλλει ἐμφαντικὸς, σὰν τραγικὴ ὑπόθεση: ὅσον πιὸ ὀδυνηρὴ εἶναι ἡ ἔρωτικὴ ἱστορία μιᾶς προσωπικότητος, τόσο μεγαλύτερη αἰσθησιμότητα καὶ θεωρεῖται ἄξια ν' ἀσχοληθῇ μ' αὐτὴν ἢ τέχνη καὶ ὁ λόγος.

Ποιοτικὰ, τὰ αἰσθήματα τοῦ ἔρωτα εἶναι πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἀγάπη.

Ὁ φυσιολογικός ἔρωτας ὑπῆρξε καὶ εἶναι πάντοτε μιὰ ἰδιωτικὴ ὑπόθεση. Κάθε φορὰ ὅμως ποὺ ξεπέρασε τὰ στενὰ αὐτὰ ὅρια καὶ ἀπασχόλησε σὰν γενεὴ τὸ κοινὸ ἐνδιαφέρον, ἦταν μιὰ ἀληθινὴ τραγωδία.

Μπορεῖ ὅμως ὁ ἔρωτας νὰ μεταβληθῇ σὲ χριστιανικὴ ἀγάπη, ὅταν ἡ ἐμπειρία τοῦ σὴναι φυσιολογικὰ μέσα στὰ ἱερότυπα τοῦ οἰκογενειακοῦ πνεύματος, τότε ἀκριβῶς, ποὺ λήγει καὶ ὁ ἀρχικός καὶ φυσιολογικός του προορισμός.

Χωρὶς αὐτὸν τὸν ἠθικὸ μεταβολισμό, ἐπέκταση τῆς ἔρωτικῆς ἐμπειρίας ἔξω ἀπὸ τὸν ἀποκλειστικὸ χῶρο τῆς οἰκογένειας γίνεται ἠθικὴ καὶ φυσιολογικὴ παρεκτροπή, δύο δηλαδή ἐμπειρίες ποὺ κατασπιλῶνουν τὴν ἀνθρώπινη πνευματικότητα.

Ἔτσι καταλήγομε στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ δύναμη τοῦ λυρικοῦ λόγου στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἔρωτα, δὲν μπόρεσε νὰ ξεπεράσῃ τὴν ἀντιφατικὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν λυτρωμένων.

Ὁ λυρικός λόγος ἀνασκαλεῦοντας τὸν ἔρωτα ὑποδαυλίζει τὸν ἐγωισμό, αὐτὴν τὴν ταυτότητα τοῦ σαρκικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὸν ἐμποδίζει νὰ ὀρῇ τὴν ψυχικὴ του λύτρωση.

γ' Ὁ τραγικὸς λόγος — τὰ παθήματα

Ἔτσι λοιπόν, ὁ ἐρωτικὸς δεσμὸς τῶν ἀνθρώπων στίς μεγάλες του διαστάσεις παραδίδεται στὴν ἱστορία σὰν Τραγωδία.

Δὲν εἶναι ὅμως ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς τὸ μόνο γεγονός πὸ ἐπιμεταλλεύεται ἡ σύνθεση τῆς Τραγωδίας.

Εἶναι πολλὰ τὰ αἷτια πὸ ἀναγκάζουν τὸν ἄνθρωπο νὰ ζητήσῃ τὴ συνδρομὴ τοῦ Τραγικοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν τρόπο του τὰ προβάλλει ἀπὸ τὴ σκηνή, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τοῦ θεατοῦ τὰ πάθη μὲ τὸ ἀμάλγαμα τῆς συνθετικῆς δυνάμεως τῆς Τραγωδίας.

Ἄς δοῦμε ὅμως τί εἶναι ἡ Τραγωδία.

Χωρὶς ἀμφιβολία, εἶναι ἓνα πνευματικὸ προϊόν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς αἰσθητικότητος, ἀδελφωμένη μὲ τὴ διανόηση καὶ τὴ φιλοσοφικὴ διάθεση πὸ παίρνει ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι στὰ προβλήματα τοῦ κόσμου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου.

Ὅρισμὸ τῆς Τραγωδίας μᾶς ἔδωσε ὁ Ἀριστοτέλης μὲ τόσο πυκνὴ διατύπωση, πὸ ἀκόμα καὶ σήμερα ἀπασχολεῖ τοὺς εἰδικούς ἢ σωστὴ καὶ ὠλοκληρωμένη ἐρμηνεία του: «Ἔστι μὲν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας... δι' ἑλέου καὶ φόβου περαινούσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν». Οἱ ἔννοιες «παθήματα», «ἔλεος», «φόβος» καὶ «κάθαρσις» ἔχουν ἀμεση σχέση μὲ τὴν ἠθικὴ συνείδηση καὶ τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατο ἢ, τοῦλάχιστον, πολὺ δύσκολο νὰ τὸν ἀφήσουν ἀδιάφορο στίς μεταφυσικὲς του ἀναζητήσεις καὶ ἀνησυχίες.

Ἰσα — ἴσα, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ πρωταρχικὸ αἷτιο τῆς Τραγωδίας εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ μεταφυσικὴ ἀντιμετώπιση τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς πὸ κατατρύχουν τὴν ἀνθρώπινη σκέψη.

Ὁ ὅρισμὸς πὸ μᾶς ἄφησε ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι καὶ ὁ μόνος μέσα στὴν παγκόσμια γραμματεία καὶ ἐρμηνεύτηκε διαφορετικὰ ἀπὸ διάφορους συγγραφεῖς καὶ στὴν ἀρχαιότητα καὶ στὰ νεώτερα χρόνια.

Θὰ σταθοῦμε ὅσο εἶναι ἀρκετὸ, μπροστὰ στίς ἐνδιαφέρουσες ἔννοιες γιὰ τὸ ἠθικὸ τοὺς δῖωμα, πὸ περιλαμβάνει ὁ ὅρισμὸς τῆς Τραγωδίας, γιὰτι ἔχουν σχέση μὲ καίριες ψυχικὲς ἐμπειρίες.

Ἔτσι, θὰ μπορέσωμε νὰ δοῦμε καὶ νὰ ἀξιολογήσωμε τὴν συμβολὴ ἢ τὴ δυνατότητα τοῦ Τραγικοῦ λόγου στὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ πρῶτα, ἄς ἀναφερθοῦμε στὰ «παθήματα»: Εἶναι αὐτὰ πὸ ἀναστατώνουν τὴν ψυχὴ καὶ ἀνταριάξουν τὴν ἀνθρώπινη σκέψη ἐξ αἰτίας τοῦ κακοῦ, φανεροῦ ἢ κρυφοῦ, γνωστοῦ ἢ ἀγνώστου, πὸ ἐνσκήπτει σὰν τιμωρία,

δικαιη ή άδικη, πάνω στους ήρωες ενός δράματος, και κατ' επέκταση, στον οποιοδήποτε άνθρωπο.

Δέν υπάρχει εποχή στην ιστορία του ανθρώπου, που να μή γνώρισε τέτοια πάθη και παθήματα.

“Όλοι οι λαοί της γής αντιμετώπισαν και αντιμετωπίζουν τα παθήματα και τα πάθη σαν μοίρα αναπόσπαστη από την ζωή του ανθρώπου. Γιαυτό και επιδίωξαν και συνεχώς επιδιώκουν να τους εξοικονομήσουν κάποια θέση μέσα στις μυθικές των παραδόσεις και να τα εντάξουν σε κάποια ήθικη άγαγκαιότητα.

Έτσι, ή Έλληνική Μυθολογία έγινε πηγή άστειρευτη από υποθέσεις που έτροφοδότησαν τον Τραγικό λόγο.

Η Έλληνική Γραμματεία έχρησιμοποίησε την Έθνική μας Μυθολογία, όπως ή Άγία Γραφή έχρησιμοποίησε τα ιστορικά γεγονότα από τη ζωή του λαού Ίσραήλ και των άλλων λαών.

Η Έλληνική Τραγωδία έκανε το μύθο βασικό στοιχείο, επάνω στο όποιο έστήριξε την από σκηνης προκαλουμένη έκσταση, για να φτάση σε άβάλογα διδάγματα.

Η Άγία Γραφή χρησιμοποίησε τα ιστορικά γεγονότα σαν μιá εκ των προτέρων σύνθεση, πάνω στην όποια έστήριξε την αποκάλυψη του θείου σχεδίου περι λυτρώσεως του ανθρώπινου γένους.

Ο Τραγικός λόγος επιδίωξε από το ύπαρχον ή το εκάστοτε επινοούμενο ή το διασκευαζόμενο μυθικό ύλικό να επιτύχη μιá έμπεριστατωμένη δυναμική σύνθεση, με τεχνητή ένότητα τόπου και χρόνου, για να άγγιξη καιρια την ανθρώπινη ευαισθησία και αισθαντικότητα και να αισθητοποιήση την άνάγκη της μεταλλαγής των τραχιών συναισθημάτων του ανθρώπου, όταν τον καταθλιβουν πάθη ή παθήματα, δικά του ή ξένα.

Με το λυτρωτικό όμως σχέδιο του Θεού, που αποκαλύπτει ή Άγία Γραφή στον κάθε άνθρωπο άτομικά και συγολικά σε όλο το ανθρώπινο γένος, προσφέρει αναγέννηση πνευματικής ζωής, που γίνεται αυτόδύναμη πηγή προσανατολισμού άπέναντι στις ήθικες και μεταφυσικές άξίες.

Ο Τραγικός λόγος, μολονότι κρατά τον θεατή κάτω από μιá άφωσιωμένη προσοχή συντριπτικής άυτογνωσίας, και μολονότι τον καθιστά στοχαστικώτερο και ευγενέστερο, όταν αντικρύξη την κακιά μοίρα της ζωής, της δικής του και των άλλων ανθρώπων, κατá βάση τον αφήνει άπληροφόρητο για την άρχή και το τέλος της προσωπικής του μοίρας.

Η ζωή και ό θάνατος δέν παύουν να του προβάλλουν άδυσώπητα τα αιώνια προβλήματα, που παραμένουν άπρόσιτα στην έμπειρία του και άναπάντητα στην μεταφυσική τους προέκταση.

δ' 'Ο έλεος στὸν τραγικὸ λόγο

Ὅπως εἶδαμε στὰ προηγούμενα ὁ «έλεος» εἶναι ὁ ὅρος τὸν ὁποῖο περιλαμβάνει ὁ γραμματολογικὸς ὀρισμὸς τῆς Τραγωδίας κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη.

Ἡ ἴδια ἔγνοια στὴ Βίβλο, χρησιμοποιεῖται στὸ οὐδέτερο γένος, τὸ «έλεος», πού σημαίνουν καὶ οἱ δύο τὴν ἴδια ψυχικὴ ἐμπειρία, τὴν συμπόνια.

Ὁ ὅρος «έλεος» εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μᾶς φέρνει πολὺ κοντὰ σὲ θέματα τῆς περιοχῆς ἐκείνης πού δὲν ἀφήνει ἀδιάφορο τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο καὶ προπαντὸς τὸν Χριστιανό.

Ὅλοι μας θὰ θέλαμε μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρο νὰ γνωρίσωμε τὴν ψυχικὴ ἐμπειρία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πού ἐθεμελίωσαν τὸν διδακτικὸ ρόλο τῆς Τραγωδίας, γιὰ ν' ἀντικρύσουν μὲ τὴν ἰδιοτυπία τῆς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνθρώπινης ἀγωνίας καὶ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως.

Ὁ έλεος εἶναι κοινὸ ἀνθρώπινο συναίσθημα, πού κάνει τὸν θεατὴ νὰ πάρη θέση ἀπέναντι στὸν ἥρωα τῆς Τραγωδίας πού πάσχει καὶ εἶναι ἄξιος συμπαθείας.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ αἷτια πού προξενοῦν τὶς συμφορὲς τοῦ ἥρωα, εἶναι στιγμὲς κατὰ τὶς ὁποῖες οἱ συμφορὲς λογχίζουσι τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ τὴν καθηλώνουσι ἀδυσώπητα. Μιὰ δύναμη ἀκατανίκητη, πού ἔχει πολὺ ψηλὰ τὴν προέλευσίν της, περικυκλώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κρατᾷ δέσιμο μέσα στὰ δικά της ὄρια.

Καὶ κανένας φρόνιμος θεατῆς δὲν τολμᾷ τότε νὰ πιστέψη ὅτι ὁ ἴδιος θὰ μπορούσε νὰ ξεφύγη ἀπὸ μιὰ παρόμοια τύχη. Ἡ συμπόνια πρὸς τὸν πάσχοντα εἶναι ὁ μόνος συνδετικὸς κρίκος πού συνδέει τὸν θεατὴ μὲ τὸν ἥρωα τοῦ δράματος καὶ δημιουργεῖ μέσα στὴν ψυχὴ του ἐκρηκτικὸ ἐνδιαφέρον, πού ἐνδέχεται στίς ἐκδηλώσεις του νὰ ὑποπέσει σὲ λάθη. Γιαυτό, σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ τῆς τραγωδίας, πρέπει ὁ κοινὸς έλεος, ὁ συναισθηματικὸ αὐθόρμητος οἶκτος, νὰ περάσῃ ἀπὸ «κάθαρση», γιὰ νὰ ἐξευγενισθῇ αἰσθηματικά. Ἀλλιῶς, ἡ πρωτόγονη μορφή του μπορεῖ σὰν τραχειὰ καὶ ἀραφινάριστη ἔκφραση συμπόνιας νὰ παρασύρῃ τὸ θεατὴ σὲ ἐκδηλώσεις ἀπρεπεῖς. Ἐκδηλώσεις τέτοιες, πού νὰ στρέφονται ἢ κατὰ τοῦ ἰδίου τοῦ ἥρωα ἢ ἐναντίον τῆς μοίρας πού τὸν κυνηγᾷ.

Μιὰ τέτοια στάση εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ διδακτικὸ σκοπὸ καὶ τὸ αἰσθητικὸ πνεῦμα τῆς Τραγωδίας.

Ὁ ἐξευγενισμὸς ἢ ἡ μεταλλαγὴ τῶν συγκινησιακῶν συναισθημάτων τοῦ θεατοῦ, πού ἐπιδιώκει ἡ κάθαρση τῆς Τραγωδίας, ξεπερνᾷ μὲ τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο τὸν φρονηματισμὸ, πού ὑπολείπεται σὰν πράξη ἠθικὴ στὴ

ζωή του θεατοῦ.

Ἡ ἐνθουσιασμὸς τοῦ θεατοῦ κατὰ τὴν ἀρχαία ἀντίληψη, ἐσήμαινε ὅτι κάποια θεία ὀριμὴ, μιὰ θεία συνέργεια ἔκανε τὸ θεατὴ νὰ ἀξιολογήσῃ ποιητικὰ τὴ στάση του ἀπέναντι στὰ προβλήματα τοῦ ξεδιπλώνει ἢ Τραγωδία, ὥστε νὰ πάρῃ στάση φιλικὴ ἀπέναντι τοῦ ἥρωα ποὺ πάσχει — στάση φιλόανθρωπη.

Τὸ «φιλόανθρωπον» συναίσθημα, εἶναι πάλι Ἀριστοτελικὸς ὅρος καὶ χαρακτηρίζει αἰσθητικὴ στάση τοῦ θεατοῦ.

Στὴν Τραγωδίᾳ τὸ «Φιλόανθρωπον» συναίσθημα προέρχεται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἀντικαθιστᾷ μιὰ θεία ἐνέργεια. Δὲν ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς ὡς φιλόανθρωπος ἀλλὰ ὁ θεατὴς.

Γεννᾶται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ ἀνθρώπινη φιλόανθρωπία μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἐδῶ ἀναγκαιότητα καὶ ἂν μπορῇ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴ θεία.

Μὲ ἄλλα λόγια, μπορεῖ μέσα στὸ δράμα ποὺ ἀνασκαλεύονται ἀνθρώπινα πάθη νὰ παίξῃ ἀποτελεσματικὸ ρόλο γιὰ τὴν τύχη τοῦ θεατῆ ἢ φιλόανθρωπία ποὺ δείχνει ὁ ἴδιος ἀπέναντι στὸν ἥρωα ποὺ πάσχει;

Ἡ θεατὴς πιστεύει ὅτι κρίνει ὡς ἀνώτερος κριτὴς καὶ δικαιώνει ἢ καταδικάζει τὸν ἥρωα ποὺ πάσχει.

Ἔτσι ὅμως ποὺ ἐνεργεῖ, εἶναι ὡς νὰ παραχαράσσῃ θεῖες ιδιότητες.

Σ' αὐτὸ τὸ κρίσιμο σημεῖο, ποὺ πιστεύει ὅτι γίνεται κάποια μεταλλαγὴ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς του, ἔχει ἀπλῶς περιέλθῃ σὲ ἔκσταση θεατρικὴ χωρὶς ἠθικὴ βάση.

Ἡ θεατρικὴ ἔκσταση εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δραματικῆς τέχνης καὶ ὄχι κέντρισμα ἠθικῆς κρίσεως ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν θρησκευτικὴ ἔκσταση καὶ κατάνυξη.

Ἡ θεατρικὴ ἔκσταση εἶναι διάθλαση τῆς διαγνωστικῆς νηφαλιότητος, ποὺ κάνει τὸν θεατὴ νὰ ξεχνᾷ ὅτι κάθεται στὸ ἐδῶλιο· νοιώθει ὅτι συμπορεύεται καὶ συμπάσχει μὲ τὸν ἥρωα τῆς Τραγωδίας.

Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ψυχικὴ ἀντίδραση δὲν διαρκεῖ πολὺ, γιατί ἡ ἐξέλιξη τῶν σκηνηκῶν γεγονότων γρήγορα τὸν μεταφέρει σὲ ἄλλες καταστάσεις.

Βέβαια ἡ ἐντύπωση τῆς θεατρικῆς ἐκστάσεως δὲν σβήνει ἀμέσως. Ὅσο ὅμως καὶ ἂν διαρκῇ, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει ἠθικὴ μεταστροφή στὸν θεατὴ.

Μολονότι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ποὺ προκαλεῖ ἔχουν ἠθικὸ καὶ μεταφυσικὸ περιεχόμενο, ἡ ἐπίδραση ποὺ ἀφήνει εἶναι καθαρὰ αἰσθητικὴ, ἐπιφανειακὰ σεμνότυφη· καὶ ἀπλὰ εὐγενικὴ· φιλόανθρωπη κατὰ τὴν ἀνθρωποκεντρικὴ καὶ ἀνθρωπάρεσκη σημασία.

Στὴ θεατρικὴ ἔκσταση δὲν συμβαίνει αὐτὸ ποὺ συμβαίνει στὴ θρησκευτικὴ κατάνυξη.

Στὴ θρησκευτικὴ κατάνυξη, ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τὴν ἄμεση ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ (Δὲς Πράξ. 6' 37-38), ἐνῶ στὴ θεατρικὴ ἔκσταση ὁ θεατὴς ἐγ-

καταλείπεται στο έδωλο μόνος και όταν ή παράσταση φτάση στο τέλος, ζητεί παρηγοριά από την παρουσία των άλλων ανθρώπων ή ξεσπά σε χειροκροτήματα μεταφερόμενος νοερά και αυτόκλητα από το έδωλο του κατηγορουμένου στη θέση του... τιμητού!

ε' 'Ο φόβος στον τραγικό λόγο

Ή έννοια του φόβου στον όρισμό της Τραγωδίας θέτει ένα έρώτημα που χρειάζεται διασάφηση: Φόβος!...

— Για ποιό λόγο;

Ή επενέργεια της Τραγωδίας από τη σκηνή γεννά στην ψυχή του θεατού την κατεργασία εκείνη που καταλήγει στην κάθαρση.

Και όπως έχουμε πει, κατά την πιό δόκιμη έκδοχή, ή κάθαρση έχει σκοπό να ραφινάρη και αυτόν τον φόβο, που δημιουργεί ή Τραγωδία στην ψυχή του θεατού.

Ή φόβος στην Τραγωδία είναι το συναίσθημα που γεμίζει την ψυχή του θεατού με δόνη και άπορία για κάτι το αγαπάντεχο που συμβαίνει στον ήρωα. Κι' επειδή ό θεατής έχει ήδη ταυτίσει τον έαυτό του με τον ήρωα, συμπορεύεται και πλησιάζει μαζί του στον ίδιο κίνδυνο που απειλεί τον ήρωα.

Έτσι, ό φόβος δικαιολογεί, την γένεσή του μέσα στην Τραγωδία όμοιοπαθητικά από την ύποψία μήπως πάθη και ό θεατής κάτι παρόμοιο με αυτά που συμβαίνουν στον ήρωα.

Και έδω τα έλατήρια του φόβου δηλούν ταυτότητα ήθικης ένοχής ή ήθικης ανεπάρκειας.

Κι' αυτό είναι που μειώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αν, δηλαδή, δέν πάρη την κατάλληλη έκφραση στην έξωτερικευτή του ό φόβος και προδωση τον θεατή ως δειλό ή χυδαίο.

Γιαυτό ή διδασκαλία του Τραγικού λόγου έχει σκοπό να βοηθήση, ώστε οί θεαται που συμπάσχουν με τον ήρωα να δαμάσουν τις έκδηλώσεις του φόβου των και να πάρουν θέση στη ζωή έξευγενισμένου ανθρώπου, κάθε φορά που θα έχουν παρόμοιες έμπειρίες.

Ή κάθαρση του φόβου, καθώς και του έλέου, στην Τραγωδία είναι ένα συγκύρισμα των έξωτερικών έκδηλώσεων της ανθρώπινης συμπεριφοράς, τέτοιας που να μή... «σοκάρη!»

Κατά τον Άριστοτέλη τα «φοβερά» και τα «έλεεινά», όσα δηλαδή στοιχειά από την σύνθεση της Τραγωδίας προξενούν φόβο ή διεγείρουν συμπόνια, πρέπει να παίρνουν έκφραση συγκρατημένη, ήρωϊκή και σεμνή, όχι χυδαία,

ανάξια του έσωτερικά καλλιεργημένου και φιλοσοφημένου ανθρώπου.

Ο φιλοσοφημένος άνθρωπος πρέπει ν' αντικρύζει τή μοίρα του γενναία, αποφασισμένος νά τήν δῆ κατάματα, νά τήν αξιοποιήση σωστά και νά υποταχθῆ σ' αὐτήν χωρίς περιστροφές και ἄπρεπα φερσίματα και παράπονα. Εἶναι δέ τέλεια ἀνάριστο νά ξοφλᾷ τὸ χρέος του με πονηριά, πού κλείνει μέσα της τὸ ψέμμα σάν δικαιολογία...

Μά ἔλη αὐτὴ ἡ διδαχὴ τοῦ Τραγικοῦ Ἦθους, ἀναμφισβήτητα ἀξιόλογη και γοητευτικὴ, δὲν ἐμβαθύνει στήν ὄντολογία τοῦ φόβου.

Ο φόβος με τήν Τραγωδία, ἠθικά παραμένει τυφλός και ἀκαθοδήγητος, μολονότι «καθαίρεται»...

Στήν Βίβλο ὅμως, πού γίνεται ἰδιαίτερη χρήση τῆς ἔννοιαις τοῦ φόβου, μπορούμε νά παρακολουθήσωμε τή γέννηση αὐτοῦ τοῦ καταθλιπτικοῦ συναισθήματος σέ ἔλη του τήν ἱστορικὴ ἐξέλιξη.

Γιαυτό, πρὶν κλείσουμε τήν ἀναφορὰ μας στὸν φόβο τοῦ τραγικοῦ λόγου, εἶναι ἀνάγκη νά κάνωμε μία σύντομη ἱστορία τοῦ φόβου.

ς' Ἱστορία τοῦ φόβου

Στήν Ἁγία Γραφή ὁ φόβος ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ κατὰ τήν πτώση τοῦ ἀνθρώπου: «Ἐκάλεισε δὲ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, και εἶπε πρὸς αὐτόν, Πού εἶσαι; Ὁ δὲ εἶπε, Τὴν φωνήν σου ἤκουσα ἐν τῷ παραδείσῳ και ἐφοδῆθην, διότι εἶμαι γυμνός, και ἐκρύφθην» (Γεν. γ' 10).

Πρὶν ἁμαρτήσουν οἱ πρωτόπλαστοι, χαίρονταν τήν παρουσία τοῦ Ἀγγελοῦ των, γιατί ἦσαν ἀθῶοι. Τώρα ἡ ἐνοχλή τῆς ἁμαρτίας τοὺς ποτίζει με μιὰ πικρὴ ἐμπειρία, τὸν φόβο, πού εἶναι τὸ πρῶτο ὀδυνηρὸ συναίσθημα πού δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος στὸν ψυχικό του κόσμο.

Γιαυτό ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης λέγει: «Ὁ φόβος κόλασιν ἔχει» (Α' δ' 18).

Τὸ ψυχικὸ γεγονός τοῦ φόβου εἶναι μιὰ ἀτράνταχτη ἀπόδειξη τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ Ἱερὰ κείμενα, και ὅπως πείθει τὸν καθένα ἡ ἀτομικὴ πείρα.

Ἄν ὅμως μελετήσωμε ὅλα τὰ χωρία τῆς Γραφῆς, πού ἀναφέρονται στὸ φόβο, θὰ διαπιστώσωμε μιὰ ζωηρὴ διακύμανση τοῦ συναισθήματος αὐτοῦ μεταξὺ δύο ἀντιθέτων ἄκρων. Ἄλλοτε δηλαδὴ ὁ φόβος σάν παιδαγωγὸς καθοδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στήν πηγὴ τῆς παρηγορίας, πού εἶναι ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, και ἄλλοτε τὸν ἀπομακρύνει σέ κόσμους ἄγνωρους, γιὰ νά ταλαιπωρηθῇ χωρὶς σωμό.

Μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ νὰ ἐξετάσωμε τὸς λόγους ποὺ προκαλοῦν αὐτὲς τὶς διακυμάνσεις.

- Χωρὶα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ποὺ ἀναφέρονται στὸ φόβο ποὺ συνοδεύει τὸν ἄνθρωπο μέχρι νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεό, εἶναι: 1. «Ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου εἶναι ἑλπίς ἰσχυρά» (Παροιμ. ιδ' 26). 2. «Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι πηγὴ ζωῆς» (§ 27). 3. «Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου φέρει ζωὴν» (Παροιμ. ιθ' 23). 4. «Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου καθαρὸς, διαμμένων εἰς τὸν αἰῶνα» (Ψαλμ. ιθ' 9). 5. «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου» (Ψαλμ. ρια' 10, Παροιμ. α' 7, θ' 10). 6. «Δουλεύετε τὸν Κύριον ἐν φόβῳ καὶ ἀγάλλεσθε ἐν τρόμῳ» (Ψαλμ. 6' 11). 7. «Θέλω προσκυνῆσαι πρὸς τὸν ναὸν τῆς ἁγιότητός σου μετὰ φόβου σου» (Ψαλμ. ε' 7). 8. «Ἐλθετε, τέκνα, ἀκούσατέ μου· τὸν φόβον τοῦ Κυρίου θέλω σᾶς διδάξει» (Ψαλμ. κδ' 11). 9. «Καλύτερον τὸ ὀλίγον ἐν φόβῳ Κυρίου παρὰ θησαυροὶ πολλοὶ καὶ ταραχὴ ἐν αὐτοῖς» (Παροιμ. ιε' 16). 10. «Θέλω δώσει τὸν φόβον μου εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν» (Ἱερεμ. λδ' 40).

Τὰ δέκα αὐτὰ χωρὶα εἶναι ἀρκετὰ, γιὰ νὰ προβληματίσουν τὴ σημασία ἐκείνη τοῦ φόβου, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς φόβος τοῦ «Κυρίου», φόβος Θεοῦ. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἕνα συναίσθημα, ποὺ, ἴσως, ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι θὰ θέλαμε νὰ τὸ ἐκφράσωμε μὲ ἄλλη ἔγνοια, πῶς κολακευτικὴ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπειά μας!..

Ἐπειδὴ ὁ φόβος, ὅπως τὸν πρωτονώθημε σὰν φυσικοὶ ἄνθρωποι, ἔχει «κόλασιν» καὶ ἐνοχλήν, νομίζομε ὅτι δὲν θὰ ταίριαζε νὰ χαρακτηρίζῃ τὸν ψυχικὸ μας κόσμον, ὅταν προσεγγίζομε τὸν Θεό. Ἄλλὰ ἡ Γραφὴ εἶναι κατηγορηματικὴ στὴ διατύπωσή της.

Γιαυτὸ ἄς ἀναλύσωμε πρῶτα γλωσσικῶς τὴν ἔγνοια «φόβος» καὶ ἔπειτα ἄς μεταφερθοῦμε στὴν πραγματικότητα ποὺ ἀναφέρεται σὰν γραφικὸς ὅρος.

Ἡ ἔγνοια «φόβος» εἶναι παράγωγον τοῦ ρ. «φέβομαι» (ἢ φοβέομαι — φοβοῦμαι) καὶ σημαίνει τρέπομαι σὲ φυγὴ. Στὸν Ὅμηρον «φόβος» = φυγὴ, καὶ ἐκφράζει κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσι τοῦ ἀντίστοιχου συναίσθηματος. Σημαίνει ὅμως καὶ τὸ ἴδιο τὸ συναίσθημα σὰν ψυχικὸ γεγονός.

Συγγενικὴ εἶναι καὶ ἡ ἔγνοια «φόβη», ποὺ μεταφορικὰ σημαίνει τὴν φυλλωσιὰ τῶν δένδρων, ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ φόβο, διότι ἡ σκιὰ τῶν φυλλωμάτων τῶν δένδρων μπορεῖ, μὲ τὸ σάλευμα τοῦ ἀνέμου, νὰ ξαφνιάσῃ τὸν ἀνύποπτο διαδότη καὶ νὰ τοῦ δημιουργήσῃ τέτοια ταραχὴ, ὥστε νὰ ζητήσῃ προστασία μὲ τὴ φυγὴ.

Γιαυτὸ εἶναι πολὺ ἐπιτυχημένη ἡ νεοελληνικὴ ἀπόδοσι τοῦ «φοβᾶμαι» μὲ τὸ ρ. «σκιάζομαι». Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὸν Ἀδὰμ μέσα στὸν παράδεισον, ὅταν ἔγνωσε τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν θαρραίνῃ σὰν σκιὰ ποὺ τὸν καταδίωκε.

Είναι άξιο παρατηρήσεως, ότι στα άρχαϊα κείμενα αναφέρεται ότι υπάρχει κάποιος φόβος θεϊκός. Ο Όμηρος τόν χαρακτηρίζει «θεσπέσιο» που θα πη «θεόσταλτο»:

«Θεσπέσιον γάρ σφιν φόβον έμβαλε Φοΐβος Ἄπόλλων»
(=Θεόπειμπτον φόβο τούς έβαλε ο Φοΐβος Ἄπόλλων)
(Ἰλιάς P. 118)

Και άλλοϋ:

θεσπεσίη έχε φύζα, φόβου κρυβέντος έταίρη»
«... .. Ἄχαιούς
(Τούς Ἄχαιούς κατείχε θεόπειμπτη φυγή, που είναι
συντρόφισσα του παγερού φόβου)
(Ἰλιάς I. 2)

Και πάλι:

«Όστε (—δ Ζεύς) και άλκιμον άνδρα φοβεΐ...»
(Ο Ζεύς και τον γενναίο άνδρα τον τρέπει
σε φυγή)
(Ἰλιάς II. 689)

Ο Αϊσχύλος επίσης λέγει:

«τοιάδ' έπ' έμοι ριπή Διόθεν
τεύχουσα φόβου στείχει φανερωΐς»
(τέτοια άπ' τον Δία χυμάει φανερά
κατά πάνω μου άντάρα που φόβο γεννά)
(Προμηθεΐς Δεσμώτης 1089 - 1090).

Ο δέ Ἡρόδοτος, που πιστεύει ότι ο Θεός φθονεί την ανθρώπινη υπερηφάνεια, λέγει:

«Και στρατός πολλός υπ' ολίγων διαφθείρεται..... επάν ο Θεός φθονήσας φόβον έμβάλη».
(Και πολυάριθμος στρατός καταστρέφεται από λίγους, όταν ο Θεός από φθόνο βάλη μέσα του τó φόβο)
(VII, 10. E.).

Βλέπομε δηλαδή ότι και στην ψυχολογία των άρχαίων Έλλήνων ή άγωνία του φόβου δεν αποδίδεται μόνο σε υλικά αίτια, άλλ' οϋτε και ήθικά υπό την έννοια της άμαρτωλότητος του ανθρώπου. Και ότι είναι πολύ ιδιόρρυθμη ή

ἐκδοχή τοῦ Ἡρόδοτου, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ ἐριμηνεύσῃ τὴν μεταφυσικὴ προέλευση τοῦ φόβου, καταβάλλει τὴ θεία ὑπόσταση σὲ ἐπίπεδο ἀντιδικίας τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ πράγματα ὅμως ξεκαθαρίζονται μὲ ἱκανοποιητικὴ σαφήνεια στὰ ἱερὰ Κείμενα: Στὴ Γραφὴ ἡ πρωτεύουσα σημασία τοῦ φόβου εἶναι ἡ θι κ ἡ. Εἶναι ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὸν κάνει νὰ νιώθῃ τὴ μηδαμινότητά του μπρὸς στὴν Ἁγιότητα καὶ τὴν Μεγαλωσύνη τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔνιωσε ὁ Ἄδὰμ μετὰ τὸ ἀμάρτημά του.

Ἄλλὰ ἡ Ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ποὺ συγκατεβαίνει στὴν ἀνθρώπινη μικρότητα καὶ ὁμιλεῖ μὲ τὸν Ἄδὰμ (καὶ ἀπὸ τότε μὲ τὸν κάθε ἀμαρτωλὸ) δίνει καὶ τὴν πρώτη ἀφορμὴ πρὸς συνάντηση μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ κάνει τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς ἐπανόρθωση.

Ἔτσι, μὲ τὸ πλησίασμα τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος νιώθει μάταιη τὴν ὑποψία ποὺ ὁ φόβος ἐνέπνεε γιὰ τὸ χαμὸ του, καὶ τὸ πικρὸ αὐτὸ συναίσθημα παίρνει μὴ μεταστροφή σὲ παρηγορία· παραμένει ὅμως μέσα στὴν ψυχὴ του ἡ συναίσθηση τῆς ἐνοχῆς γιὰ τὴν ἀμαρτία του, ἐνωμένη μὲ τὴν ἱκανοποίησι ὅτι πέρα ἀπὸ τὴ ντροπὴ τῆς ἐνοχῆς, ὑπάρχει ἡ Ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ποὺ καταδέχεται νὰ πλησιασῇ τὸν ἀποστάτη.

Τὸ ἀνάμικτο αὐτὸ συναίσθημα ἀπὸ ἐνοχὴ καὶ παρηγορία, ποὺ ὑπόσχεται τὴν ἀποκατάσταση, εἶναι ὁ ἱερὸς φόβος πρὸς τὸν Θεόν, ποὺ ἀλλιῶς τὸ λέμε «εὐσέβεια».

Ἡ «εὐσέβεια» παράγωγον τοῦ «εὖ καὶ σέβω» περικλείει ἔγνοια ἀντιφατικὴ καὶ ἐκφράζει ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἀνάμικτο συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς καὶ παρηγορίας. Ἄν θέλαμε ν' ἀποδώσωμε τὴ στεγὴ ἔγνοια τοῦ «εὖ καὶ σέβω» θὰ τὸ ἀποδίδαμε μὲ τὴν περίφραση «εὐσχημόνως ὀρμῶ». Πῶς ὅμως νὰ συλλάβωμε αὐτὴ τὴν ἔγνοια; Καὶ ὅμως τὸ «εὐσεβῶ ἢ σέβομαι» σημαίνει ὅτι μὲ λαχτᾶρα ἀλλὰ καὶ συγκρατημένη ὀρμῇ, ποὺ μὲ κάνει ντροπαλὸ, βαδίζω πρὸς συνάντηση μὲ τὸν Θεόν.

Ἡ συνέπεια τῆς ἀμαρτίας ἄφησε τὰ ἴχνη της στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ὁ ἴδιος δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαλείψῃ.

Καὶ ἴσως εἶναι εὐτύχημα, ποὺ τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου μπορεῖ νὰ θυμίσῃ στὸν ἄνθρωπο τὴν ξεπεσμένη φύση του, ὥστε καὶ ὅταν τοῦ προσφέρεται ἡ δυνατότητα ν' ἀποκαταστήσῃ τίς σχέσεις του μὲ τὸν Θεόν, νὰ μὴ λησμονῇ τὴν ἀλήθεια περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Στὴν Τραγωδίᾳ ὅμως δὲν γίνεται λόγος γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ φόβου, ποὺ πραγματεύεται ἡ Βίβλος.

Ἡ πικρὴ ἐμπειρία τοῦ φόβου σὰν συνέπεια τῆς ἀνθρώπινης ἀμαρτίας ἀφήνεται ἀνεκμετάλλευτη γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀνόρθωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐγὼ ἡ ἀποκάλυψη τῆς Βίβλου ποδηγετεῖ τὸ φόβο σὲ μιὰ συνάντηση μὲ τὸ

Θεοῦ με ἀποτέλεσμα τὴν ἠθικὴν λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου.

Στὴν Τραγωδίᾳ ἀπλῶς περιορίζεται στὰ πλαίσια τῆς σεμνότητος ποὺ προστατεύει τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια με αὐτοσυγκράτηση.

Ὁ Τραγικὸς λόγος διασώζει τὴν σπουδαιότητα τῶν αἰτίων ποὺ ἐμπνέουσιν τὸ φόβο, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν καθοδηγῆ στὴν ἠθικὴ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων ποὺ τὸν ἐπροξένησαν.

Τὸ νὰ συγκρατήσω τὸν φόβο μου με μιὰ ἀνώτερη σὲ ἦθος συμπεριφορά, εἶναι μὲν ἐπίτευγμα ψυχικῆς ἐγκρατείας, ὄχι ὅμως ἠθικὴ λύτρωση.

Ἴσως νὰ αἰσθάνομαι ἰκανοποίηση, ἀλλὰ τὸ ἦθος αὐτὸ με ἀφήνει ἀδιάφορο στὶς αἰτίες ποὺ προκάλεσαν τὸν φόβο καὶ παραμένει ἄγνωστο τὸ πρόβλημα τῆς ἠθικῆς ἀποκατάστασης.

Ἡ ἱστορία τοῦ φόβου, ὅπως πραγματευθήκαμε, καταλήγει σὲ ἀληθινὸ αἴσιο τέλος, μόνον ὅταν τὶς διαφορὲς φάσεις του τὶς ἀνιχνεύη καὶ τὶς ποδηγετῆ ἢ θεῖα ἀποκάλυψη.

Ἡ πατὴνα τῆς θεατρικῆς ἀγωγῆς, με τὸ νὰ ἔχη ἄμεσα κοινωνικὸ ἐνδιαφέρον, μολοντοῦ ξεκινᾷ ἀπὸ ψυχολογικοὺς καὶ ἠθικοὺς παράγοντας, τελικὰ παραμένει ἐπιφανειακὴ. Γιατὶ ἡ θεολογία στὴν ὁποία βασίζεται ἡ ἀρχαία Τραγωδία ἀγνοεῖ τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ, τὴ ρίζα τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ρήξη μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶναι ἀσαφὴς ἢ, μᾶλλον, παρεξηγημένη: Ὁ Προμηθεὺς τιμωρεῖται, γιατί εὐεργέτησε τὸν ἄνθρωπο, ποὺ οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου τὸν ἤθελαν πάντα κατώτερό τους.

Ὁ Θεὸς τοῦ Ἡροδότου εἶναι πάντα φθονερός, γιατί δὲν θέλει τὴν εὐτυχία τῶν θνητῶν.

Ἐνῶ ὁ Θεὸς τῆς Βίβλου παρίσταται ὡς «Ζηλότυπος», ὄχι γιατί φθονεῖ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ γιατί θέλει τὸν ἁγιασμό του. Διότι βλέπει τὸν ἄνθρωπο σὰν πλάσμα του καὶ δὲν θέλει νὰ τὸν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν θεῖα παρουσία καὶ τὴν θεῖα περιοχὴ, γιὰ τὴν ὁποία τὸν προώρισε ἐξ ἀρχῆς.

ζ' Ἡ κάθαρση στὸν τραγικὸ λόγο

Ἡ ρίζα τῆς λέξεως «καθαρός» συγγενεῖ με τὸ σανσκριτικὸ ρῆμα ποὺ σημαίνει «λάμπω».

Ἡ ἀντίστοιχη λατινικὴ ρίζα βρίσκεται στὴ μετοχὴ castus (=ἀγνός) τοῦ ρήματος careo ποὺ σημαίνει εἶμαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάτι.

Γιατὸ τὸ ρῆμα «καθαίρω» δὲν σημαίνει μόνον «ἀπομακρύνω σωματικὴ βρωμιὰ», ἀλλὰ καὶ «ἐξαγνίζω», ἐπὶ ἠθικῆς σημασίας, καὶ «στολίζω» ἐπὶ αἰσθητικῆς.

Ἡ «κάθαρση» σὰν γενικὴ ἔννοια, μέσα στὰ ἀρχαῖα κείμενα, ἀναφέρεται στὴν ἀπαλλαγὴ καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀπὸ κάτι ποὺ τὰ μολύνει.

Ὁ Πλάτων, στὸν «Κρατύλο» ποὺ ἐξετάζει τὴν ὀρθὴ χρῆση τῶν λέξεων λέγει: «Ἡ κάθαρσις (...) δύναιτ' ἄν καθαρὸν παρέχειν τὸν ἄνθρωπον καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν» (40 A - B).

Στὸ «Σοφιστὴ» λέγει πάλι ὁ ἴδιος: «Δύο εἶναι τὰ εἶδη τῆς κάθαρσης, τὸ ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἀφορᾷ τὴν ψυχὴν καὶ εἶναι ξεχωριστὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾷ τὸ σῶμα» (227 C). Καὶ παρακάτω: «Θὰ εἴμαστε σὲ ἀρμονία, ἂν ἀποκαλέσωμε καθαρμὸ κάθε φορὰ ποὺ θὰ διαπιστώσωμε τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ψυχῆς ἀπὸ κάποια κακία» (227 D).

Ἡ «κάθαρσις» ὅμως στὸν ὀρισμὸ τῆς Τραγωδίας δὲν σχετίζεται μὲ τὴν θεραπεία τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ παθήματα, ἀλλὰ θέλει νὰ δηλώσῃ τὸν ἐξευγενισμὸ τῶν ἴδιων τῶν τραγικῶν παθημάτων, ὥστε νὰ μὴ προκαλοῦν ἀποτροπιασμὸ.

Ἡ κάθαρση στὴν Τραγωδίαν δὲν εἶναι κἄν οὔτε ἡ «ἐξαύλωση», στὴν φροῦνδικὴ τῆς σημασία, ἂν καὶ ὑποστηρίχθηκε ὅτι ἔχει σχέση μὲ τὴν ψυχανάλυση.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης θὰ πρέπει νὰ εἶχε δώσει ἀναλυτικὴ ἐρμηνεῖα στὸν ὄρο αὐτὸ στὴν «Ποιητικὴ» του, ὅπου πραγματεύεται τὰ περὶ Τραγωδίας. Φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ σχετικὸ κεφάλαιο ξέπεσε κατὰ τίς ἀντιγραφὰς τῶν χειρογράφων καὶ γι' αὐτὸ μείναμε ἀπληροφόρητοι σχετικὰ μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀριστοτέλη πᾶνω στὸν ὄρο αὐτόν.

Ὅπως δὴποτε ὅμως, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἀκριβῶς καὶ ὁ Πλάτων.

Οἱ διαφοροὶ κατὰ καιροὺς ἐρμηνευτὲς, μέχρι καὶ σήμερα ἀκόμη, κατέληξαν σὲ δύο, κυρίως, ἐρμηνεῖες: α' τὴν «ὁμοιοπαθητικὴν» καὶ β' τὴν ἀντικειμενικὴν τῶν τραγικῶν παθῶν «φόβου» καὶ «ἐλέου», γιὰ τὰ ὁποῖα μιλήσαμε παραπάνω.

Ἡ «ὁμοιοπαθητικὴ» δέχεται ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ Τραγικοῦ λόγου ἐξάπτει τὰ τραγικὰ πάθη «φόβου» καὶ «ἐλέου» καὶ στὸν ἴδιο τὸν θεατὴν ποὺ παρακολουθεῖ τὰ δρῶμενα ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἔτσι τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ξεθυμᾶν καὶ νὰ νοιώσῃ ἀνακούφιση.

Τὸ ξεθύμασμα αὐτὸ συνοδεύεται μὲ τὸ εὐχάριστο συναίσθημα τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν τραγικὸ φόβο ἢ μὲ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ δίνει ἡ οἰκείωσις μὲ τὸν οἶκτο (ἔλεος), ὅπου τυχὸν εἶναι ἀναγκαῖος στὸ θεατὴν.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἄλλη ἐρμηνεῖαν, ποὺ θεωρεῖται καὶ πρὸ ἀριστοτελικῆς, ἡ κάθαρση εἶναι μιὰ ἐπενέργεια ποὺ ἐξευγενίζει τὰ τραγικὰ παθήματα «φόβου», «ἐλέου» καὶ τὰ ὅμοια, ποὺ συνθέτουν τὸ τραγικὸ ἦθος. Ἡ ἐπενέργεια αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὴν Τέχνην καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ Τραγικοῦ λόγου, ὥστε ὁ θεατὴς νὰ πειθαναγκασθῇ, στὴν βεβαιότητα ὅτι τὰ μεγάλα πάθη ποὺ εἶναι σύμφυτα μὲ τὴν μοῖραν τῆς ζωῆς του, πρέπει νὰ τ' ἀνεχθῇ μὲ τὴν ἴδια ἀνωτερότητα

πού του τὰ προσφέρει υποδειγματικά ἢ σύνθεση τῆς Τραγωδίας.

Ἄλλά, ὅπως καὶ ἂν ἐρμηνευθῇ τελικὰ ὁ ὀρισμὸς τῆς Τραγωδίας, ὁ θεατῆς παραμένει στὴ μέθεξι τῆς κάθαρσης ἀδοήθητος.

Ἄν ὁ Ἀριστοτέλης δίγη ἀποκλειστικὴ σημασία στὸ αἰσθητικὸ ραφινάρισμα τῆς ἐκδηλώσεως τῶν τραγικῶν παθημάτων, τόσο τὸ χειρότερο· γιατί ἢ κάθαρση τότε παραμένει γεγονός ἐξ ἀντικειμένου πλαστὸ καὶ ἀφηρημένο. Καὶ σὰν τέτοιο, μπορεῖ νὰ ξεκουράζη περιστασιακά, μπορεῖ νὰ ἐξευγενίζη προσωρινὰ καὶ ἐπιφανειακά, μπορεῖ νὰ σκηνοθετῇ καλόβολα καὶ φιλόρεσκα μιὰ τραγικὴ ὑπόθεση· νὰ λύση ὅμως ἠθικὰ καὶ μεταφυσικὰ προβλήματα ἀδυνατεῖ. Καὶ ἴσως γι' αὐτὸ οἱ ὑπέρμαχοι τῆς αἰσθητικῆς ἐρμηνείας θέλουν νὰ μετατοπίσουν τὴν ἐπίδραση τοῦ Τραγικοῦ λόγου ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας καὶ τῆς μεταφυσικῆς.

Ἄλλὰ ἢ Τραγωδία, εἴτε τὸ θέλομε, εἴτε ὄχι, μπαίνει σὲ περιοχὲς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ ἠθικῆς κρίσεως καὶ μεταφυσικῶν ἀνησυχιῶν.

Γιαυτὸ εἶναι ἐπόμενο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ τί θὰ ἤθελε νὰ πῆ ἢ πὺδ σωστὴ ἐρμηνεία τοῦ ὀρισμοῦ τῆς, οἱ θεαταὶ νὰ ζητοῦν τὴν λύση τῶν προβλημάτων πὺ ἀνασκαλεύει μέσα τους, σύμφωνα μὲ μιὰ ἱκανοποίηση πὺ λυτρώνει ἀληθινὰ ἢ τοῦλάχιστον πὺδ πειστικά.

Ἄλλωστε μιὰ πυκνὴ διατύπωση ὅπως αὐτὴ τῆς Τραγωδίας, δίνει τὸ δικαίωμα, σὲ ὅλους τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν γνώμη πάνω στὸ νόημα πὺδ περικλείει, ὅπως τὸ ἴδιο γίνεται σὲ παρόμοιες ποιητικὲς ἐκφράσεις ἢ σοφῆς ῥήσεις.

Ἄν, λοιπόν, ἢ κάθαρση ταυτίσθηκε καὶ μὲ τὸν καθαρισμὸ τῆς ψυχῆς τοῦ θεατοῦ, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀθάλαρητὴ ἐρμηνεία, πὺδ δῆθεν τὴν ὑπαγόρευσε ἢ Χριστιανικὴ ἢ ἄλλου θρησκευτικοῦ κλίματος ἐμπειρία.

Ἡ ὁμοιοποθητικὴ ἐρμηνεία πὺδ ξεκινάει ἀπὸ τὸν Νεοπλατωνικὸ Ἰάμβλιχο, ἕνα φιλόσοφο πὺδ ἀντέκρουσε τὸν Χριστιανισμό, δείχνει ὅτι καὶ διαγούμενοι τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνα, ἔξω ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἐμπειρία, ζητοῦσαν ἀπὸ τὴν Τραγωδία κάτι παραπάνω ἀπὸ μιὰ αἰσθητικὴ ἀντίκρουση τῆς ἀγωνίας πὺδ συνταράσσει τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Γιαυτὸ, εἶναι πολὺ φυσικὸ καὶ οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἀναζητοῦν μέσα στὸν Τραγικὸ λόγο τὴ λύση δικῶν τους προβλημάτων. Ἔτσι, ὁ Ἰερώνυμος, ὁ πατέρας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, θὰ ζητήση νὰ διαβάση ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χειρόγραφο τοῦ Αἰσχύλου, πὺδ θρισκόταν στὸ ναὸ τοῦ Σέραπη στὴν Ἀλεξάνδρεια, τὸ χωρίο ἐκεῖνο τοῦ Προμηθέα δεσμώτη, στὸ ὁποῖο κάνει λόγο ὁ ποιητῆς γιὰ κάποιον πὺδ θὰ ἐρχόταν νὰ ἐκθρονίση τὸ Δία.

Ἦθελε, ὁ Ἰερώνυμος νὰ βεβαιωθῇ γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς ἐνόρασης τοῦ Αἰσχύλου, πὺδ μὲ τὸν τρόπο του, προφήτευσε τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μεσσία.

Ἐπειδὴ ἢ Τραγωδία ἔχει σὰν κέντρο βάρους τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα, συγκίνησε ἰδιαίτερα τὴν χριστιανικὴ συνείδηση, καὶ γι' αὐτὸ οἱ κλασικοὶ Πα-

τέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶδαν στό σχῆμα τῆς ἕνα πλαίσιο, πού θεώρησαν κατάλληλο, ὥστε μέ βάση αὐτό νά ἐπινοήσουν τή λειτουργική οἰκονομία, μέσα στήν ὁποία ἐποποθέτησαν τό τυπικό τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας.

Ἄλλα αὐτό εἶναι ἕνα ἄλλο θέμα πού πρέπει νά μᾶς ἀπασχολήσῃ μιᾶ ἄλλη φορά.

η' Προφητικές ἀναλαμπές στόν τραγικό λόγο

«...ἡ Τραγωδία ἀπό τῶν εἰδώλων ἀποσπῶσα εἰς τόν οὐρανόν ἀναβλέπειν διδάσκει».

(Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς. Στρωματεῖς V, 14—Migne 9, 169).

Ἡ Τραγικός λόγος, πού ἀπέδωσε τίς πιό κρίσιμες ἐκρήξεις τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων, δέν ἦτο δυνατὸν ν' ἀφήσῃ ἀνέγγιχτες κάποιες γνήσιες ἀναζητήσεις τῆς ψυχῆς.

Ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι εἶναι τοῦ ἰδίου «γένους» πλάσματα, δέν μπορούσε νά ἔχουν διαφορετικές ψυχικές ἀνάγκες καί ἐμπειρίες.

Ἄν ἡ μοῖρα εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους, καί οἱ ἀντιδράσεις θά εἶναι ἀνάλογες.

Κι' ἀφοῦ ἡ κοινὴ πείρα ὠδήγησε στήν παραδοχὴ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ θείου, ἡ ὑπεροχὴ αὐτὴ σέ ἠθική καί ὕλική ἀνωτερότητα θά μπορούσε νά ἐξεύρη διέξοδο λυτρωτικὴ στήν ἀνθρώπινη ἀγωνία.

Οἱ τρεῖς, λοιπόν, μεγάλοι Τραγικοί, Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς καί Εὐριπίδης συμφωνοῦν ὅτι πέραν ἀπὸ τὴν παχυλὴ ἀντίληψη περὶ τοῦ θείου πού εἶχε τὸ πλῆθος τῆς ἐποχῆς των, ἡ ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπέρτατη σέ δύναμη καί ἀγιότητα, ὥστε νά ἔρχεται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τίς εἰδωλοτρικὲς ἀντιλήψεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἔτσι, ὁ Αἰσχύλος θά πῆ στίς «Ἰκέτιδες» (σ. 230) ὅτι ὁ Ζεὺς εἶναι «Ζεὺς ἄλλος», ὅχι ἐκεῖνος ὁ Ζεὺς ὅπως τὸν ἤξερε ὁ πολὺς λαός, καί θά δικάσῃ στόν ἄλλο κόσμον τὰς «ὕστατας δίκας».

Στόν «Ἀγαμέμνονα» (σ. 1387) θά τὸν χαρακτηρίσῃ καί τῶν «νεκρῶν σωτήρα», καί θά καταλήξῃ στό θεβαιωτικὸ σχῆμα:

Τί γὰρ θροτοῖς ἄνευ Διὸς τελεῖται;

Τί τῶν δ' οὐ θεόκραντὸν ἔστιν; (δὲν εἶναι θεοτέλεστον;)

(σ. 1487) 8).

Στίς «Ἰκέτιδες» θ' ἀναφωνήσῃ τὸν δοξαστικὸν ἔπαινον:

Ἄναξ ἀνάκτων, μακάρων
μακάρτατε καὶ τελέων τελειό-
τατον κράτος, ὄλβιε Ζεῦ, (σ. 524 κ. ἐξ.)

Ὁ Σοφοκλῆς τοῦ ὁποίου τὴν ἀνυπέρβλητη εὐσέβεια φαγερώγει καὶ ἕνας μονάχα στίχος:

Θεὸν οὐ λήξω ποτὲ προστάτην ἰσχων (Οἰδ. Τ. 881),

θὰ βρῆ τὴν εὐκαιρία γὰ ἐκφράση τῆ δυσπιστία του στὶς φεύτικες μαντείες πού ἀποδίδονται στὸν Ἀπόλλωνα καὶ θὰ πῆ στὸ ἴδιο ἔργο:

Οὐδαμοῦ τιμαῖς Ἀπόλλων ἐμφανῆς·
ἔρρει δὲ τὰ θεῖα. (Πάει, χάθηκε ἡ θρησκεία).
(Οἰδ. Τ. 909) 910).

Φυσικά, αὐτὸ δὲν ἀμφισβητοῦσε τὴν πίστη στὸν Ἐνα καὶ ἀληθινὸ Θεό, ἀλλὰ στὰ τεχνάσματα τῶν μαντείων.

Ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς λέγει στοὺς «Στρωματεῖς»:

«Ὁ μὲν Σοφοκλῆς, ὡς φησι Ἑκαταῖος (...) ἐπὶ τῆς σκηνηῆς ἐκβοᾷ·
«Ἐνας ἀνάμεσα στὶς τόσες ἀλήθειες, ἕνας εἶναι ὁ Θεός· αὐτὸς πού ἔφτιαξε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν ἀπέραντη γῆ, τῆς θάλασσας τὸ γαλανὸ τὸ κύμα καὶ τῶν ἀνέμων τὴν ὀρμή. Μὰ οἱ θνητοὶ (ἐμεῖς) ἀπ' τῆ μεγάλη πλάνη τῆς καρδιάς μας ἐφτειάξαμε γιὰ παρηγοριά τῶν παθημάτων μας ἀγάλματα θεῶν ἀπὸ πέτρα ἢ χαλκὸ ἢ χρυσαφένιες καὶ ἐλεφάντινες εἰκόνες· καὶ λατρευοτάς τα μὲ θυσίες καὶ ὠραῖα πανηγύρια, νομίζομε πὼς ἔτσι γινόμαστε εὐσεβεῖς».

(Migne τ. 9, σ. 169 κ. ἐξ.)

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἔστι Θεός·
ὅς οὐρανὸν τ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακράν,
πόντον τε χαροπὸν οἶδμα κι' ἀνέμων θίαν,
θνητοὶ δὲ πολλὸν καρδίαν πλανώμενοι,
ἰδρυσάμεθα πημάτων παραψυχὴν,
θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λίθων ἢ χαλκέων
ἢ χρυσοτεύκτων ἢ ἄλεφαντίνων τύποις·
θυσίας τε τούτοις καὶ καλὰς πανηγύρεις
στέφοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

Ἐκεῖνος ὁμῶς πού πῆρε ἀληθινὰ ἠρωϊκὴ στάση ἀπέναντι στὸ κατεστη-

μένο τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρίας ἦταν ὁ Εὐριπίδης. Αὐτός θά πῆ τὸ ἀνεπα-
νάληπτο γιὰ τὴν τόλμη του:

«Εἰ θεοὶ τι δρῶσιν αἰσχρόν, οὐκ εἰσὶ θεοὶ»
(A. NAUCK: Tr. Gr. Fragmenta σ. 442 ἀπόσ. 292)

Ὁ ἴδιος πάλι θά πῆ:

« ἐγὼ μὲν οὖν
τὰ Ταντάλου θεοῖσιν ἐστιάματα
ἄπιστα κρίνω

οὐδένα γὰρ οἶμαι δαιμόνων εἶναι κακόν»
(Ἰφ. Τ. 386 - 391).

(Γιατὶ κανένας ἀπ' τοὺς θεοὺς δὲν νομίζω πῶς εἶναι κακός)
Καὶ στὸν Ἡρακλῆ μαινόμενο θά πῆ:
«Ὁ Θεός, ἀλήθεια, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτα, (ἂν ὄντως εἶναι Θεός), τῶν
τραγουδιστῶν εἶναι αὐτὰ τὰ θλιβερὰ τὰ λόγια» (στ. 1345) 6).

Ἀπὸ τὰ παραπάνω χωρία, πού εἶναι ἓνα πολὺ περιορισμένο ἀπάνθισμα,
ἀπὸ ὅσα ὅμοια ἔγραψαν οἱ Τρεῖς μεγάλοι Τραγικοί, φαίνεται καθαρὰ ἡ
προσπάθειά τους νὰ διδάξουν τὸ λαὸ πόσο διαφορετικὴ ἦταν ἡ πίστη τους
στὸν ἀληθινὸ Θεό.

Ὅλη αὐτὴ τὴν προσπάθεια θά μπορούσαμε νὰ τὴν χαρακτηρίσωμε σὰν
μὴ πρώτη προφητικὴ ἀναλαμπὴ τοῦ Τραγικοῦ λόγου, πού προετοίμαζε τὴν
Ἑλληνικὴ συνείδηση νὰ δεχθῆ τὴ θεία ἀποκάλυψη.

Μιὰ δευτέρη ἀναλαμπή, πού ἔχει δυναμικὰ προφητικὸ περιεχόμενο, σχε-
τίζεται μὲ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Μεσσία καὶ θρίσκεται στὸν «Προμηθεὴ δεσμώτη»
τοῦ Αἰσχύλου. Εἶναι τὸ χωρίο πού κίνησε τὴν περιέργεια τοῦ Πατέρα τῆς
Δυτικῆς Ἐκκλησίας Ἰερωνύμου, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, πῆγε
νὰ βρῆ τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο τοῦ Αἰσχύλου πού βρισκόταν στὴν Ἀλε-
ξάνδρεια, γιὰ νὰ δῆ ἂν πράγματι ἦταν γραμμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ.

Στὴν ἔξοδο τοῦ δράματος λέγει ὁ Προμηθεὴς: στίχοι 907 - 915

Κι' ὅμως μ' ὄλη τὴν ἔπαρση τοῦ γοῦ του ὁ Δίας
θά γίνῃ ἀκόμα ταπεινός· γιατί ἓνα τέτοιο
γάμο ἐτοιμάζεται νὰ κάνη, πού ἀπ' τὸ θρόνο
κι' ἀπ' τὴν ἀρχὴ του ὀλοάφαντο θεὸ νὰ τὸν ρίξῃ·

Μὰ πῶς νὰ στρέψῃ τέτοια συμφορὰ κανένας

δὲ θάχε ἄλλος θεὸς ἀσφαλτα γὰ τοῦ δεῖξαι
ἔξω ἀπὸ μὲ' μόν' ἐγὼ ξέρω πῶς καὶ πότε.

Ἑρμῆς στ. 944 - 948:

Σὲ σένα τὸ σοφὸ, ποῦσαι γιομᾶτος πίκρα

.....

στέλλει ὁ πατέρας προσταγὴ γὰ φανερώσεις
αὐτοὺς τοὺς γάμους, ποὺ κοιμπάζεις πῶς θὰ γίνουιν
ταχ' ἀφορμὴ τοὺς θρόνους του γὰ χάση ἐκείνος.

Προμηθέας στ. 987 - 996:

Παιδὶ κι' ἀκόμα πιὸ ἄμυαλος δὲν εἶσαι τάχα,
ἂν περιμένῃς τίποτ' ἀπὸ μὲ γὰ μάθης;
μὰ δὲν ὑπάρχει θάσαγο καὶ καμιά τέχνη
ποὺ ὁ Δίας θὰ μὲ κατάφερνε τὸ μυστικὸ μου
γὰ πῶ (...)

Κι' ἔτσι λοιπὸν ἄς πάη γὰ σκᾶ ἢ πυροφόρα
φλόγα

.....

ἄς σεῖ πάντα μὲ θροντισμοὺς κι' ἄς συν-

ταράζῃ,

μὰ ἐμένα τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲν θὰ λυγίσῃ,
ποὺ γὰ τοῦ πῶ ἀπὸ ποιδὸν τὸν θρόνο του θὰ χάσῃ.

(Μετάφραση Ι. Γρυπάρη)

θ' Ὁ λόγος τῆς φύσεως — Σπερματικὸς λόγος

«Ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν ἡμέραν
λαλεῖ λόγον καὶ ἡ νύξ πρὸς
τὴν νύκτα ἀναγγέλλει γινῶσιν...
εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν
ὁ φθόγγος αὐτῶν».

(Ψαλμ. ιθ' 1).

«Ἐν τ' εἶναι θεόν...
καὶ τοῦτον σπερματικὸν
λόγον ὄντα τοῦ κόσμου».
(Ζήνων — Διογ. Λαερτ.
VII, 135 - 136).

Ἀλήθεια, ὑπάρχει μὰ γλῶσσα, ποὺ τὴν μιλά ἡ φύση διὰ τῶν δημιουργη-
μάτων της. Ἴσως, εἶναι ἡ πρώτη γλῶσσα ποὺ ἄκουσε καὶ ἔγνωσε παραστα-

τικά με τις ζωντανές και ανάγλυφες εικόνες της ό άνθρωπος στα πρώτα βήματα της ζωής του.

Ακόμα, οι διάφορες φυλές που και σήμερα ζουν μέσα στη φύση απομονωμένες και μακριά από τα αστικά κέντρα των εξελιγμένων κοινωνιών, αυτή τη γλώσσα διαβάζουν καθημερινά στη ζωή τους και ανάλογα αντιδρούν σαν άτομα και ομάδες.

Μά μήπως δεν γίνεται το ίδιο σε αρκετά μεγάλη κλίμακα στην ύπαιθρο και μεταξύ των προηγμένων κοινωνικά λαών;

Ευτυχώς, υπάρχουν ακόμα άνθρωποι σε πολλά χωριά, που ξυπνούν με το λάλημα του πετεινού και κοιμούνται με το βασίλειμα του ήλιου και τα πρώτα άστρα της νύχτας.

Αυτοί αναγνωρίζουν ακόμα τις εποχές του έτους από ένα ξεχωριστό σημάδι που ανακαλύπτουν ανάμεσα στη χλωρίδα ή την πανίδα και την πορεία των ουράνιων σωμάτων.

Ενώ ό άνθρωπος της πόλεως για να πληροφορηθή τα ίδια γεγονότα, πρέπει να καταφύγει σε κονσερβοποιημένες γνώσεις του ήμερολογίου ή άλλων έντύπων.

Τό λόγο της φύσεως πρόσεξαν οι πρώτοι στοχαστές, που ζήτησαν να προσανατολισθούν εμπρακτα και θεωρητικά πάνω στα προβλήματα της ζωής, του ανθρώπου και του κόσμου. Έπειτα, με τις παρατηρήσεις που έκαναν έθεμελίωσαν τέχνη, έπιστήμη και φιλοσοφία. Από τους Έλληνες πρώτοι οι Στωϊκοί είπαν ότι πρέπει να ρυθμίζουμε την πορεία της ζωής μας σύμφωνα με διδάγματα της φύσεως: «Όμολογουμένως τή φύσει ζήν» (Διογ. Λαέρτ. VII, 87).

Οι Πυθαγόρειοι μάλιστα έλεγαν ότι άκουαν μια υπερκόσμια μουσική, που μετέδιδαν πέραν από τον όρίζοντα οι μακρινοί έναστροι κόσμοι του σύμπαντος.

Αυτά τα γεγονότα, σαν έμπειρίες, έχουν θεμελιακό χαρακτήρα, που σήμερα πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα, γιατί συνθέτουν τή λειτουργική σχέση του ανθρώπου προς τό Δημιουργό του χωρίς να αποκόπτεται από τα άλλα πλάσματα του Θεού, που καθορίζουν τα σωστά όρια του μέτρου με τό όποιο ό έ-διος ό άνθρωπος όφείλει να αξιολογήσει τή θέση του μέσα στο σύμπαν.

Σ' αυτό άκριβώς τό σημείο, πώς να μή θυμηθή κανείς εκείνους τους στίχους του Ψαλμωδού;

«Όταν θεωρώ τους ουρανούς σου,
τό έργον των δακτύλων σου,
τήν σελήνην και τους άστέρας,
τά όποια σύ έθεμελίωσας,
Τι είναι ό άνθρωπος,
ώστε να ένθυμησαι αυτόν;...»

(Ψαλμ. η' 3 - 4).

Είναι, αλήθεια, γοητευτικός ο λόγος, ή λαλιά, τής φύσεως. Διεγείρει τις αισθήσεις, αιχμαλωτίζει την καρδιά και ύψώνει το φρόνημα του ανθρώπου.

Οι πρώτες ποιητικές εξάρσεις από την φύση ξεκινούν· αυτή τις μεταδίδει και τις καλλιεργεί. Η ανθρώπινη φαντασία εντυπωσιάζεται, έπειτα μορφοποιεί και διαπλάθει τις έννοιες για να τις αποδώσει σε ένα αρθρο συνθετικό λόγο. Και ή εμπειρία αυτή είναι γεμάτη από όμορφα και στοχασμό.

“Όσοι όμως γοητεύτηκαν από τα μηνύματα τής φύσεως, άκουσαν και φιθουρισμούς και κραυγές και λόγια άπλη και σταράτα.

Γιαυτό, άλλοι έγιναν μυστικιστές, άλλοι μοιρολάτρες· και άλλοι στοχαστές εύσεβεις.

Υπάρχει, φαίνεται, κάποια αντίστοιχία ανάμεσα στη συμβολική γλώσσα τής φύσεως, που κεντρίζει τη συνείδησή μας και του ενδιάθετου λόγου, που λαγοκοιμάται μέσα μας κι’ έρχεται ή φύση να τον άφυπνίσει. Από την στιγμή δηλαδή που ή διδαχή τής φύσεως θα θέση σε λειτουργία τη συνείδησή μας, δυο κόσμοι που μας ήσαν άγνωστοι, σαν να θρίσκονταν σε νάρκη, ζωντανεύουν κι’ αρχίζουν να ενεργούν και ν’ αποκτούν άμοιβαϊότητα μεταξύ τους.

Είναι ό έξω από μας κόσμος, τό αντικείμενο, και αυτός που φιλοξενούμε μέσα μας, τό υποκείμενο.

Στό λειτουργικό αυτό ξεκίνημα ανταποκρινόμενος ό άνθρωπος σωστά με συνέπεια και έντιμότητα μπορεί να βρή τό Δημιουργό του και να τον προσκυνήσει «έν Πνεύματι και αληθεία».

Μά κάποιοι άλλοι λόγοι, που είναι έμβόλιμοι και ύπαγορεύονται άπ’ τον έγωϊσμό του, τον παραπλανούν ώστε να σταθή με αυθάδεια μπρός στην άμοιβαϊότητα αυτών των δύο κόσμων.

Και τότε συμβαίνει αυτό που λέγει ό απόστολος Παύλος: Τά γάρ άόρατα αυτού (του Θεού) από κτίσεως κόσμου τοίς ποιήμασιν νοούμενα καθοράται, ή τε άίδιος αυτού δύναμις και θειότης, εις τό να είναι αυτούς άναπολογήτους, διότι γνόντες τον Θεόν, ούχ ως Θεόν έδόξασαν ή ηύχαρίστησαν αλλά έματαιώθησαν έν τοίς διαλογισμοίς αυτών και έσκοτίσθη ή ασύνετος αυτών καρδιάν φάσκοντες είναι σοφοί έμωράνθησαν... (Ρωμ. α’ 20 - 23).

Έτσι, γεννήθηκε ή ειδωλολατρία, που μετέβαλε τη φύση από παιδαγωγικό μέσο για όλοκλήρωση τής ανθρώπινης προσωπικότητας σε παγίδα που παραπλανά και τον βυθίζει σε πνευματικό σκοτάδι.

Με την άποτυχία όμως αυτή κλείνει όριστικά ή λυτρωτική λαλιά του ζωντανού βιβλίου τής φύσεως.

Και τό κακό δέν μένει μέχρις αυτού· «ή φύσις συστενάζει και συναγωνιζά» έξ αιτίας τής πτώσεως του ανθρώπου, γιατί φορτώθηκε κι’ αυτή τις συνέπειες τής αυθάδειάς του και περιμένει να λυτρωθή με κάποιο θαύμα, όπως με θαύ-

μα λυτρώνεται και ὁ ἄνθρωπος.

«Ἦ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἔκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι διότι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. γ' 19 - 21).

ι' Ὁ λόγος — σοφία

Δὲν εἶναι μόνο ὁ ἔναρθρος λόγος τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ παίρνει προνομιακὴ θέση στὴ ζωὴ σὰν γεγονός καθεαυτὸ, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενό του, ὅταν ὑπακούη στὴν ἐνδιάθετη λογικὴ του ὑπόσταση καὶ τὴν ψυχικὴ του ἀνωτερότητα.

Τότε ὁ λόγος ταυτίζεται μὲ τὴν σοφία.

Σοφία εἶναι ἡ φωτισμένη γνώση. Καὶ γνώση εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐξακριβώνει ὁ ἐνδιάθετος λόγος σὰν ἀλήθεια ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμο τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ ὄχι σὰν κάτι ποὺ εἶναι ὑπόθεση, κάτι τὸ ἀνύπαρκτο, ποὺ ὅμως μπορεῖ νὰ ἐξαπατᾷ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν παραπλανᾷ.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ θ' ἀρχίσῃ νὰ σκέπτεται ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ ἐρευνᾷ μὲ τὸν ἐνδιάθετο λόγο τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ἀνοίγει μπροστὰ του ἓνα χάος ἀπὸ διανοήματα, γιὰ τὰ ὅποια δὲν εἶναι βέβαιος ἂν ἀνταποκρίνονται σὲ μιὰ ἀληθινὰ φωτισμένη γνώση, ἂν δηλαδὴ εἶναι σοφία ἢ ἀποκνήματα τῆς φαντασίας του χωρὶς ἀντίκρουσμα ἀπὸ τὸν φυσικό, τὸν πνευματικό καὶ τὸν ἠθικό κόσμο.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ ζῆλος τῶν ἀνθρώπων στάθηκε ὑπέρμετρος ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια: Ὁ καθένας ποὺ μίλησε καὶ ἔγραψε, διεκδικοῦσε τὴ σοφία μὲ τὸ μέρος του. Ἄν ἐξετάσωμε τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς διανοητικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, θὰ διαπιστώσωμε μεγάλη ποικιλία ἀπὸ γνώμες σύμφωνες καὶ ἀντιφατικές.

Ὁ λόγος καὶ ὁ ἀντίλογος δίνουν παντοῦ τὸ «παρὼν».

Πίσω ἀπὸ τὸ λόγο θρῖσκεται ὁ ἄνθρωπος σὰν γνήσιος φορέας του ποὺ δέχεται τὴ φωτισμένη γνώση σὰν ἀλήθεια.

Μὰ συχνὰ γίνεται καὶ τὸ ἀντίθετο. Τότε, πίσω ἀπὸ τὸν ἀντίλογο κάρδοκεῖ ἡ ἀνταρσία, ποὺ κάνει κακὴ χρῆση τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, μολοντί μπορεῖ ὁ ἀντίλογος νὰ εἶναι κάποτε καὶ διαμαρτυρία γιὰ τὴν κακοποίησιν τοῦ λόγου.

Σ' αὐτὸν τὸν δῦισμό, ὁ λόγος ἀμφισβητούμενος στέκει στὴ μέση μιᾶς διεκυστίνδας, ποὺ τελικὰ θὰ ρίξῃ τὸ βάρος του στὸ ἓνα μέρος.

Λίγες φορές ο λόγος θα ταυτισθῆ με κάτι ἄσχετο πρὸς τὴν ἀληθινὴν πραγματικότητα, ὅπως στὶς περιπτώσεις: «λόγοι καὶ ὄχι ἔργον», «ὦ τλήμων ἀρετῆ, λόγος ἄρ' ἦσθα»...

Ἐνῶ οἱ φράσεις «μικρόλογος, λογοκοπία, λόγος κενός, ψευδολόγος, λόγος ἀργός» καὶ τὰ ὅμοια δείχνουν σαφῶς τὴν παραχάραξη τοῦ λόγου ὡς ἐκφραστοῦ τῆς ἀληθείας.

Οἱ περισσότερες ἐκφράσεις στὴ γλῶσσα μας, ποὺ σχετίζονται με τὸν λόγο, πῆραν στερεότυπες μορφές ποὺ ταυτίζονται με τὴν ἀλήθεια, τὴν ὀρθότητα, τὴν σοφία.

Μιὰ πρόχειρη λεξικογραφικὴ ἀποδελτίωση μᾶς δίνει πολλὰ σύνδρομα ὑπεροχῆς, με τὰ ὅποια ὁ λόγος κυριαρχεῖ στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα.

Ἔτσι, τὸ «κατὰ λόγον» σημαίνει λογικά, ἔπειτα μόνη ἢ ἔννοια «λόγος» ταυτίζεται με τὸν ἰσχυρισμό, τὸν ὀρισμό, τὴν ἀπόφαση, τὴν διαβεβαίωση, τὴν διαταγή, τὴν φήμη, τὴν ἱστορία, τὴν αἰτία, τὴν ἰδέα, τὸ δικαίωμα, τὴν πειθώ, τὴν ἐκτίμηση (ἀξία), τὸν λογαριασμό, τὴν δικαιοσύνη (λογοδοσία), τὴ συμφωνία (τὸν ὄρο), τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ (πρόθεση, ἐλατήρια), τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου (ἐλόγου σου), τὸ κύριο θέμα τῆς συζητήσεως, τὴν ὑπόσχεση, τὴν λογικὴ σκέψη, τὴν ἀναλογία (μαθηματικὴ ἀλήθεια).

Στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ ὑπάρχουν τέσσερα εἶδη ὑποθετικῶν λόγων, με δέκα περίπου διάφορες ἐφαρμογές, μόνο μιὰ φορὰ διατυπώνεται τὸ ἀπραγματοποίητο, δηλαδὴ ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ὑποθετικῶν λόγων μόνο σὲ μιὰ περίπτωση διατυπώνεται τὸ ἀδύνατον.

Γιαυτό, δὲν εἶναι παράξενο, ποὺ τελικὰ ἡ ἔννοια «λόγος» ταυτίσθηκε με τὴν «Δημιουργικὴ τοῦ παντὸς ὑποστατικὴ δύναμη».

Ἔτσι, θρίσκεται σὲ ἀπόλυτη δικαίωση ἡ φράση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννη «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος» Ἰωάν. α' 1.

Ἔστερα, λοιπόν, ἀπὸ τὴν ἰδιοτυπία τοῦ λόγου, ποὺ εἶναι μοναδικὸ χάρισμα, δοσμένο στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν Θεὸ σὰν ἐκφραστικὸ μέσον, ἔρχεται ἡ σοφία σὰν χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ περιεχομένου τοῦ λόγου, ποὺ κατακυρώνει τὴν ἀνθρώπινη ἀξία καὶ ἀποκαλύπτει τὸν ἀληθινὸ του προσρισμό.

Ἡ σοφία εἶναι ἡ ἀσφαλιστικὴ δικλίδα ποὺ ἐλέγχει τὴ διαρροή τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ νοθευτῆ κι' ἔτσι νὰ γίνῃ «ἀργός».

Γιαυτό, ὁ σοφὸς τῆς Π. Διαθήκης θὰ πῆ: Ἡ σοφία εἶναι τὸ πρῶτιστον ἀπόκτησον σοφίαν· καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπόκτησίν σου, ἀπόκτησον σύναςιν» (Παροιμ. δ' 7).

Ἡ Σοφία (με Σ κεφαλαῖο) τελικὰ, ταυτίζεται με τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ — Λόγο, ποὺ ἀπευθύνεται, πάλι κατὰ τὸν σοφὸ τῆς Π. Διαθήκης, στοὺς ἀνθρώπους καὶ λέγει: «κράζω καὶ ἡ φωνή μου ἐκπέμπεται πρὸς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀν-

θρώπων. Ἄπλοι, νοήσατε φρόνησιν καὶ ἄφρονες ἀποκτήσατε νοήμονα καρδίαν. Ἀκούσατε· διότι θέλω λαλήσει πράγματα ἕξοχα καὶ τὰ χεῖλη μου θέλουσι προσφέρει ὄρθα. Διότι ἀλήθειαν θέλει λαλήσει ὁ λάρυγξ μου· τὰ δὲ χεῖλη μου βδελύττονται τὴν ἀσέβειαν (...) ὁ Κύριος μὲ εἶχεν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ, πρὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀπ' αἰῶνος» (Παροιμ. η' 4-7, 22).

Ὅταν ἡ σοφία δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν Θεὸν — Λόγον, δὲν εἶναι «σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλὰ ἐπίγειος, ψυχικὴ (σαρκικὴ) δαιμονιώδης.

» Ἡ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπιεικὴς, εὐπειθής, μετὰ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος (=ἀμερόληπτος), ἀνυπόκριτος» (Ἰακώβου γ' 15...17).

Αὐτὴ τὴ σοφία ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος δὲν τὴν καταλαβαίνει, γιατί ἡ διάνοιά του ἔχει διαφθαρεῖ ἀπὸ τὴν ὑλοφροσύνη. Γιατὶ ἀπεδοκίμασε τὸν Δημιουργό του.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἡ σοφία ἐκείνη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφει: «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις (=μεταξὺ τῶν τελείων), σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰῶνων εἰς δόξαν ἡμῶν· ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν» (Α' Κορινθ. 6' 6-8).

Γιὰ νὰ χαρακτηρίζεται ὅμως καὶ ὁ δικός μας λόγος ἀπ' αὐτὴν τὴν σοφίαν, πρέπει νὰ στοιχῆ κατὰ τὸν Θεόν, τὸν Θεόν — Λόγον.

ια' Τὸ ὑπεράνω τοῦ λόγου καὶ τὸ παράλογο

Μολογόντι τὰ θεμέλια τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐν γένει δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου στηρίζονται κατὰ κανόνα στῆς λογικῆς τῆς δομῆς, ὑπάρχουν καὶ δυὸ ἄλλοι πόλοι, ποὺ ἔλκουν μυστικὰ τὸν ψυχικὸ μας κόσμο σὲ δυὸ ἀντίθετες κατευθύνσεις: εἶναι τὸ ὑπεράνω τοῦ λόγου ρεῦμα — τὸ «ὑπέρολογο» θὰ λέγαμε, ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά, καὶ τὸ παράλογο, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὁ σοφὸς τῆς Παλ. Διαθήκης ὁμιλεῖ γιὰ κάποιον «σκοτεινὸν λόγον» (Παροιμ. α' 6). Καὶ πρέπει νὰ σκεφθοῦμε, ὅτι ἀπὸ κάπου ξεκινᾷ ἡ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ περάσῃ στὴν περιοχὴ τοῦ ἐξωλογικοῦ κλίματος. Ἴσως δέ, αὐτὸ τὸ κάπου, νὰ εἶναι ἕνας «σκοτεινὸς λόγος».

Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτό, φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος, χορτάτος πιά, ἀπὸ ὅ,τι εἶχε νὰ τοῦ προσφέρει ὁ κύκλος τῶν στοχασμῶν του ποὺ κινοῦνται μὲ πίστη στὴν αὐθεντία τῆς λογικῆς, ζητεῖ τώρα νὰ πάῃ πέρα — πᾶνω καὶ νὰ ἐγῆ ἕξω ἀπὸ τὸν ἀσφυκτικὸ κλοιὸ τῆς τυπικῆς λογικῆς.

Ἐκ τῆς αὐτῆς τῆς στιγμῆς, τὰ πράγματα ἀρχίζουσι νὰ σκοτεινιάζουσι.

Ἡ λογική, σὲ τελευταία ἀνάλυση, εἶναι κουραστική στὴν ψυχὴ καὶ καταθλίβει τὴν σκέψιν. Μὲ τὴν αὐστηρότητά της πρὸς τὸν πολὺ φοβίζει τὸν ἄνθρωπον παρὰ πρὸς τὸ δίνει θάρρος καὶ αἰσιοδοξία.

Γιὰ τὴν βγῆ ὅμως κανεὶς ἔξω ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς λογικῆς, οὐδὲ εἶναι οἱ δρόμοι: τὸ ἐξωλογικὸ μετασώμα καὶ τὸ ξέσπασμα στὴν περιοχὴ τοῦ παραλόγου.

Ἐὰν δοῦμε ὅμως πρῶτα ἐκείνη τὴν ὑπέρβαση τῶν ὁρίων τῆς λογικῆς, πρὸς τὴν ὑπαγορεύει μιὰ δυναμικὴ ἔφεση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία δὲν ἐπιδιώκει νὰ καταλύσῃ τίποτα, ἀλλὰ νὰ δημιουργήσῃ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου πάνω ἀπὸ τὰ στατικά ὅρια πρὸς τὸ ἐπιβάλλει ἢ γνῶσιν ὡς πρῶτον πλᾶνον τῆς ἐπαφῆς του μὲ τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον.

Σκοτεινὸς εἶναι ὁ λόγος πρὸς τὸ δημιουργεῖ ἀπορίες, καὶ μοιάζει μὲ πρὸς θάλαμον, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ σὲ ἀποκάλυψιν.

Ἡ ἀποκάλυψις, ὡς ἰδιαιτέρον προνόμιον ἐκλεκτῶν πνευμάτων, εἶναι ἡ ἐπιβράβευσις τῆς πειθαρχημένης θητείας στὸν προθάλαμον τοῦ σκοτεινοῦ λόγου, πρὸς τελικὰ θὰ ὁδηγήσῃ σ' ἓνα ἀποκαλυπτικὸν ξέφωτον. Αὐτὴ χαρίζει στὸν ἄνθρωπον ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ ἐξακριβώσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ κοινοῦ νοῦ.

Ἀσφαλῶς, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κάποια ἀσφαλιστικὴ δικλείδα, πρὸς ὁδηγεῖ τὴν σκέψιν ὁμαλὰ καὶ ἀβίαστα ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς τυπικῆς λογικῆς στὸν ὑπερβατικὸν ὁρίζοντα τοῦ ἐξωλογικοῦ κόσμου.

Καὶ αὐτὴ ἡ δικλείδα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν βαθεῖαν ἔφεση πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγάπην σ' αὐτὸ πρὸς κρῦβεται πίσω ἀπὸ τὰ ὁρατὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ὕλικου σύμπαντος.

Τὸ κλίμα τοῦ ὑπερλογικοῦ μᾶς προσεγγίζει στὴν θεῖαν παρουσίαν, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη.

Ἡ ἀγάπη αὐτὴ, ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων, εἶναι τὸ θερμοκήπιον πρὸς σπᾶει καὶ διαλύει τὴν παγωνιά τοῦ ἀπρόσωπου ὑπερβατικοῦ κόσμου, μὲ τὸ νὰ εἰσάγῃ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου στὴν περιοχὴ τοῦ θεοῦ καὶ νὰ τὴν οἰκειώσῃ μαζί του.

Ἔτσι, «ὁ σκοτεινὸς λόγος», ὡς ἄλλος σκοτεινὸς θάλαμος, λειτουργεῖ γιὰ τὴν ἀνθρώπινην συνείδησιν ὡς ἐμπιστευτικὸς παιδαγωγὸς πρὸς τὸν καθοδηγεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν περιοχὴ τοῦ ἐξωλογικοῦ, πρὸς εἶναι ἀπρόσιτη στὴν παχυλὴ ἀντίληψιν τῆς ὑλοφροσύνης.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην μερῶν ὅμως, τὸ κλίμα τοῦ παραλόγου κυοφορεῖ τὴν ἀρνήσιν καὶ γεννᾷ τὴν ἀνταρσία. Ὁ ἀρχαῖος ἐκείνος ἀγωγιάτης, πρὸς εἶχε βαρεθῆ νὰ ἀκούῃ τόσο συχνὰ γιὰ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀθηναίου Ἀριστείδου, καὶ γι' αὐτὸ θέλησε νὰ ψηφίσῃ τὸν ἐξοστρακισμόν του, δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνα ἀνέκδο-

τολογικό περιστατικό. "Ατομα και κοινωνίες σε όλες τις εποχές επιδίωξαν και επιδιώκουν κατά σύστημα τὸ δρόμο τοῦ παραλόγου με μόνιμη διάθεση τὴν ἀντίδραση πρὸς τὴν ἠθικὴ τάξη!

"Οπου οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν νὰ φθάσουν ἢ ἀπλᾶ νὰ θαυμάσουν τὸ ἠθικὸ μεγαλεῖο, τὸ ἔχουν εὐκολο πολὺ νὰ τὸ συκοφαντοῦν.

Τὸ παράλογο δὲν ἔχει νὰ κάνῃ καμιά ἀποκάλυψη. Εἶναι ἐνσάρκωση ἄρνησης καὶ ἀπουσίας. Αὐτὸ τὸ ἴδιο, σημαίνει ἀπουσία καὶ ἄρνηση, ὄχι μόνο τοῦ θεοῦ, τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Στὸ σαλόνι κάποιων φίλων μου, εἶδα ἓνα ζωγραφικὸ πίνακα, ποὺ παρίστανε μιὰ μεγάλη μουντζούρα.

Εἶχε χρῶμα μαῦρο με κάποια ξεθωριάσματα, χωρὶς κανένα νόημα.

"Ἄν ζωγραφιζόταν ἡ ἄβυσσος, θὰ εἶχε κάποιον νόημα. Αὐτὸς ἐδῶ ὁ πίνακας δὲν εἶχε οὔτε αὐτὴ τὴ φιλοδοξία.

"Ἐνῶ τὸν περιεργαζόμουν, με πλησιάζει ὁ οἰκοδεσπότης καὶ με ρωτᾷ, «Καταλαβαίνεις τίποτα;»

— "Ὁχι, τοῦ ἀπαντῶ.

— Καὶ ὅμως, μοῦ λέγει, ὁ κατασκευαστὴς του ποῦ μοῦ τὸν χάρισε, ἤρθε καὶ τὸν ξαναπῆρε, γιὰ νὰ τὸν ἐπιδείξῃ σὲ μεγάλη ἔκθεση. Τὶ ἤθελε νὰ ἐπιτύχῃ μ' αὐτό, δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω.

Καὶ νομίζω ὅτι ἡ ἀπάντηση στὴν ἀπορία εἶναι: Ἐπιδείξῃ ἀρνήσεως καὶ ἀποστασίας ἀπὸ τὰ γνωστὰ μέτρα. Ἀλλαγὴ πρὸς ὅποιαδήποτε κατεύθυνση καὶ ἔπου μᾶς θγάλη ἡ πορεία.

Εἶναι κάποιος πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς ἠροστρατισμὸς ποὺ καθοδηγεῖ τὶς μυστικὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρώπινης ἐνεργητικότητος στὴν ἄρνηση καὶ στὴν ἀνταρσία.

"Ὑστερα ἀπὸ τὸν μηδενισμὸ τοῦ ὄρατοῦ κόσμου, οἱ «Ἡρόστρατοι» τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν δὲν ἔχουν τὸ κουράγιο νὰ θητεύσουν στὸν προθάλαμο κανενὸς «σκοτεινοῦ λόγου».

Τὸ παράλογο σφραγίζει με ἄδοξο τέλος τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τους.

ιβ' Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο

(Ἰωάν. α' 14).

Τελειώνομε τὴ σύνταξη διαδρομῆ μας ἀπὸ κάποια σημαντικὰ ὁρῶσημα τῆς ἱστορίας τοῦ Λόγου, γιὰ νὰ καταλήξωμε, στὸν μεγάλον σταθμὸ τοῦ ἐκπληκτικοῦ γεγονότος τῆς μεταλλαγῆς τοῦ θεοῦ Λόγου σὲ σάρκα.

Τὸ φαινόμενο εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνθέτουν μυστήριον. Ἐνα μυστήριον ποὺ συντηρεῖ τὴν ζωὴν, ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ, μὲ ἐναλλακτικὰ στοιχεῖα, ἀόρατα στὸ γυμνὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄν ὅμως ὑπάρχουν ἐνέργειες ποὺ ἀνανεώνουν τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς μὲ ὕλικὰ στοιχεῖα, δὲν εἶναι καθόλου ἔξω ἀπὸ τὴν νομοτέλεια τοῦ πνεύματος νὰ δημιουργῆ ἕνα ἄλλο φαινόμενο, ἐντελῶς ἀντίθετο.

Τὸ Πνεῦμα — Λόγος γίνεται σὰρκα. Ὁ Θεὸς παίρνει ὕλικὸ σῶμα. Σὲ ἄλλη περίσταση, ἡ σὰρκα — ἄνθρωπος θὰ ξαναγυρίσῃ στὴν κοιτίδα τοῦ θεοῦ τοῦ Δημιουργοῦ, γὰρ ν' ἀποκτήσῃ αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπ' τὴν ἀρχὴ προωριζόταν, τὴν θέωση.

Ἔστι «καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο» (Ἰωάν. α' 14) σημαίνει πρῶτα μιὰ μυστηριώδη μεταλλαγὴ, σὰν θείας δημιουργικῆς πράξης.

Ἐπειτα, σημαίνει ταπεινώση. Ἡ ταπεινώση αὐτὴ εἶναι μιὰ ὑποδειγματικὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἐγωϊστικὴ πρόκληση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔπασσε θεληματικὰ στὴν παγίδα τοῦ πειρασμοῦ, ὅταν τοῦ εἶπε «θέλετε εἶσθαι ὡς Θεοί» (Γεν. γ' 4) καὶ αὐτὸς τὸν πίστεψε.

Καὶ ὅμως, ἡ κατοπινὴ του ἐμπειρία ὑπῆρξε μιὰ τραγικὴ εἰρωνεία: Πόσες φορὲς δὲν σκέφθηκε, ὅτι ἔχει μόνον δὲν ἔγινε Θεός, ἀλλ' οὔτε ν' ἀνταποκριθῆ στὶς θεῖες ἐπιταγὰς στάθηκε ἱκανός.

Πόσες φορὲς δὲν ἀπογοητεύθηκε ἀπὸ τὴ μικρότητά του καὶ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν του κεφαλαίων.

Τώρα, ἔρχεται ὁ ἴδιος ὁ Θεός — Λόγος «ἐν ὁμοίωματι σαρκὸς» (Ρωμ. η' 3) νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τὰ ταπεινὰ καὶ σὰν δεῦτερος ἄνθρωπος, σὰν δεῦτερος Ἀδάμ, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ σὰρκα μπορεῖ νὰ μὴν ἀμαρτάνῃ, ὅπως ἀμάρτησε ὁ πρῶτος Ἀδάμ.

Ἡ σὰρκα ποὺ ἐντύθηκε ὁ Θεός — Λόγος δὲν ἔχει σχέση μ' αὐτὸ ποὺ τὴν κατάντησε ἢ παρακοὴ τῶν πρωτοπλάστων. Ὑποδηλώνει ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὴν πρώτη ὕλικὴ ὕφή, τὴ στόφα, μὲ τὴν ὁποία ἤρθε στὴν ὑπαρξὴ ὁ ἄνθρωπος χωρὶς ἀμαρτία.

Εἶναι ἡ πρώτη ὑλοποίησις τοῦ θεοῦ. Εἶναι ἀποτέλεσμα θείας ἐνεργείας ποὺ παίρνει μορφή ὁρατὴ στὶς ἀνθρώπινες αἰσθήσεις.

Ἔτσι, προτοῦ ἀκόμα ἡ ἔγνοια «σὰρξ» ταυτισθῆ μὲ τὴν ἀμαρτία, ἔτσι, μὲ τὸ νόημα τοῦ ἀναμάρτητου, τὴν χρησιμοποιεῖ ὁ πρῶτος Ἀδάμ, ὅταν μιλεῖ γιὰ τὴ συντροφὴ τοῦ ποὺ βγήκε ἀπὸ τὸ πλευρὸ του: «Τοῦτο εἶναι... σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου» (Γεν. 6' 23).

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα χρησιμοποιεῖται ἔπειτα ἀπὸ τὸ Χριστό, ποὺ ἀναφέρεται στὴ Γένεση: «καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν» (Γεν. 6' 24, Ματθ. ιθ' 5, Μαρκ. ι' 7, Ἐφεσ. ε' 31).

Εἶναι ἡ σὰρκα ἐκεῖνη γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὁ Ἰώβ: «...πάλιν μὲ τὴν σὰρκα.

μου θέλω ιδεί τόν Θεόν» (ιθ' 26).

Εἶναι ἡ «σάρξ» ἐκείνη πού δραματίζεται προφητικά ὁ Δαβίδ, ὅταν λέγει: «ἔτι δέ καί ἡ σάρξ μου θέλει ἀναπαυθῆ ἐπ' ἐλπίδι» (Ψαλμ. ις' 9).

Ἔτσι ἐρμήνευσε τὸ χωρίο ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (Πράξ 6' 22 - 28).

Εἶναι ἡ σάρκα τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, τήν ὁποία μᾶς καλεῖ ὁ ἴδιος νά γευθοῦμε, ἀλλιῶς δέ θά ἔχωμε δικαίωμα νά λάβωμε μέρος στή Βασιλεία του (Ἰωάν. ς' 51 - 54).

Στό σημεῖο αὐτό ἡ πρόσκληση τοῦ Χριστοῦ σ' ἕνα πνευματικό δεῖπνο ἀνοίγει τὸ δρόμο πού θά βαδίση ἡ ἁμαρτωλὴ σάρκα τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νά προσεγγίσῃ τὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ — Λόγου σὲ μιὰ νέα μεταλλαγή. Ἐδῶ ἀκριβῶς κρύβεται ἕνα μυστικό πού τὸ ξέρουν μόνο ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει προσωπικὴ πείρα τῆς θείας ἐκείνης ἐπαφῆς πού ἄλλαξε τὴ ζωὴ τους.

Τὰ νά «φάγη» κανεῖς τὴ σάρκα τοῦ Θεοῦ εἶναι μιὰ ἀναγκαῖα φραστικὴ διατύπωση, πού προκαλεῖ τὴν διαμαρτυρία ἐκείνων πού βλέπουν τὸν κόσμο μόνο ὡς ἕνα ὄν, καὶ ὁ λόγος τοὺς φαίνεται βαρῦς. Γιὰ ὅσους ὅμως ἔχει γίνει ἀντιληπτό ὅτι «σάρξ καὶ αἷμα», δεδαρυμένα μὲ τὴν ἁμαρτία, «δὲν θά κληρονομήσουν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ἡ πρόσκληση τοῦ Χριστοῦ σημαίνει συμμετοχὴ στὴν ὑποδειγματικὴ ζωὴ του μὲ τὴν ἀναγεννητικὴ δύναμη πού χαρίζει ἡ λυτρωτικὴ του θυσία.

Ὁ μεγαλύτερος σταθμὸς στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου βίσκεται στὴ σάρκωση τοῦ Θεοῦ — Λόγου.

Τὸ γεγονός αὐτό εἶναι μιὰ διαρκὴς πρόκληση στὴν ἁμαρτωλὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου πού ζῆ μακριὰ ἀπὸ τὴν ὑποδειγματικὴ ζωὴ Ἐκείνου.

Καὶ ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο: «Ἐπειδὴ τὸ ἀδύνατον εἰς τὸν νόμον, καθότι ἦτο ἀνίσχυρος διὰ τῆς σαρκὸς (τῆς ἁμαρτωλῆς), ὁ Θεὸς πέμψας τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν μὲ ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας (ὄχι μὲ ἁμαρτωλὴ σάρκα) καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί» (Ρωμ. η' 3).

Ἄν ἡ σάρκωση τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀπάντηση στὴν ἐγωϊστικὴ πρόκληση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θέλησε νά γίνῃ θεὸς μὲ τὴν ἀπατηλὴ ὑπόδειξη τοῦ πειραστῆ, τώρα ἡ ἴδια ἡ σάρκωση τοῦ Θεοῦ — Λόγου γίνεται πρόκληση νά βρῆ ὁ ἄνθρωπος τὸ σωστὸ δρόμο πρὸς τὴν θέωση.

Τὸν δρόμο τὸν φανερώνει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅταν ἐρμηνεύει τὸ ψαλμικὸ χωρίο μὲ τὰ λόγια: «...ἐκείνους εἶπεν θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο» (Ψαλμ. πβ' 6, Ἰωάν. ι' 35).

Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ σ' αὐτὸ ἀποβλέπει τελικά, νά ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπο στὸ σωστὸ προορισμὸ του, τὴ θέωση: «Οἶδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῆ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα» (Α' Ἰωάν. γ' 2).

Ἔτσι, πραγματοποιεῖται καὶ ἡ ἀρχικὴ πρόβλεψη τῆς δημιουργίας: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Ἄς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμῶν καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν» (Γεν. α' 26).

II. 'Ο Ναός

α' Πρὸς ἀναζήτηση τόπου

Γιὰ τὸν πιστὸ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευγήσῃ τὸ θέμα τοῦ ΝΑΟΥ σχετικὰ μὲ τὴ σημασία καὶ τὸν προορισμὸ του.

Ἡ ἔγνοια «ναός» στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα «ναίω», ποὺ σημαίνει «κατοικῶ, ἐνδιαιτῶμαι», δηλαδὴ περῶ τὴ ζωὴ μου μένοντας μόνιμα σ' ἓνα μέρος, καὶ τὴν ρυθμίζω ἀνάλογα μὲ τοὺς ὄρους ποὺ μοῦ ἐπιβάλλει τὸ περιορισμένο καὶ μόνιμο αὐτὸ περιβάλλον.

Ἐγὼ ὅμως τὸ ρ. «ναίω» ἀναφέρεται καὶ σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὸ παράγωγό του «ναός» κυριολεκτεῖται μόνον προκειμένου νὰ δηλώσῃ τὴν κατοικία τῶν θεῶν.

Ἡ μονοσήμαντη αὐτὴ ἔγνοια στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα δηλώνει ἀπλῶς γλωσσικὸν ἀνθρωπομορφισμὸν ἀλλὰ καὶ ἔμπρακτὴ ἐνέργεια, ποὺ δίνει στὸ οἰκοδόμημα — τὸν ναὸ — εἰδωλολατρικὴν ἀπολυτότητα στὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον.

Ἀκριθῶς αὐτὸ, δηλαδὴ ἡ περιοριστικὴ καὶ μονοσήμαντη ἔγνοια τοῦ ἐνδιαιτήματος, καὶ ἡ εἰδωλολατρικὴ του ὑπόσταση λείπουν ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, ὅταν κἀνὴ λόγο γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν τόπο ὅπου πρέπει νὰ λατρεύεται.

Στὴν II. Διαθήκη, κατ' ἀρχὴν στὴν Ἔξοδο, ἔπειτα στὸ Λευϊτικὸ καὶ ἄλλοῦ χρησιμοποιεῖται ἡ ἔγνοια σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ἅγιος τόπος κ.λ.π. (Δὲς Ἔξοδ. κη' 43, κθ' 30, Λευϊτ. ς' 16 κ.τ.λ.).

Σὲ ἄλλες περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται ἡ ἔγνοια «μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα», γιὰ νὰ δηλωθῇ καὶ ὁ ναός τοῦ Κυρίου (Α' Σαμ. α' 9, γ' 3) καὶ τὰ παλάτια τῶν ἐθνικῶν βασιλέων: (Ἦσ. λθ' 7, Δαν. α' 4).

Οἱ μεταφρασταὶ τῆς II. Διαθήκης στὴν Ἑλληνικὴ διαχωρίζουν τὶς ἔγνοιες καὶ ὅταν μὲν πρόκειται γιὰ τὸν Θεό, χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη «ναός», ὅταν ὅμως πρόκειται γιὰ ἐνδιαίτημα τῶν ἐθνικῶν βασιλέων οἱ μεταφρασταὶ τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας χρησιμοποιοῦν τὴν λέξη «παλάτιον», οἱ δὲ Ἑβδομήκοντα τὴν φράση «Οἶκος τοῦ Βασιλέως». Ἀλλὰ στὸ ἑβραϊκὸ κείμενο χρησιμοποιεῖται μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ ἔγνοια καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς περιπτώσεις, χωρὶς νὰ δίνεται ἰδιαίτερη σημασία.

Μάλιστα ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἔξοδου, προτοῦ ἀκόμα χτισθῇ ὁ ναός τοῦ Σολομῶντος, χρησιμοποιεῖ τὴν ἔγνοια «ναός», γιὰ νὰ δηλώσῃ τὴ Σκηνὴ τοῦ

Μαρτυρίου κατά πρωσθύτερο σχήμα (δὲς Ἐξοδ. κγ' 19, ἐπίσης: Σαμ. Α' α' 9, γ' 3).

Ὁ δὲ Ἑσαΐας, πού εἶναι προφήτης μεγαλόπνοος καὶ στέκεται πάνω ἀπὸ τὰ περιωρισμένα σύμβολα τῶν γλωσσικῶν ἐννοιῶν, δὲν διστάζει νὰ χρησιμοποιοῦ τὴν ἴδια λέξη τῆς Ἐξόδου κγ' 19 περὶ γαοῦ, γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς λαμπροὺς τάφους τῶν ἐθνικῶν βασιλείων (δὲς Ἑσ. ιδ' 18).

Δηλαδή, οἱ συγγραφεῖς τῆς Π. Διαθήκης δὲν χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικῶς μιὰ καὶ ξεχωριστὴ λέξη γιὰ νὰ δηλώσουν τόπον κατοικίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας.

Στὴν Π. Διαθήκη, προκειμένου περὶ τοῦ τόπου τῆς θείας παρουσίας καὶ λατρείας ἐναλλάσσονται οἱ ἔννοιες: τόπος ἁγίος, ἅγιον, ἅγια τῶν ἁγίων, θυσιαστήριον, σκηνὴ ἢ κιβωτὸς μαρτυρίου, χρηματιστήριον (=τόπος μαντείου ὅπου ἐδίδονταν οἱ χρηματοὶ), οἶκος Κυρίου, παλάτι ἢ μεγαλοπρεπὴς οἰκοδομὴ, φρούριον κ.τ.λ.

Ἄξιο προσοχῆς εἶναι ὅτι οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς δὲν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ ὀρολογία.

Ἐκεῖνο ὅμως πού ξεχωρίζει καὶ πρέπει νὰ προσέξουμε εἶναι: α) Ἡ ἀγιότης τὴν ὅποια τονίζει ἡ Γραφή σὲ κάθε περίσταση σχέσεως Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Παραδείγματος χάρις: Ἐξοδ. κη' 43, «Ὅταν πλησιάζωσιν εἰς τὸ θυσιαστήριον, διὰ νὰ λειτουργήσωσιν ἐν τῷ ἁγίῳ — Ἐξοδ. κθ' 30: «Ὅστις εἰσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, διὰ νὰ λειτουργήσῃ ἐν τῷ ἁγίῳ» κ.τ.λ. καὶ β) Ἡ μυστηριακὴ διατύπωση τῆς κατοικήσεως τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁ Μωϋσῆς πῆρε ὁδηγίαις γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου (δὲς Ἐξοδ. κε' - κζ' καὶ λε' - λη', μ'), ἀναφέρεται συχνά: «Ἄς κάμωσιν εἰς ἐμὲ ἁγιαστήριον διὰ νὰ κατοικῶ μεταξὺ αὐτῶν».

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο αὐτὸ τὸ «διὰ νὰ κατοικῶ μεταξὺ αὐτῶν» (Ἐξοδ. κε' 8), πού ἐπαναλαμβάνεται συχνά καὶ ἀλλοῦ παίρνει τὴ διατύπωση: «εἰς τὸν τόπον ὄντινα ἐκλέξῃ Κύριος ὁ Θεός σου, διὰ νὰ κατοικήσῃ ἐκεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ» (Δευτ. ιβ' 11).

Βλέπομε δηλαδή, ὅτι ἀποφεύγονται μογοςήμανται ὄροι, πού νὰ δεσιμεύουν τὴ θεία παρουσία μέσα σὲ ὠρισμένη οἰκοδομικὴ ἔννοια.

Ἡ δὲ διατύπωση «γὰ κατοικήσῃ ἐκεῖ τὸ ὄνομά μου» καθὼς καὶ οἱ σχολαστικὰ λεπτομερεῖς ὁδηγίαις γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου παίρνουν ὄψη αἰνιγματικὴ, πού γιὰ νὰ τις προσέξῃ ὁ ἄνθρωπος, χρειάζεται εἶνα σὺνδρομο βαθυτέρων διαθέσεων, ὅσο αἰνιγματικὴ εἶναι καὶ ἡ καρδιά του.

Δὲν θεωρεῖται ἀκόποιος ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἀλλὰ τὸ ὄνομά Του, ὁ δὲ τόπος «ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ» θέτει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὑπαινιγμὸν πρὸς ἀναζήτηση τόπου «ἐν μέσῳ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ» (Ἐξοδ. κθ' 45, Α' Βασ. ς' 13).

β' Ἀρνητικός προσδιορισμός τοῦ τόπου

Στὴν ἔρευνα πὺν κάνοιμε, εἶναι σκόπιμο νὰ παρατρέξωιμε τοὺς συμβολισμοὺς τοῦ τυπικοῦ καὶ τίς λεπτομερειακὲς ὁδηγίεσ πὺν δόθηκάν στὸν Μωϋσῆ γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς Σκηνῆσ τοῦ Μαρτυριοῦ.

Ἡ πολυκύμαντη περιπέτεια τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκησ (δὲσ Α' Σαμ. ε' 1-2, ζ' 1-2) καὶ ἡ τελικὴ ἐξαφάνισή τῆσ μαζὶ με τὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντοσ, ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους τὸ 586 π. Χ. (δὲσ Β' Βασ. κε' 8-10, Β' Χρον. λς' 18-19), γιὰτὶ ὅταν κατασκευάσθηκε ὁ ναὸσ, ἡ Κιβωτὸσ ἐτοποθετήθη μέσα σ' αὐτόν (δὲσ Α' Βασ. ἡ' 6, Β' Χρον. ε' 7), δείχνει τὴν συμβατικότητα τόσων τῆς Σκηνῆσ, πὺν ἔγινε με ἰδιαίτερη θεία συμπαράσταση καὶ ἐγκάρδια συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ (δὲσ Ἐξοδ. λς' 4,5), ὅσο καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντοσ, πὺν καίγεται καὶ καταστρέφεται ἀπὸ τὸ Ναβουχοδονόσορα τὴν ἐποχὴ τοῦ προφήτου Ἰερεμία (Ἰερεμ. κε' 8, 9).

Τὸ πρόβλημα ἂν ἐπιτρέπεται νὰ πιστεύωιμε ὅτι ὁ Θεὸσ εἶναι δυνατὸν νὰ κατοικήσῃ μέσα σὲ χειροποίητο κτίσμα, τίθεται πολὺ πρὶν τὸ χτίσιμο τοῦ ναοῦ, ὅταν ἀκόμα ὁ Σολομὼν θρῖσκόταν σὲ διαπραγματεύσεισ με τὸν βασιλιᾶ τῆς Τύρου γιὰ νὰ τοῦ προμηθεύσῃ τὴν ἀνάλογη ξυλεία. Στὸ μῆνυμά του προσθέτει: «Ἄλλὰ τίς δύναται νὰ οἰκοδομήσῃ εἰσ αὐτόν (τὸν Θεὸν) οἶκον, ἐνῶ ὁ οὐρανὸσ καὶ ὁ οὐρανὸσ τῶν οὐρανῶν δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ χωρέσωσιν αὐτόν; Τίς δὲ εἶμαι ἐγὼ, ὥστε νὰ οἰκοδομήσω οἶκον εἰσ αὐτόν; εἰμὴ μόνον διὰ νὰ θυσιάζω ἐνώπιον αὐτοῦ;» (Β' Χρον. 6' 6).

Ὁ Σολομὼν ἦταν ὁ πρῶτοσ στὴν ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ, πὺν ἀξιώθηκε νὰ χτίσῃ ναὸν δούλεψαν γι' αὐτόν 70 χιλιάδεσ ἀχθοφόροι, 80 χιλ. λιθοτόμοι καὶ 3600 ἐπιστάτεσ (Β' Χρον. 6' 2, 18), καὶ ἀπαιτήθησαν ἑπτὰ ὀλόκληρα χρόνια (Α' Βασ. ς' 37). "Ὅταν ἤρθε ἡ στιγμή νὰ γίνουν τὰ ἐγκαίνια καὶ νὰ καθιερωθῆ ὁ ναὸσ, συγκεντρώθηκε ὅλοσ ὁ λαὸσ, οἱ ἱερεῖσ, οἱ ἀκόλουθοι τοῦ παλατιοῦ καὶ ἕνα πλῆθοσ ἀπὸ ζῶα πὺν ἐπρόκειτο νὰ θυσιαστοῦν. Ἦσαν 22 χιλιάδεσ βόδια καὶ 120 χιλιάδεσ πρόβατα. Στιγμὴ μεγαλόπρεπη καὶ συγκινητικὴ ἀλλὰ καὶ κάπως περίεργη, ἂν σκεφθῆ κανεὶσ ὅτι τὰ βελάσματα καὶ τὰ μουκανίσματα τόσων χιλιάδων τετραπόδων θὰ ἐκάλυπταν τίς φωνέσ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ τετράποδα εἶχαν μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν ἀνθρώπων: τὸ αἶμα τοὺσ συμβόλιζε τὴν ἔξαγορά τῆς ἀμαρτίας.

Προτοῦ γίνῃ ἡ θυσία, ὁ Σολομὼν θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν πολὺ συγκινημέγοσ. Τὸ βλέποῦμε στὴν θερμότητα πὺν εἶχε ἡ προσευχὴ πὺν ἀπηύθυγε στὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τότε ἔμεινε ὑπόδειγμα γιὰ τέτοιεσ περιστάσεισ.

Στὴν προσευχὴ του αὐτῆ, ἀμέσωσ μετὰ τὰ πρῶτα εἰσαγωγικὰ λόγια πὺν ἀναφέρονται στὸν Βασιλικὸ οἶκο, προβάλλει στὴ συνείδηση τοῦ βασιλιᾶ γιὰ

Άλλη μιὰ φορά ἀλλὰ μὲ συνταρακτικὴ ὀξύτητα τὸ πρόβλημα ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ κατοικήσῃ ὁ Θεὸς μέσα σὲ ἀνθρώπινο κατασκευάσμα, ὅποιαδήποτε πολυτέλεια καὶ μεγαλοπρέπεια θὰ εἶχε αὐτό. Ἀξίζει νὰ διαβάσωμε τὰ χωρία Α΄ Βασιλ. η΄ 22 - 53, καὶ Β΄ Χρον. ζ΄ 14 - 42, ὅπου τονίζονται: «Ἀλλὰ θέλει ἀληθῶς κατοικήσῃ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς; (...) πλὴν (...) Κύριε Θεέ μου, (...) νὰ εἰσακούσῃς τῆς κραυγῆς καὶ τῆς δεήσεως, τὴν ὁποίαν ὁ δούλος σου δέεται ἐνώπιόν σου σήμερον· διὰ νὰ εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ σου ἀνεφωγμένοι πρὸς τὸν (...) τόπον περὶ τοῦ ὁποίου εἶπας, Ἐν ὄνομά μου θέλει εἶσθαι ἐκεῖ».

Πρὶν ἀπὸ τὸν Σολομώντα, ὁ πατέρας του ὁ Δαβὶδ εἶχε σκεφθῆ νὰ χτίσῃ ναὸν γιὰ τὸν Κύριο. Καὶ ἡ σκέψῃ αὐτῆ τοῦ γεννήθηκε, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε εὐτυχῆσῃ σὰν ἔνδοξος βασιλιάς νὰ φτειάξῃ πολυτελέστατο κέδρινο παλάτι καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ὁ ἴδιος σ' αὐτό. Τῆ σκέψῃ του τὴν ἐμπιστεύθηκε στὸν προφήτη Νάθαν· ἀλλὰ ὁ προφήτης πῆρε τὴν ἀποκάλυψη ἀπὸ τὸ Θεό: «Οὕτω λέγει Κύριος· Σὺ θέλεις οἰκοδομήσῃ εἰς ἐμὲ οἶκον διὰ νὰ κατοικῶ; (...) Ὁ Κύριος προσέτι παραγγέλλει εἰς σέ ὅτι ὁ Κύριος θέλει οἰκοδομήσῃ οἶκον εἰς σέ» (Β΄ Σαμ. ζ΄ 2, 4, 5, 13). Καὶ ἐννοεῖ, ὅχι τὸ κέδρινο παλάτι, πὺ εἶχε κι' ἄλλας ἐγκατασταθῇ ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ τὴν διατήρησῃ τῆς πατριᾶς του, ἕως ὅτου «ἐξ οἴκου Δαβὶδ» θὰ προήρχετο ὁ Μεσσίας!

Ἀργότερα ὁ Δαβὶδ θὰ ἐκμυστηρευτῇ στὸ γιό του τὸν Σολομώντα, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἐνέκρινε, ὡς ἄνδρα πολλῶν πολέμων, κατάλληλο γιὰ νὰ χτίσῃ τὸ ναό. (Α΄ Χρον. xδ΄ 5 - 16).

Ἐχοντας, λοιπόν, ἄλλα αὐτὰ ὑπ' ὄψῃ του ὁ Σολομών ἐνώ προσεύχεται, τὸ ἴδιο φλογερὸ ἐρώτημα σὰν ἄλλη δίστομη ρομφαία διαπερνᾷ τὴν συνείδησῃ του καὶ τὴν καθηλώνει. Ἀσφαλῶς, αὐτῆ τῆ στιγμῇ θεῖο φῶς φωτίζει ἄπλετα τὴ σκέψῃ τοῦ σοφοῦ βασιλιά κι ἐνώ τὸν βασανίζει ἡ ἀμφιβολία: «θέλει ἀληθῶς κατοικήσῃ Θεὸς ἐπὶ γῆς;» ὁ νοῦς του ἀνατρέχει στὶς πρῶτες ὁδηγίες πὺ εἶχε δώσει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὸ Δευτερονόμιο (16΄ 11): ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι ἐκεῖ, ὅχι ὁ ἴδιος, ὅπως ἀναπτύξαμε προηγουμένως.

Ἔτσι, σὲ ὄλο τὸ ὑπόλοιπο τῆς προσευχῆς του καὶ σὲ ἑπτὰ συνεχεῖς ἐπαναλήψεις λέγει τὴ φράση: «τότε ὑπάκουσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τοῦ τόπου τῆς κατοικήσεώς σου» (Α΄ Βασ. 39, 30, 32, 34, 43, 45, 49).

Ἀλλὰ ἡ συγκινητικὴ στιγμῇ τῶν ἐγκαινίων, μὲ τὴ θερμῇ προσευχῇ τοῦ Σολομώντος καὶ τὴν θυσία τῶν χιλιάδων ἐκείνων θυμάτων πέρασε. Ἀκολούθησαν χρόνια δίσσεκα· μέρες ρουτίνας καὶ πνευματικῆς χλιαρότητας καὶ νέκρας. Ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ ὀλιγωρία τοῦ λαοῦ, μὰ καὶ τῶν ἱερέων, ξέπεσε σ' ἕνα ἀνεπίτρεπτο συμβιβασμὸ μιᾶς ἐπικίνδυνα τυπικῆς λατρείας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ταυτιζόταν μὲ τὸ κτίσμα πὺ εἶναι ἀφιερωμένο σ' αὐτόν.

Ἀπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πλάνῃ ἔρχεται ὁ Ἱερειᾶς νὰ θγάλη τὸ λαὸ Ἰσραήλ. Καὶ ὁ προφήτης λύει ρηξικέλευθα τὸ πρόβλημα τῆς εἰδωλολατρικῆς κατάντιας τοῦ ναοῦ, ὅπως ταιριάζει στὴ θεία ἐτυμογορία: «Οὕτω λέγει

Κύριος (...) Μὴ πεποιθήατε εἰς λόγους ψευδεῖς, λέγοντες, Ὁ γὰρ τοῦ Κυρίου, ὁ γὰρ τοῦ Κυρίου, ὁ γὰρ τοῦ Κυρίου εἶναι οὗτος. Διότι (...) ἐὰν δὲν καταδυναστεύετε τὸν ξένον, τὸν ὄρφανόν, τὴν χήραν, καὶ δὲν χύνητε αἷμα ἀθῶων ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ (...) τότε θέλω σᾶς κάμει νὰ κατοικήτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ» (Ἱερειμ. ζ' 3 - 7).

Εἶναι ἄξιο παρατηρήσεως, ὅτι ἐνῶ γίνεται λόγος περὶ τοῦ γαοῦ, ἡ κρίση δὲν ἀπειλεῖ τὴν κατοικία τοῦ Θεοῦ, μολοῦντι ὁ γὰρ καταστρέφεται, ἀλλὰ ἀπειλεῖ τὴν μονιμότητα τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ στὸν τόπο ὅπου βρισκόταν ὁ γὰρ!

Καὶ ἡ τριπλὴ ἐκείνη ἐπανάληψη «ὁ γὰρ τοῦ Κυρίου, ὁ γὰρ τοῦ Κυρίου, ὁ γὰρ τοῦ Κυρίου εἶναι οὗτος», ἀκούεται σὰν μιὰ πικρὴ εἰρωνεία πὺρ ἐκτοξεύει ὁ προφήτης κατὰ τῆς παραπλανημένης τυπολατρίας τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ.

γ' Ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τοῦ τόπου τῆς θείας διαμονῆς

Εἶδαμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ἐπιθυμία νὰ κατασκευασθῆ οἶκος εἰς τὸν Θεόν, ἔγινε ἀποδεκτὴ, κατὰ κάποιον τρόπο, μὲ θεῖαν εἰρωνεία:

Ὁ προφήτης Νάθαν εἶπε στὸν Δαβίδ· «Ὁ Κύριος θέλει οἰκοδομήσει οἶκον εἰς σέ» (Β' Σαμ. ζ' 13), πὺρ εἶναι τὸ ἴδιο, ἄν ἔλεγε: «Ἐσὺ ἔχεις ἀνάγκη νὰ σοῦ φτειάξῃ ὁ Θεὸς ἕνα κατοικητήριο, καὶ ὄχι Ἐκεῖνος ἀπὸ σένα!»

Καὶ ὁ προφήτης Ἱερειάς, ἐνῶ οἱ Ἑβραῖοι ἐκαυχῶντο γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ γαοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ τὸν θεωροῦσαν ἀληθινὴ ἐγγύηση τῆς ἀσφάλειάς των καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀκεραιότητος, τοὺς λέγει ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι τότε μόνον «Θέλω σᾶς κάμει νὰ κατοικήτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ὅταν «δὲν καταδυναστεύητε τὸν ξένον κ.τ.λ.» Ἐξαρτᾶ δηλαδὴ τὴν δικὴ τους ἀσφάλεια καὶ ὄχι τῆς θείας κατοικίας ἀπὸ ὄρους.

Καὶ ἀφοῦ, ὅπως εἶδαμε προηγουμένως, ὁ προφήτης ἀντιπαρέρχεται μὲ τριπλὴ εἰρωνικὴ ἔκφραση τὴν ἀφέλεια τῆς πίστεώς τους περὶ τοῦ «γαοῦ τοῦ Κυρίου» (Ἱερ. ζ' 3 - 7), τοὺς προειδοποιεῖ γιὰ τὴν ἐπικείμενη δραματικὴ περιπέτεια τοῦ ἔθνους των, πὺρ ὄχι μόνο θὰ χάσουν τὸ «γαρ», ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τόπο τῆς μονίμου διαμονῆς των. (Ἱερ. ζ' 15, 34, κε' 11).

Αὐτὴ, ὅπως εἶδαμε, ἦταν ἡ ἀρνητικὴ ἄποψη τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου τῆς κατοικήσεως τοῦ Θεοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἀφήσωμε τὴν ἱστορικὴ περιπέτεια τοῦ γαοῦ τῶν Ἑβραίων, γιὰ νὰ ἐξετάσωμε τὴν πνευματικὴ ἀναγκαιότητα τοῦ γαοῦ ὡς θείας παρουσίας στὴν ἄμεση σχέση πὺρ πρέπει νὰ ἔχη μὲ τὴ ζωὴ τῶν πιστῶν.

Ἐπάρχει, ἀλήθεια, μιὰ ἄλλη προφητικὴ μαρτυρία, ποὺ προσδιορίζει μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια ἀλλὰ καὶ δύναμη πνευματικῆς μεγαλοπρέπειας τὸν τόπο τῆς Θείας διαμονῆς. Τὴν διατυπώνει μὲ τὸ ὑπέροχο ὄψος τοῦ Ὁσαΐας. «Οὕτω λέγει ὁ Ὑψιστος καὶ Ὑπέρτατος, ὁ κατοικῶν τὴν αἰωνιότητα, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὄνομα εἶναι "Ἅγιος Ἐγὼ κατοικῶ ἐν ὑψηλοῖς, καὶ ἐν ἀγίῳ τόπῳ" καὶ μετὰ τοῦ συγτετριμμένου τὴν καρδίαν, καὶ τοῦ ταπεινοῦ τὸ πνεῦμα, διὰ νὰ ζωοποιῶ τὸ πνεῦμα τῶν ταπεινῶν, καὶ νὰ ζωοποιῶ τὴν καρδίαν τῶν συγτετριμμένων» (Ἡσαΐα νζ' 15).

«Ὁ κατοικῶν τὴν αἰωνιότητα»!

Νὰ μιὰ ἀπροσδόκητα λιτὴ διατύπωση, ποὺ ξεπερνᾷ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ καὶ τὴ φαντασία. Χρόνος καὶ τόπος συναντῶνται στὴ θεία μονή καὶ τὴ θεία παρουσία. Ἡ αἰωνιότητα δὲν γνωρίζει παρελθόν, παρόν καὶ μέλλον· οὔτε, προσδιορίζεται τοπικά. Ἡ ροὴ τοῦ χρόνου, γεγονὸς συμβατικό, εἶναι συνάρτηση τῶν κινήσεων τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου, ποὺ εἶναι θεῖο δημιούργημα καὶ ὑποπίπτει στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀνθρώπου, ἀκριβῶς γιὰ νὰ τοῦ δείχνῃ ὅτι εἶναι πεπερασμένος καὶ προσωρινός.

Ὁ χρόνος στὴ ροὴ τοῦ παρασέρνει τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σὰν ἄθυρμα, σὰν μάταιο φαινόμενο, ἀπὸ τότε ποὺ ἀμάρτησε καὶ ἐγῆκε ἔξω ἀπὸ τὴν θεία παρουσία, ἔξω ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα.

Ἡ θνητότητα δὲν εἶναι μόνο τιμωρία τῆς ἐρωτοτροπίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ δραματικὴ ἔξωση ἀπὸ τὴν Αἰωνιότητα, τὸν τόπο τῆς Θείας κατοικήσεως καὶ οὐσίας, στὰ περιωρισμένα ὄρια τοῦ χρόνου, ποὺ τὸν μετρᾷ ἢ Γῆ μὲ τίς δικές της ὥρες. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὄντολογικὴ καὶ ἠθικὴ, εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ποιότητα τῶν ἔργων του.

Καὶ ποιό, ἀλήθεια, ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα μπορεῖ νὰ ζυγίσῃ σὰν ἀξία μπροστὰ στὴ θεία ἐκτίμηση; — Ἀπολύτως, κανένα· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς μηδαμινότητάς μας. Αὐτὴ εἶναι ποὺ προσέχει. Ἐκείνος, αὐτὴ θεωρεῖ σὰν προϋπόθεση γὰ πληρώση μὲ τὴν παρουσία Του τὸ κενὸ ποὺ ἀφήνει τὸ ἄδειασμα ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, ἢ ἠθικὴ μας συντριβή.

Χωρὶς μιὰ τέτοια προϋπόθεση εἶναι πιασμένος ὁ τόπος γιὰ τὸ Θεό, ποὺ τὸν ἀποζητᾷ, ὄχι γιὰ νὰ ἔχει ἀνάγκη γιὰ νὰ στεγασθῇ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξοικονομηθῇ ἢ δυνατότης νὰ ἐπανεύρῃ ὁ ἄνθρωπος μέσα του τὴν παρουσία τοῦ Αἰωνίου.

Ἔτσι, μὲ λίγα λόγια, «οἶκος» τοῦ Κυρίου καὶ «ναὸς» γίνεται ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, ἢ καρδιά του, ὁ νοῦς του καὶ ὄλη του ἢ σωματικὴ ὑπόσταση.

Ἀπαρχὲς αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ἐρίσκομε στὴν Π. Διαθήκη: «Ἰδοῦ, ἡγάπησας ἀλήθειαν ἐν τῇ καρδίᾳ» (Ψαλμ. να' 6)· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, Θεέ· καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἀναγέωσον ἐντός μου, (...) δὲν θέλεις θυσίαν ἄλλως ἢ θελὼν προσφέρει· εἰς ὀλοκαυτώματα δὲν ἀρέσκεσαι. Θυσίαι τοῦ Θεοῦ εἶναι πνεῦμα συγτετριμμένον· καρδίαν συγτετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην,

Θεέ, δὲν θέλεις καταφρονήσει» (§ 10, 16, 17).

Ὁ δὲ προφήτης Ἰεζεκιήλ, ἀναφερόμενος στὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ ποῦ βοηθεῖ τὸν Ἰσραήλ νὰ ἐπανέλθῃ στὸν τόπο του, ὕστερα ἀπὸ τὴ διασπορὰ του ἀνάμεσα στὰ ξένα ἔθνη, λέγει:

«Καὶ θέλω δώσει εἰς ἐσᾶς καρδίαν νέαν· καὶ πνεῦμα νέον θέλω ἐμβάλει ἐν ὑμῖν, καὶ ἀποσπᾶσαι τὴν λίθινην καρδίαν ἀπὸ τῆς σαρκός σας, θέλω δώσει εἰς ἐσᾶς καρδίαν σαρκίνην. Καὶ θέλω ἐμβάλει ἐν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα μου (...)! Καὶ θέλετε κατοικήσει ἐν τῇ γῇ τὴν ὁποίαν ἔδωκα εἰς τοὺς πατέρας σας» (Ἰεζ. λς' 26 - 28).

Ἄξιο καὶ πάλι νὰ παρατηρήσωμε τίς φράσεις τοῦ προφήτου: «Θέλω ἐμβάλει ἐν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα μου» καὶ «θέλετε κατοικήσει ἐν τῇ γῇ...». Προϋπόθεση κι' ἐδῶ τῆς ἐπαγρύπτου τοῦ Ἰσραήλ στὸν τόπο, ποῦ ὑπῆρξε ἀπ' τὴν ἀρχὴ «ἐπαγγελία» τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ παραχώρηση τῆς καρδιάς τους στὸν Θεό.

δ' Ἡ σημασία καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Ναοῦ κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη

Φοβοῦμαι ὅτι ὑπάρχουν στὸν κόσμον πολλοὶ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν πληροφηθῆ ἢ δὲν ἔχουν προσέξει ὅσο θὰ ἔπρεπε τὴν μεταμόρφωση ποῦ παίρνει ὁ ναὸς στὴν περίοδο τῆς χάριτος, τὴν περίοδο αὐτὴ ποῦ ἡ Καινὴ Διαθήκη διασφαλίζει γιὰ τὸν πιστὸ τὰ ὑψίστα προνόμια τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅταν ἐμβαθύνωμε στὸ θέμα, τότε θὰ δικαιολογήσωμε καὶ τὴν λιτότητα τοῦ τυπικοῦ τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Διότι ἡ πολυτελὴς διακόσμηση τῶν Χριστιανικῶν ναῶν στίς ἐποχὰς τοῦ ὀλικοῦ πλοῦτου καὶ τῆς τεχνικῆς ἀκμῆς συνήθισε τοὺς ἐκκλησιαζόμενους σὲ ἕνα διάκοσμο πλοῦσιου καὶ αἰσθαντικό, ἀλλὰ ἄσχετο μὲ τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση καὶ τὴν ἐσχατολογικὴ σημασία τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ.

Ὡστόσο, ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια εἶχαν ὑποψιαστῆ, ὅτι αὐτὸ τὸ θνητὸ σῶμα ἔπαιξε πιδ μυστικὸ ρόλο ἀπὸ τοῦ νὰ γίνεταί ἀπλὸ ὄργανο στὴν ἀπόλαυση τούτου μόνο τοῦ κόσμου.

Γι' αὐτὸ οἱ Αἰγύπτιοι εἶχαν ἐπινοήσει τὸ βαλσάμωμα τῶν νεκρῶν· ἂν ἦταν δυνατὸν νὰ αἰχμαλωτίσουν ἐκεῖ μέσα τὸ πνεῦμα.

Ἐπρεπε αὐτὸ τὸ θνητὸ σῶμα, κατὰ κάποιον τρόπο νὰ παρατείνῃ τὴν ὑπαρξὴ του στὴ ζωὴ, ἔστω καὶ κατ' ἐπίφαση, γιὰ νὰ ἐξακολουθῆ νὰ κατοική ἐκεῖ μέσα αὐτὸ ποῦ οἱ ἄνθρωποι ὑποψιάζονται ὅτι δὲν ἐξαφανίζεται μὲ τὸν θάνατο.

Και όμως, με πόσο φῶς και με πόση ἀπλότητα δὲν ὀδηγεῖται ὁ ἀναγεννημένος ἄνθρωπος πού μελετᾷ τὴν Καινὴ Διαθήκη στὴν ἀντίληψη τῆς μεταμορφώσεως τοῦ σώματός του σὲ «ναὸν τοῦ Θεοῦ»!

Πρῶτος ὁ Κύριος ἔδωσε σαφέστατη μαρτυρία, μάλιστα σὲ μιὰ στιγμή πού κανεὶς δὲν τὸ περίμενε, ὅτι τὸ σῶμα Του ἦταν ναός, ὅταν εἶπε στους Ἰουδαίους: «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν (...) ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ἰωάν. 6' 19 - 21).

Ἐπειτα ἔχομε τὴν δικήρυξη τοῦ ἀποστόλου Παύλου μπροστὰ στὸν Ἀρειο Πάγο τῶν Ἀθηνῶν καὶ σὲ ἐποχὴ πού εἶχε πρὸ πολλοῦ γνωρίσει τὴν καλλιτεχνικὴ αἰσθαντικότητα τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ. Μιὰ αἰσθαντικότη-
τα, ὅχι ἄσχετη μὲ κάποια μεταρσίωση τῆς ψυχῆς.

Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα αὐτὰ, σὰν μέσα ἀνθρώπινης «ἐπινοίας» δὲν συντελοῦσαν καθόλου στὴν λύτρωση τῆς ψυχῆς, ὁ Παῦλος προβαίνει στὴν ἀπροσχημάτι-
στη καὶ ρηξικέλευθη διακήρυξη: «Ὁ Θεὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων κύριος οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ» (Πράξ. ιζ' 24).

Μὰ φαίνεται πὼς καὶ ὁ Παῦλος ἐδανείσθηκε τὴ φράση αὐτὴ ἀπὸ τὸν Πρωτομάρτυρα Στέφανο, ὁ ὁποῖος τὴν ἀπηύθυνε στὸ συνέδριο πού τὸν ἐδίκαζε (Πράξ. ζ' 48). Ἀλήθεια, εἶναι πολὺ πικρὴ εἰρωνεία γιὰ τοὺς ἄρχοντας ἐκείνους τῶν Ἑβραίων νὰ δέχονται μιὰ τέτοια διαφώτιση ἀπὸ ἕναν πού μπροστὰ στὰ μάτια τους ἦταν ὑπόδικος!

Ὁ Παῦλος, πού τότε λεγόταν Σαῦλος, καὶ εἶχε λάβει μέρος στὸν λιθοβολισμό τοῦ Στεφάνου, ἀπλῶς θὰ εἶχε ἀκούσει τὴν ἀπολογία τοῦ Πρωτο-
μάρτυρα, καὶ τώρα πού ὁ ἴδιος θρίσκειται μπροστὰ σὲ κάποιο ἄλλο «συνέδριο» τῶν σοφῶν Ἀθηναίων, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια ἐκείνη διακήρυξη τοῦ Στε-
φάνου σὰν ἐλάχιστο φόρο ἐξιλεώσεως στὴ μνήμη τοῦ Πρωτομάρτυρα.

Μὰ δὲ θὰ μιλήσῃ ἔτσι περὶ ναοῦ, μόνο ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους, ἄγευστους ἀπὸ τὴν Βιβλικὴ ἀγιότητα τοῦ θεοῦ, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι Ἀρεοπαγίται.

Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς διδασχῆς τῶν πιστῶν, πού ἀναλαμβάνει ἀκαταπό-
νητα μὲ τὶς ἐπιστολές του, θὰ ἀναζητήσῃ τὴν ζωτικὴ ὑπόσταση τοῦ ναοῦ μέσα
στὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦ ὁποιοδήποτε ἀνθρώπου δὲν ἦταν
καὶ τὸ κατάλληλο: ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τὸ ἀναγεννητικὸ ἔργο τοῦ Πνεύμα-
τος τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν ἄνθρωπο. (Δὲς Ρωμ. κεφάλ. ζ' καὶ η'). Ἔτσι, ἀ-
φοῦ ὁ Ἀπόστολος τῶν ἔθνῶν θὰ ἀσχοληθῇ ἀρκετὰ σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐπιστο-
λές του, καὶ ιδιαίτερα στὴν πρὸς Ρωμαίους, γιὰ τὸ ἔργο τῆς θείας παλιγγε-
νεσίας μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔπειτα θὰ μιλήσῃ κατ' ἐπανάληψη
καὶ γιὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ὡς ναοῦ τοῦ Θεοῦ: «Οὐκ
οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ;» (Α' Κορ.
ιγ' 16, ς' 19, Ἐφεσ. 6' 20 - 21).

Ἐξ ἀντιθέτου, δὲν θὰ διστάσῃ καθόλου νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ σῶμα τοῦ

άνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν δέχθηκε τὴν ἀναγεννητικὴ πνοὴ τοῦ Θεοῦ μέσα του, σὰν γὰρ τῶν εἰδώλων (Β' Κορ. ς' 14-16) καὶ τόπον κοινωνίας μετὰ τῶν δαιμόνων (Α' Κορ. ι' 20-21).

Καὶ καταλήγει ὁ Παῦλος: «Ὅντος ἀκρογωνιαίου (λίθου) αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει εἰς γὰρ ἄγιον ἐν Κυρίῳ ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς (=οἱ πιστοὶ) συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι» (Ἐφ. 6' 20-21).

Ἔτσι, μὲ τὴν μετουσίωση τοῦ γαοῦ τοῦ Θεοῦ σὲ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ τοῦ ἀνθρωπίου σώματος σὲ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ, ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν πορεύεται τὸ δρόμον τῆς ἕως τὴν ἡμέρα ἐκείνη τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅταν πιά ὁ γὰρ, σὰν χωρὸς ἰδιαιτέρος ἐπάνω στὴ γῆ, θὰ εἶναι κάτι ξεπερασμένο, γιατί οἱ πιστοὶ θὰ βλέπουν τὸν Θεὸ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον (Α' Κορ. ιγ' 12· Α' Ἰωάν. γ' 2). Ὁ συγγραφέας τῆς Ἀποκαλύψεως μαρτυρεῖ: «Καὶ γὰρ οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ (=τῇ πόλει τῇ Ἁγίᾳ)· ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ γὰρ αὐτῶν ἐστίν, καὶ τὸ Ἄργιον» (Ἀποκ. κα' 22).

Πρὶν ὅμως ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτά, ἀλλὰ καὶ μετὰ, ποιά θὰ εἶναι ἡ τύχη τοῦ ἐπὶ γῆς ὄρατοῦ γαοῦ; Δηλαδή ὅλων τῶν κατὰ τόπους γαῶν; — Ἄλλοίμονο! θὰ εἶναι τραγικὴ, ὅπως ἀκριδῶς τὸ ὑπαινίσσεται ἡ παραβολὴ τοῦ Χριστοῦ: «Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὐρίσκει. τότε λέγει· εἰς τὸν οἶκόν μου ἐπιστρέψω ὅθεν ἐξῆλθον· καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει σχολάζοντα καὶ σεσαρῶμενον καὶ κεκοσμημένον. τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ» (Ματθ. ιβ' 43-45).

Ἄν αὐτὸ γίνεται στὸ ἄτομο, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὸ σύνολο ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται στοὺς γαοὺς χωρὶς οἱ συνάξεις τους ἐκεῖ γὰρ τοὺς ἔχουν μεταβάλλει τὸν καθένα χωριστὰ καὶ συνειδητὰ σὲ ζωντανὸ λιθάρι τοῦ γαοῦ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἔτσι, ὅπως ἡ παρεξήγηση τοῦ ρόλου τῆς φύσεως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὸν ἔρριξε τὴν εἰδωλογατρία (Ρωμ. 18-23) καὶ ἡ παρεξήγηση τῶν συνάξεων τοῦ γαοῦ θὰ ἔχη σὰν ἀποτέλεσμα γὰρ θρογιαστὴ ἐκεῖ μέσα ὁ ἴδιος ὁ διάβολος. Ἡ μαρτύρια εἶναι πάλι τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ καθίσει ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶν Θεὸς» (Β' Θεσσ. 6' 4).

III. Ἡ σύνθεση στὴ Βίβλο καὶ τὴν Ἐκκλησία

α' Εἰσαγωγή στὴν ἔννοια τῆς σύνθεσης

“Ολοι μας ἀντιλαμβάνομεθα τι εἶναι «σύνθεση».

Ἄν θέλαμε νὰ δώσουμε τὸν ὀρισμὸ τῆς, θὰ λέγαμε, ὅτι εἶναι ἡ ἀρμονικὴ συνένωση κάποιων στοιχείων, ὕλικῶν ἢ πνευματικῶν, μὲ τὰ ὁποῖα ὀλοκληρώνεται μιὰ δημιουργία.

Ἡ σύνθεση εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς κάθε ἐνέργειας, εἴτε αὐτὴ χρειάζεται ὕλικά μέσα, εἴτε ἄυλα, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἀντικειμενικὸ τῆς σκοπὸ.

Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, παρατήρησε ὅτι τὸ σύμπαν παρουσιάζει τέτοια σύνθεση στὴν ὁλότητά του, ὥστε νὰ τῆς ἀρμόζῃ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς διακοσμῆσεως: «Πάντα τὰ χρήματα ἦν ὁμοῦ· εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε». Πρῶτος ὁ Πυθαγόρας ὠνόμασε τὸ σύμπαν «Κόσμος», δηλαδή, στολί-δι: «Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὄλων περιοχὴν Κόσμον ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως».

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης εἶπε, ὅτι «ἡ φύση δὲν κάνει τίποτα χωρὶς σκοπὸ, τείνει πάντα πρὸς τὸ καλύτερο, κάνει πάντα ὅσο μπορεῖ τὸ ὠραιότερο. Σὲ ὅλα τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἐλάχιστα, ὑπάρχει κάτι τὸ θεῖο, ἀκόμα μεταχειρίζεται καὶ αὐτὰ τὰ ἀπορρίμματα, γιὰ νὰ φτειάξῃ μ' αὐτὰ κάτι χρήσιμο σὰν καλὸς νοικοκύρης».

Ἀκόμα ὠνόμασε «ἐντελέχεια» τὴ δύναμη καὶ τὴν ιδιότητα ποὺ ἔχουν τὰ πάντα νὰ ὑπακούουν σ' ἓνα τελικὸ σκοπὸ, ὥστε νὰ εἶναι καθ' ὅλα τέλεια.

Ἄν, λοιπόν, τέτοιες παρατηρήσεις γίνωνται γιὰ τὰ ἄψυχα πράγματα, τί θὰ πρέπει νὰ συμβαίνει μὲ τὰ πνευματικά; Μιὰ τέτοια ἀντιπαραβολὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς πρὸς τὸ ὕλικὸ σύμπαν μᾶς διδάσκει ἡ Βίβλος (Δὲς Β' Πέτρ. γ' 10 - 11, Ψαλμ. ρβ' 25 - 28 κ.τ.λ.).

Καὶ ὅμως τὰ ὕλικά στοιχεῖα ὑπακούουν στοὺς νόμους τῆς δημιουργίας βουδὰ καὶ ἀμίλητα, χωρὶς νὰ διαθέτουν ψυχὴν καὶ ἐνδιάθετη λογικότητα.

Μόνο ὁ ἄνθρωπος σὰν ἠθικὴ ὄντοτητα μὲ βούληση καὶ ἐλευθερία ἀποφάσεων, προικισμένος μὲ τὸ θεῖο δῶρο τοῦ λογικοῦ καὶ μὲ τὴν δυνατότητα μιᾶς θείας ἀνατάσεως, ἀντιστρατεύεται πεισματικὰ σ' αὐτὸ ποὺ εἶναι ἡ ταυτότητα τοῦ λογικοῦ, τὸ σωστὸ, τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ ἅγιο. Ἡ ἱστορία του εἶναι ἱστορία ἐκδηλώσεών του, θετικῶν ἢ ἀρνητικῶν, ἀπέναντι στοὺς νόμους ποὺ ἔβαλε ὁ

Θεός. "Όταν πειθαρχή και συμμορφώνεται μ' αυτούς, παίρνει μέρος σε μιὰ σύνθεση που αποβλέπει στη συντήρηση και του υλικού και του ήθικου: Είναι, τότε, όπως είπε ο Κύριος, «τό άλλας τῆς γῆς» (Ματθ. ε' 13).

Ἡ ἱστορία τῶν πολέμων, αἰτιολογούμενη διαφοροτρόπως, ἔνα μόνο ἀποδεικνύει χωρίς ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στοιχεῖο φθοροποιῶ τῆς ζωῆς και ὑπεύθυνος γιά τήν ὑπαρξή του ἠθικοῦ κακοῦ.

Σήμερα ἡ χρεοκοπία του, ἀφοῦ ἐκόρεσε ἀσφυκτικά τὸ κοινωνικό του περιβάλλον, ἔφτασε ν' ἀπειλῇ ἐπικίνδυνα και αὐτὸν τὸν φυσικὸ περίγυρο.

Ὅπως ζῆ ὁ καθένας μας στὸ στενὸ του περιβάλλον και οἱ πληροφορίες τὸ μεταδίδουν σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἡ ἀτμόσφαιρα και ἡ θάλασσα ἀντὶ νὰ εἶναι μέσα γιά τήν συντήρηση τῆς ζωῆς, σὲ πολλὰ μέρη κατάντησαν ἀφορητά γιά τήν ἴδια τῆ ζωὴ και τῆ διαβίωση ἀνθρώπων και ζώων.

Ἡ αἰτία εἶναι καθαρὰ ἠθική.

Ἀφοῦ, βέβαια, ἐπιτρέψαμε στὸ κακὸ νὰ ἐπικρατήσῃ ἀντιμετωπιζοντάς το μοιρολατρικά ἢ μὲ ἀδιαφορία ἢ μὲ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ, τώρα πιὰ τὸ κακὸ μᾶς συνέχει ἀπολιθωμένο στὴν πιὸ χονδροειδῆ του μορφή.

Ἀφοῦ ἀρνηθήκαμε ν' ἀπολαμβάνουμε τὰ υλικά ἀγαθὰ ὡς δῶρα Θεοῦ, και νομίσαμε ὅτι εἶναι δικαίωμά μας νὰ εἴμαστε ἀπληστοι και ν' ἀδικούμε τοὺς ἄλλους, γιά νὰ ἔχωμε ἑμεῖς τὰ περισσότερα, νὰ τὰ ἀποτελέσματα: Τὰ υλικά ἀγαθὰ κατάντησαν πηγὴ ὀλέθρου.

Ὁ σοφὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶχε πει: «Ἔτι τὸ νὰ τρώγῃ πᾶς ἄνθρωπος, και νὰ πίνῃ, και νὰ ἀπολαμβάνῃ καλὸν ἐκ παντὸς τοῦ μόχθου αὐτοῦ, εἶναι χάρισμα Θεοῦ» (Ἐκκλ. γ' 13). Σήμερα ὅμως πολλὰ εἶδη διατροφῆς κατάντησαν κίνδυνος γιά τήν υγεία και τήν ζωὴ, γιὰ τὸ σημερινὰ υλικά ἀγαθὰ παράγονται ἐκδιαστικά, παρὰ τίς ἀπαιτήσεις και τήν ἄνεση που χρειάζεται ἡ λειτουργία τῶν φυσικῶν νόμων. Καὶ αἰτία εἶναι ἡ ἀπληστία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἀπληστία, παράγων ἀποσυνθέσεως.

Ἡ σύνθεση ἀπαιτεῖ βούληση πειθαρχημένη στους νόμους τῆς φύσεως και τοῦ πνεύματος.

Ἡ πιὸ ὑπέροχη σύνθεση, που μπορεῖ νὰ συντελεσθῇ στὴν διατήρηση και τοῦ υλικού κόσμου και τῆς εἰρηνικῆς διαβιώσεως τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἡ πνευματικὴ σύνθεση.

Ὁ ἀγώνας που καταβάλλουν οἱ πιστοί, γιά νὰ κρατοῦν αἰσθητὰ ἀναγκαῖο τὸ πνεῦμα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τῶν συνανθρώπων τους, και ἀδιαπτωτο τὸ φρόνημα τοῦ σεβασμοῦ και τῆς πειθαρχίας στὸ θεῖο θέλημα και τῆς ἀγάπης, τὸν ὕψιστο ἠθικὸ νόμο, εἶναι ἡ πιὸ μεγαλειώδης σύνθεση, που συντηρεῖ ἀμώραντο τὸ πνευματικὸ ἄλλας ἐπάνω στὴ γῆ.

Ἡ σύνθεση αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπέραντη πνευματικὴ δημιουργία, προνοημένος μυστικὸς καρπὸς τῆς προνοῆς τοῦ Θεοῦ μέσα στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων,

πού διαφεύγει τήν προσοχή εκείνων πού εἶναι σκοτισμένοι ἀπό ὑλοφροσύνη.

Γιαυτό, κάθε πιστός πρέπει νά γρηγορή στή διαφύλαξη τοῦ συνθετικοῦ ρόλου τῆς προσωπικότητάς του στό περιβάλλον πού ζῆ.

β' Ἡ σύνθεση στήν Ἁγία Γραφή

Ἡ ἴδια ἢ Βίβλος, στό σύνολο καί τίς λεπτομέρειες, εἶναι μιᾶ θαυμαστή σύνθεση.

Ἐνα ἀπό τά θεῖα γνωρίσματά της εἶναι ἡ ἐσωτερική ἁρμονική συνάρθρωση πού παρουσιάζουν οἱ ἀλήθειες, τίς ὁποῖες μᾶς ἀποκαλύπτει ἀπό τὸ πρῶτο της βιβλίο ἕως τὸ τελευταῖο, ἄν καί ἀπέχουν μεταξύ τους μιᾶ χιλιάτα.

Ὅταν δὲ λέμε «ἐσωτερική», ἐννοοῦμε ὅτι πηγὴ προελεύσεως τῶν ἀληθειῶν αὐτῶν εἶναι μιᾶ καί παρέχει τίς ἀποκαλύψεις της μὲ μέτρο, μὲ θαυμαστὴ πρόνοια καί σοφὸ σχέδιο.

Ἡ ἁρμονικὴ αὐτὴ σύνθεση ὑπηρετεῖ τὴν θεῖα βούληση σὰν πρωταρχικό καί ἔσχατο λόγο, στὸν ὁποῖο ὑπακούει πᾶν ὄν καί πᾶν ἀγαθὸν νόημα, ἡ ὑπαρξὴ παντὸς δημιουργήματος ἐμφύχου ἢ ἀψύχου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὀνομασία τοῦ πρώτου βιβλίου πού λέγεται ΓΕΝΕΣΙΣ, διότι ἀρχίζει μὲ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

Δὲν μπορεῖ νά ὑπάρχη δημιουργία χωρὶς συνθετικὴ δύναμη καί σχέδιο δημιουργικῆς οἰκονομίας. Καί αὐτὸ τὸ βλέπομε ἀπὸ τὰ πρῶτα κι' ὅλα κεφάλαια καί χωρία τῆς Γενέσεως. Πέρασαν τόσο αἰῶνες, εἶδαν τὸ φῶς τόσες θεωρίες γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου, καί ὅμως ἡ συνθετικὴ οἰκονομία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τὰ περιγράφει ἡ Γένεσις, παραμένει ἀδιάφραστη. Εἶναι ἀκόμα χαρακτηριστικό, ὅτι τὰ πρῶτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως ἔχουν ἀντιστοιχία μὲ τὰ τελευταῖα τῆς Ἀποκαλύψεως πού εἶναι καί τὸ τελευταῖο βιβλίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἔτσι, ὀλοκληρώνεται ἕνας κύκλος σὰν χαρακτηριστικὸ σχῆμα συνθετικῆς τελειότητας.

Ἀλλὰ καί πάλι ὁ παραλληλισμὸς τῶν χωρίων μὲ τίς ἄπειρες λεπτομέρειες τῶν θεῶν ἀποκαλύψεων εἶναι μιᾶ ἰδιαιτέρη ἀπόδειξη τῆς συνθετικῆς δυνάμεως τῆς Βίβλου, πού μὲ θαυμαστὸ τρόπο διοχετεύονται στή συνείδηση τοῦ πιστοῦ μελετητοῦ καί δημιουργοῦ ἕνα φαεινὸ οἰκοδόμημα, ἕνα ὀλόκληρο νοητὸ σύμπαν, θεμελιωμένο ἀτράνταχτα στήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου πού παραμένει εὐσεβῆς σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ.

Ὅσο ἡ προσωπικὴ ἔρευνα τοῦ πιστοῦ μέσα στήν Γραφή εἶναι ἐνδελεχῆς καί συνειδητῆ, τόσο τὰ ἐπιχειρήματά του γιὰ τὴν ἀπόκρουση τῶν πνευ-

ματικῶν ἐχθρῶν ἐκλέγονται μὲ δεξιότεχνία ἀπὸ τὶς ἐπιμέρους λεπτομέρειες τοῦ Θεοῦ λόγου.

Παράδειγμα ἔχομε τὴν ἥρωϊκὴ συμπεριφορὰ τοῦ Κυρίου στοὺς πειρασμοὺς τῆς ἐρήμου μὲ τὰ θρυλικά ἐκεῖνα «γέγραπται» (Ματθ. δ' 4 - 11).

Ἡ ὅλη ἡ σύνθεση τῆς Βίβλου ἀποτελεῖ ἓνα πλᾶνο ἱστορικῶν καὶ πνευματικῶν ἀληθειῶν, πὺ ὑπαινίσσονται ἢ ἀναπτύσσουν φανερὰ τὸ ἴδιο τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ συνθετικὴ τῆς δύναμη δὲν φανερώνεται μόνο ἀπὸ τὴν ἄρμονία πὺ διαπιστώνομε ἑμεῖς οἱ ἄνθρωποι παρακολουθώντας τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν θαυμαστὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἱκανοποιεῖται κάθε ἀπορία τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας, ὅταν αὐτὴ ἐνδιαφερθῆ καὶ σταθῆ μὲ θαυμασμὸ μπροστὰ στὸ μυστήριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου.

Ἡ ἄξιθαύμαστη εἶναι ἡ οἰκονομία τῆς θείας πρόνοιας ἀπέναντι στὴν ὁποιαδήποτε ἐκβάση θὰ ἔπαιρνε ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία ἀντικρίζοντας τὸ θεῖο θέλημα.

Ὁ Θεὸς εἶχε προβλέψει σωτηρία γιὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ κάθε φανέρωμα τοῦ καὶ κάθε παρέμβασή του στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου ἦταν καὶ θὰ εἶναι μιὰ σηματοδότησι τοῦ σχεδίου Του.

Ἀπὸ τέτοια γεγονότα εἶναι πλοῦσια ἡ Βίβλος. Ἄς πάρωμε ὅμως μερικὰ πὺ θεωροῦνται κλασσικά καὶ ἔχουν συνυφανθῆ μὲ τὴν χριστιανικὴ συνειδηση, δηλαδὴ, τὸν Κατακλισμὸ καὶ τὴν Ἑξοδο.

Ὁ Κατακλισμὸς ὡς γεγονὸς δὲν συνετάραξε ἀπλῶς τὸν κόσμον ὡς ἓνα τυφλὸ φυσικὸ φαινόμενο πὺ ξέφυγε ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς θείας πρόνοιας καὶ ἐξαφάνισε τὶς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις τῆς ὑδρογείου, ἀλλὰ κατευθυνόμενο ἀπὸ τὴν θεία βούληση παρακολούθησε τὴν δοκιμασία τῆς ἀνθρώπινης συνειδησεως, ἔστω στοὺς ἐλάχιστους πὺ ἦσαν σὲ θέση ν' ἀντιληφθοῦν τὴν θεία παιδαγωγικὴ, καὶ ἔδωσε πλοῦσια δείγματα τῆς θείας προνοιας, ὅχι μόνο γιὰ τὴ διάσωση ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀλλὰ ἦταν συγχρόνως καὶ ἓνα σχῆμα σωτηρίας, πὺ ὁ ἄνθρωπος, στὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, θὰ τὸ καταλάβαινε σ' ὅλη του τὴν ἔκταση (Δὲς Α' Πέτρ. γ' 21).

Τὰ περὶωρισμένα ὅρια τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἔχουν ὀλοκληρωμένη τὴν ἀποκάλυψη τῆς θείας ἀλήθειας, οὔτε καὶ αὐτῆς τῆς μελλοντικῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου, πολὺ δὲ περισσότερο τῆς σημασίας καὶ τοῦ προορισμοῦ ὀλοκλήρου τοῦ σύμπαντος. Ἡ παρακολούθηση ὅμως τῶν γεγονότων μιᾶς ἱστορικῆς χιλιετίας, ὅσο ἀκριβῶς καλύπτουν οἱ ἐξιστορήσεις τῶν Γραφῶν, ὀλοκληρώνουν ἓνα ἱκανοποιητικὸ σύνολο ἱστορικῶν πληροφοριῶν καὶ πνευματικῶν ἀληθειῶν, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος θὰ εὑρίσκε πλοῦσια ἐμπεριστατωμένο τὸ θεῖο πλᾶνον.

γ' Ἡ σύνθεση στήν ᾽Εξοδο

Ἐάν θέλαμε ν' ἀπαριθμήσωμε τὰ γεγονότα αὐτὰ καί τις πνευματικές ἀλήθειες, θά ἦταν ἀνάγκη νά διεξέλθωμε ὀλόκληρη τήν Ἁγία Γραφή. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι εὐκολο στήν μικρή αὐτή ἐργασία καί περιοριστήκαμε, ἐνδεικτικά μόνο, σέ δύο, τόν Κατακλυσμό καί τήν ᾽Εξοδο. Γιά τόν Κατακλυσμό ἤδη ἔγινε λόγος. Ἄς μᾶς ἀπασχολήσῃ τώρα ἡ ᾽Εξοδος.

Ἡ ἱστορία τῆς ᾽Εξόδου τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ ἀπό τήν Αἴγυπτο, παραμένει μέσα στή παγκόσμια ἱστορία κλασσικό παράδειγμα διδασκαλίας γιά τὸ ἀσυμβίβαστο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων μέ τήν δραστηριότητα ἐκείνη ἣ τήν νωχέλεια πού ἐμπνέει ἡ ἐγκόσμια μεγαλομανία καί φιλαυτία.

Ἡ Αἴγυπτος προηγήθηκε ἀπό πολλές ἄλλες χῶρες στή γνώση τῶν τεχνῶν καί τῶν ἐπιστημῶν, χωρίς ὅμως ἐκεῖνο τὸ ἐξ οὐρανοῦ φῶς καί τήν ἀπέριττη ἀλήθεια τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τῆς ταλαιπωρημένης φυλῆς τοῦ Ἰσραήλ.

Ἄλλὰ πού εἶναι σήμερα τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων μέ τήν τόση σοφία; Ὅ,τι ὅμως ἐδιδάχθησαν τότε οἱ Ἰσραηλῖται ἀπό τήν ᾽Εξοδούς, παρέμεινε γι' αὐτούς καί θά παραμένῃ γιά ὅλους τοὺς λαοὺς σύμβολο μιᾶς ἀναγκαίας δοκιμασίας, πού ἔχει προορισμό νά ὀδηγήσῃ στήν περιοχὴ τῆς μεγάλῃς νίκῃς τοῦ πνεύματος.

Ἄν ὁ Κατακλυσμός μᾶς ἔδωσε συμβολικά τὸν τύπο τοῦ βαπτίσματος (Α' Πέτρ. γ' 21), πού προοιωνίζε τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ἡ ᾽Εξοδος, ἐπίσης δραματικά καί μέ πολλή φυσικότητα στήν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, συμπλέκει τήν θεία ἐπέμβαση στήν ἱστορική σύνθεση ἐνός λαοῦ, πού τὸν χρειάζεται ἡ θεία δούληση σὰν καμβὰ πάνω στὸν ὅποιο θά συνθέσῃ τὸ πλᾶνο τῆς σωτηρίας, μιᾶς σωτηρίας πού ἀφορᾷ ὄχι μόνο μιὰ οἰκογένεια, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Κατακλυσοῦ, ἀλλὰ ἐνός ὀλοκλήρου λαοῦ, καί μέσω αὐτοῦ, ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅλοι γνωρίζομε τίς καταπληκτικὲς λεπτομέρειες τῆς ᾽Εξόδου τῶν Ἑβραίων. Καί ὅλοι θά ἔχομε σταθῆ μέ θαυμασμό καί δέος μπροστὰ στή σωτηρία τῶν πρωτοτόκων τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ χάρις στὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ πού θυσιάστηκε, γιά νά βαφτοῦν οἱ παραστάτες καί τὰ ἀνώφλια τῶν Ἑβραϊκῶν σπιτιῶν. (᾽Εξοδ. 16' 22). Ἐέρομε ἀκόμα ὅτι τὰ μέλη κάθε οἰκογένειας διετάχθησαν νά καταναλώσουν ὅλο τὸ κρέας τοῦ ἀμνοῦ, χωρίς νά σπάσουν τὰ κόκκαλα (§ 46). Ἔτσι, ἔχομε τὴ θεμελίωση μιᾶς καταπληκτικῆς ἱεροπραξίας, στήν ὁποία ὀδηγήθη ὁ Ἰσραήλ στήν πιὸ κρίσιμη καμπὴ τῆς ἱστορίας του. Ἀπὸ τότε προβάλλει στήν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου σὰν ἀναπαλλοτρίωτη πνευματικὴ

του ανάγκη ή έννοια τής «λατρείας» (Ἐξοδ. ιβ' 25) σάν «νόμος τοῦ Πάσχα» (§ 43) με δάση τὸ θεῖο Πάθος.

Καί ἡ ἀνθρώπινη ἐμπειρία γνωρίζει ὅτι τίποτα τὸ μεγάλο δὲν κερδίζεται χωρὶς τὴν θυσία ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ Θεός.

Τὸ Πάσχα δὲν ὑπῆρξε γεγονός ποὺ τὸ σχεδίασε ἀνθρώπινος νοῦς, ποὺ εἶχε τὴν πρόνοια νὰ προβλέψῃ κάποιο χρήσιμο συμβολισμό, γιὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ σὲ μιὰ μελλοντικὴ ἐκμετάλλευση. Ἦταν μιὰ ἐμπράγματη προφητεία. Ὁ Κύριός μας ὑπεδύθη τὸ ρόλο τοῦ ἀμνοῦ θυσιαζόμενος ἀπὸ τοὺς σταυρωτές του, οἱ ὅποιοι ἐξεπλήρωσαν κατὰ γράμμα τοὺς ὅρους τῆς ἱεροπραξίας αὐτῆς, χωρὶς νὰ εἶναι μυημένοι στὸ τυπικὸ τῆς. (Δὲς Ἰωάνν. ιθ' 36).

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ποὺ μᾶς περιγράφει ἡ Βίβλος σὲ δυὸ φάσεις καί σὲ δυὸ διαφορετικὲς ἐποχές, πολὺ ἀπομακρυσμένες μεταξὺ τους χρονικά, εἶναι ἔνα καταπληκτικὸ φαινόμενο συνθέσεως μέσα στὴ Βίβλο, ποὺ συμπλέκεται μετὴν ἱστορία ὄλων τῶν ἀνθρώπων καί ποὺ τὸ καθοδηγεῖ ἡ θεία βούληση, γιὰ νὰ διδάξῃ Ἰουδαίους καί Ἐθνικούς τὴ μεγάλη καί πνευματικὴ σημασία ποὺ ἔχει ἡ έννοια τοῦ Πάσχα γιὰ τὸν ἄνθρωπο γενικά.

Μέσα στὰ ἱστορικὰ αὐτὰ γεγονότα, ποὺ ὀδηγοῦν σὲ θεμελιώδεις πνευματικὲς διακηρύξεις, θρίσκειται ἡ έννοια τῆς ἀληθινῆς προφητείας, ποὺ φανερώνει στὸν ἄνθρωπο τὴν θεία βουλή, χωρὶς τὴν ἀποκλειστικὴ συνδρομὴ ἐνὸς μόνο προσώπου, τοῦ προφήτου.

Εἶναι μιὰ ιδιαίτερη μορφή προφητείας χάρις τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ δυσπιστία νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸν καθηλώσῃ στὴν ἀμφιβολία.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀσυνοφίσουμε τὸ θεῖο αὐτὸ πλάνο μετὸ χωρίο: «Ὁ Θεός ἔκαμε τὸ ἔν ἀντίστοιχον τοῦ ἄλλου, διὰ νὰ μὴ εὔρη ὁ ἄνθρωπος μηδὲν ὀπίσω αὐτοῦ» (Ἐκκλ. ζ'...4).

δ' Ἡ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ μυστηριακὴ ὑπόσταση τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ θέτει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν μεγάλη σημασία καί τὴν ἰδιομορφία τῆς συνθετικότητάς τῆς.

Ἡ ἰδιομορφία αὐτὴ παραβάλλεται στὰ κείμενα τῶν Γραφῶν ἄλλοτε μετὸ πόμνιον (Ἰωάνν. ι' 16, Πράξ. κ' 27 - 28), ἄλλοτε μετὸ οἰκοδόμημα (Α' Κορινθ. γ' 9, Ἐφεσ. β' 21 - 22), ἄλλοτε μετὴν συνθετικότητα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος (Α' Κορινθ. ιβ' 12 - 31). Μιὰ ἔρευνα τῶν Γραφῶν θὰ μπορούσε νὰ μεγαλώσῃ ἀρκετὰ τὸν κύκλο τῶν μορφῶν μετὶ τις ὁποῖες ὑπογραμμίζεται ἡ συνθετικότητα τῆς ὑποστάσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Στὴν τρίμορφη ὁμως αὐτὴ παραβολικὴ ὑπόσταση τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χρι-

στός είναι ο άκρογωνιαίος λίθος του θεμελίου τής οικοδομής· ο Ποιμήν τών προβάτων· ή κεφαλή του Σώματος.

Στήν τελευταία περίπτωση έχουμε το φαινόμενο ενός έμβιου οργανισμού, ο οποίος αρχίζει να μορφώνεται μόλις ο θεϊος λόγος θρη φιλόξενη υποδοχή στη συνείδηση του ανθρώπου.

“Όσο μυστηριακή θα παραμείνη για το ανθρώπινο μυαλό ή αρχή τής υλικής ζωής πάνω στη Γῆ, άλλο τόσο μυστηριακή θα είναι και ή αρχή τής πνευματικής ζωής στην αξιολόγηση τών ὄρων και τών γεγονότων που θα σταθούν σαν πρώτες αιτίες: «Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, και τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ’ οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται και τοῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶν πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος» (Ἰωάνν. γ’ 8).

Ἡ νέα κατὰ Χριστὸν ζωὴ θεμελιώνεται ἀληθινὰ ἀπὸ τὴν στιγμή που θὰ ἐνεργήσῃ ὁ ζωντανὸς λόγος τοῦ Θεοῦ και θ’ ἀρχίσῃ ή δύναμή του να ἐπενεργῆ στή βούληση του ἀνθρώπου, για να χαράξῃ ἕνα δρόμο καινούργιας ζωῆς. Ἀπὸ ἐκείνη τὴν στιγμή ἀρχίζει και ή σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας. Κάθε καινούργια ψυχὴ που μπαίνει στή χορεία τών ἀναγεννημένων είναι και μιὰ νέα πνευματικὴ μονάδα που παίρνει μέρος σὲ μιὰ μεγάλη σύνθεση, για να μορφωθῆ ἕνα ἄλλο σῶμα. Τὸ σῶμα αὐτὸ εἶναι μυστηριακὸ στήν ὄλη του ὑπόστασι, ὅπως μυστηριακὴ εἶναι και ή γέννησή του. Μυστηριακὴ παραμείνει ή συνθετικότητά του και ή διαβίωση μέσα στο χρόνο καθὼς και ή τελικὴ του ἀποκατάσταση ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίγεια συμβατικότητά.

Οἱ πνευματικὲς μονάδες που ἀποτελοῦν τὸ σύνολο τοῦ πνευματικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας δὲν χάνουν ποτὲ τὴν ἀξία τους ἐνὼ ὑποτάσσονται στήν ἀλληλουχία τῆς συνθετικότητας, ή ὁποία ἀπαιτεῖ ἀπὸ κάθε μιὰ να παίξῃ τὸ ρόλο τῆς σαν μέλος τοῦ ὅλου σώματος για τὴν κανονικὴ του λειτουργία.

Εἶναι προνόμιο τῆς ζωῆς να διαθέτῃ τέτοια δύναμη που συνδέει τὰ μέλη ενός κατὰ σάρκα σώματος ἔτσι, που να συνδέωνται σὲ μιὰ ἀλληλοεξάρτηση χωρίς να ἐξαφανίζεται ὁ ρόλος τοῦ καθενὸς χωριστά.

Ἡ σχετικὴ περιγραφή, που μᾶς δίνει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (σὴν Α’ Κορ. ιβ’ 12 - 31), εἶναι καταπληκτικὰ διδακτικὴ. Κι’ ἐπειδὴ ή πνευματικὴ ζωὴ δὲν μπορεῖ να ἔχῃ λιγότερα προνόμια για τὸ ἀόρατο σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ή ἴδια ή περιγραφή τοῦ ἀποστόλου Παύλου καταντᾷ αὐτόχρομα τραγικὴ για τὴν τύχη τῆς ὄρατῆς ἐκκλησίας, ή ὁποία με τὴν κοινωνικὴ μορφή που ἀπόκτησε σήμερα, ἔχει καταπνίξει τὴν πνευματικὴ τῆς ἀρχή.

Ἄν ὑπάρχῃ κάτι που κολακεύει τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, αὐτὸ εἶναι ή κοινωνικότητα που δίνει τὸ προβάδισμα σὲς υλικὲς ἀξίες. Καὶ δυστυχῶς, σήμερα, ή Ὅρατὴ Ἐκκλησία ἐρωτοτροπεῖ με τέτοιες ἀξίες.

Ἀξιώματα ἐκκλησιαστικὰ με κοσμικὴν ἐξουσία, δύναμη τοῦ πλούτου, ἀνθρώπινες ἀξιολογήσεις στήν ἱεραρχία τών υλικῶν ἀγαθῶν και πολλὰ ἄλλα

διαφέροντα έχουν συμπνίξει τήν πνευματική ζωή τῶν ὁρατῶν ἐκκλησιῶν σάν ἄλλες «ἄκανθαι», ὥστε γιά τὸ πραγματικά πνευματικό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μόνο νά μὴ λέγονται πολλὰ πράγματα, ἀλλὰ καί νά θεωρεῖται ἴσως, ἀπὸ πολλοὺς ὑπόθεση ἐξεζητημένης θεολογικῆς θεωρίας ἢ ρητορικοῦ σχήματος ἢ κάποιας ἀντιλήψεως τῶν παλαιότερων, γιά τήν ὁποία ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος θά πρέπει νά σιωπᾷ, μέχρι πού νά βρῆ κάποιο ὑποκατάστατο...

Ἄσο ὅμως οἱ σημερινοὶ «χριστιανοί» θά ἔχουν ἀσαφῆ καί ἀτελεῖ ἔννοια τοῦ μυστηριακοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ μυστηριακοῦ τρόπου συνθέσεώς του ἀνάμεσα στή σύγχρονη κοινωνία, τόσο ἡ δύναμή τους, σάν συνόλου, θά εἶναι ξένη πρὸς τὸ πνευματικό σῶμα, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός.

ἌΟταν τὸ κάθε μέλος διαπνέεται ἀπὸ ἰδιοτέλεια ἢ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, θά θέλῃ νά ἀθηνεύῃ ἐπὶ τῶν ἄλλων μελῶν, καί συνεπῶς νά διεκδικῆ θέση κεφαλῆς.

Τότε ἀκριβῶς τὰ πράγματα νοσοῦν καί ἐπέρχεται ἀποσύνθεση...

Τὸ ἀληθινὰ πνευματικό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ὑπακούει σὲ μιὰ σύνθεση, ἢ ὁποία πέρα ἀπὸ τὸ φαινόμενο τῶν διαφόρων δογματικῶν ἀποχρώσεων δημιουργεῖ μιὰ νομοτέλεια ἠθικῆς συνειδήσεως καί πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων πού δέχθηκαν τὸν θεῖο λόγο σάν «λογικὸν ἄδολον γάλα», γιά νά τοὺς τρέφῃ καί νά τοὺς συντηρῇ.

Ἡ σύνθεση αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται σὲ διαρκῆ ἐνέργεια, τῆς ὁποίας τὴν ἰδιουσία χαρακτηρίζει «ἡ ζηλοτυπία» τοῦ Θεοῦ (Ζαχαρ. 6' 8). ἌΟ μηχανισμὸς τῆς μοιάζει μὲ ἕνα ἀξομειούμενο ἀνολοκλήρωτο κύκλω, πού τείνει νά κλείσῃ τὸ κύκλωμά του, μὰ πού ὄλο ἀναστελλεται καί ἡ ὀλοκλήρωση παρατείνεται, γιά νά μποῦν μέσα καί ἄλλοι πιστοί, ὅσους ἡ Θεῖα δούληση καί Ἄγάπη ἀναμένει....

Τὸ τέλος, πού θά ἔχῃ ἡ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας, θά εἶναι καί αὐτὸ μυστηριακό, ἐξαρτώμενο ἀπὸ τοὺς «χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ» (Πράξ. α' 7).

ε' Ἡ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας δὲν μοιάζει μὲ μελίσι

Ἄσχοληθήκαμε γενικά μὲ τις διάφορες μορφές πού ἀποδίδονται μεταφορικά στήν Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν Γραφή, καί ἰδιαίτερα τὴν μορφή τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Πρὶν ὅμως ἐξετάσωμε τὴν σημασία κάποιων ἄλλων Γραφικῶν λεπτομερειῶν, θά ἦταν πολὺ χρήσιμο νά δοῦμε μὲ τι δὲν μπορεῖ νά παραδληθῇ ἢ

Ἐκκλησία, νὰ τῆς ἀποδώσωμε δηλαδή μιὰ μορφή πού τήν ἀποφεύγει ἐντελῶς ἢ Ἁγία Γραφή.

Ἀρνητική μορφή, πού δὲν ταιριάζει καθόλου στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, θά ἦταν νὰ τήν παρομοιάσωμε μέ κυψέλη, ἢ, καλύτερα, μέ μελίσι.

Μιὰ ἀντιπαραβολή τοῦ «πνεύματος τῆς κυψέλης» μέ τὸ πνεῦμα πού διέπει τήν σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας, τήν σύνθεση πού ἀπορρέει ἀπὸ τήν ἀναμφισβήτητη μαρτυρία τῶν Γραφῶν, ἔχει νὰ μᾶς διδάξη πολὺ σοβαρὲς καὶ μεγάλες ἀλήθειες.

Εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι τὴν λέξη «κυψέλη» τὴν ἀγνοοῦν ἐντελῶς καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ἡ Καινὴ.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀγνοεῖ ἀκόμα καὶ τὴ «μέλισσα». Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρεται ἡ «μέλισσα» μόνο τέσσερις φορές. Ἄν ἐξαιρέσωμε τὸ χωρίο τῶν Κριτῶν ιδ' 8, ὅπου οἱ «μέλισσες» χρησιμοποιοῦνται σ' ἓνα τυχαῖο περιστατικὸ, γιὰ νὰ διατυπωθῇ μιὰ παροιμία, στίς ἄλλες τρεῖς φορές ἡ Ἁγία Γραφή μέ τὴν ἔγνοια «μέλισσα» ὑπαινίσσεται τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ: Δηλαδή, α) στὸ Δευτερονόμιο α' 44, ἢ ἐπίθεση τῶν Ἀμορραίων κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ παραβάλλεται μέ ἐπίθεση μελισσῶν· β) στὸν Ἠσαΐα ζ' 18, οἱ μέλισσες συναγελάζονται μέ τίς μύγες τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔρχονται νὰ θεβηλώσουν ὅ,τι ὠραῖο, ἄρα συμβολίζουν καὶ ἐδῶ τὸ κακό· γ) τὴν ἴδια ἐχθρική σημασία παίρνουν καὶ στὸν Ψαλμὸ ρη' 12: Μὲ περικύκλωσαν ὡς μέλισσαι· ἐσδέσθησαν ὡς πῦρ ἀκανθῶν· διότι ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου θέλω κατατροπώσαι αὐτούς.

Ἐν τούτοις στὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ «μέλισσα» χρησιμοποιεῖται σὰν προσωνομίαι τῶν ποιητῶν καὶ γενικὰ τῶν συγγραφέων πού «ἀπανθίζουν τὰ κάλλη τῆς φύσεως» κ.τ.λ. Ἀκόμη ἀποδίδεται στίς ἱερείες τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Δήμητρος.

Ἡ εἰδωλολατρία δὲν μπορεῖ νὰ φτάσῃ σὲ τόσο λεπτὲς διακρίσεις, ὅπως ἡ Ἁγία Γραφή, ἢ ὅποια σὰν βιβλίον ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀποφεύγει μέ πολλὴ προσοχὴ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν μέλισσα ἢ τὴν κυψέλη, ἔστω καὶ μεταφορικά, στίς πνευματικὲς σχέσεις τῶν πιστῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησία.

Ὁ Σολομών, πού φαίνεται ὅτι κοντὰ στὰ ἄλλα ζῶα (Α' Βασιλ. δ' 33), ἀσχολήθηκε καὶ μέ τὰ ἔντομα, στίς Παροιμίες του ἀναφέρει μόνο σὰν περιωρισμένο παράδειγμα τὰ μυρμήγκια· καμιά νύξη δὲν κάνει γιὰ τίς μέλισσες. Φυσικὰ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κάποιος λόγος, καὶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸν ἐξακριβώσωμε, ἂν διαβάσωμε ἓνα, ὁποιοδήποτε, κλασσικὸ ἔργο γιὰ τὴ ζωὴ τῶν μελισσῶν, ὅπως τὴν ζοῦν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν κυψέλη τὰ περιέργα αὐτὰ ἔντομα.

Σὰν τέτοιο, πρόχειρο εἶναι τοῦ Μαυρικίου Μαίτερλιγκ «ἡ Ζωὴ τῶν Μελισσῶν», ὅπως μεταφράζεται στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὸν Χ. Δαραλέξη σὲ δυο

τεύχη ("Ἐκδοσὴ Βιβλιοθήκης Ἀγκύρας).

Ἄξιζει, ἀλήθεια, τὸν κόπο νὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸ σύγγραμμά αὐτό, γιὰ νὰ δῆ ποῖο εἶναι τὸ «πνεῦμα τῆς κυψέλης».

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς κυψέλης παρουσιάζει κυρίως ἡ κοσμικὴ ἐξουσία καὶ ἔπειτα ἡ δρατὴ Ἐκκλησία, σὲ ὅλες ἐκεῖνες τὶς περιστάσεις πού πέφτει στὸν πειρασμὸ νὰ μιμηθῇ τὴν κοσμικὴ ἐξουσία.

Πρώτη ἀδυναμία τῶν δρατῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ὅτι παίρνουν σὰν ἰδιαίτερο γνωρίσμα ἢ ἐπιστέγασμα τὰ διακριτικὰ γνωρίσματα τοῦ α ἢ β δόγματος, πού λές καὶ ὑφίστανται πιὸ πολὺ γι' αὐτὰ παρὰ γιὰ τὸν πνευματικὸ Ἰδρυτὴ τῆς μιᾶς ἀόρατης καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.

Ἄς δοῦμε ὅμως τί γράφει ὁ Μαίτερλιγκ:

1. Τεῦχος α' σελ. 74 - 75: Αἱ ἐργάτιδες «σχεδὸν πάντοτε καταδικάζουν καὶ θανατώνουν ἐντὸς τῆς Βασιλικῆς εἰρηκτῆς τῆν Βασίλισσαν, ὅταν δείχνῃ νωθρότητα κ.τ.λ.» Μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ βλέπομε νὰ ὑπάρχῃ μέσα στὶς ἀνθρώπινες πολιτείες. Εἶναι δὲ ἀμέτρητοι οἱ ἡγεμόνες μέσα στὴν ἱστορία, πού ὑπέστησαν παρόμοια τύχη. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὴν δρατὴ ἐκκλησία κάθε φορὰ πού συντρέχουν ὅμοιοι λόγοι μ' ἐκείνους τῆς πολιτείας. Πρόχειρο παράδειγμα, ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου Λούκαρι. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς εἶπε: οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, οὐχ οὕτως ἐστὶν ἐν ὑμῖν» (Ματθ. κ' 25). Τὸ αἷτημα τῶν μαθητῶν ἦταν μιὰ ἐρωτοτροπία πρὸς τὴν κοσμικὴ ἐξουσία, πού ὁ Χριστὸς τὸ ἐκαυτηρίασε θανάσιμα.

2. Σελ. 78: Ἡ Βασίλισσα τῆς κυψέλης «εἶναι ἡ μοναδικὴ ἡγεμονίς, πλὴν ἐπίσης ἡ βασιλικὴ δούλη, ἡ δεσμώτις καὶ θεματοφύλαξ... ὁ λαὸς τῆς τῆν ὑπηρετεῖ καὶ τὴν σέβεται, μὴ λησιμονῶν ποσῶς... ὅτι ὑποτάσσεται οὐχὶ εἰς τὸ πρόσωπόν τῆς, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀποστολὴν τὴν ὁποῖαν ἐκπληροῖ...». Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὴν ἐξουσίαν πού ἀντιπροσωπεύουν οἱ πολιτειακοὶ θεσμοὶ τῶν κοσμικῶν κρατῶν.

Τὸ ἴδιο φαινόμενο παρουσιάζει καὶ ἡ δρατὴ ἐκκλησία στὴν περίπτωσιν πού κατέχουν ἀνώτατα ἀξιώματά τῆς ἀνάξιετες προσωπικότητες. Ὁ λαὸς τοὺς τιμᾷ χάριν καὶ μόνον τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖο ὑποτίθεται ὅτι ὑπηρετοῦν. Ἄλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πνεῦμα πού συνθέτει τὸ μυστικὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπεναντίας, ἡ Γραφὴ διδάσκει ὅτι «οἱ ἐχθροὶ» τοῦ Θεοῦ «ὑποκρίνονται ὑποταγὴν» εἰς Αὐτὸν (Ψαλμ. ξς' 3) καὶ ὅχι τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας σὲ ὁποιοδήποτε ἐκπρόσωπό τῆς.

3. Σελ. 55: «Πᾶσα λάδρα (=νύμφη) ἐργάτιδος ἡλικίας μικροτέρας τῶν τριῶν ἡμερῶν δύναται, χάρις εἰς τροφήν ἰδιαίτεραν, νὰ μεταμορφωθῇ εἰς βασιλικὴν νύμφην». Ὅ,τι ἀκριβῶς γίνεται μέσα στοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους καὶ μέσα εἰς τὴν δρατὴν ἐκκλησίαν, ὁσάκις τοὺς μιμεῖται. Ὁ Φῶτιος π.χ.

Ξεπέρασε μέσα σέ μιὰ ἐβδομάδα ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, γιὰ νὰ κα-
ταλάβῃ τὸν πατριαρχικὸ θρόνο, χωρὶς νὰ φτάσῃ στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἐξελικτικά.
Ἐναντιοπαλῆτες ἦσαν σοφός· μολαταῦτα ἡ μεγάλη του σοφία δὲν τὸν βοήθησε
ν' ἀποφύγῃ τὸ σχίσμα μὲ τὴν Δύση. Ἴσως κάποιον αἶσθημα ἐρωτοτροπίας πρὸς
τὴν ἐξουσία καὶ ὄχι ἡ πνευματικὴ του σοφία νὰ εὐθύνεται περισσότερο γι'
αὐτό.

4. Σελ. 66: «Αἱ βασίλισσαι αἰσθάνονται πρὸς ἀλλήλας ἀποστροφὴν ἀκατα-
νίκητον... μόλις εὐρίσκονται δύο ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην...»

Εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τὸ φαινόμενο αὐτὸ θεωρεῖται πολὺ φυσικόν,
καὶ εἶναι σπάνιαι αἱ περιπτώσεις συμβασιλείας. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ τελικὰ ἐπι-
κρατεῖ ἕνας, ἀφοῦ ἐξογνώσῃ τοὺς ἄλλους ἢ τὸν ἄλλον.

Ἄλλὰ μήπως δὲν γίνεται τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ὁρατὴν ἐκκλησίαν μὲ τὰς
ἀλληλοκαθαιρέσεις τῶν ἀνωτάτων ἐκπροσώπων τῶν διαφόρων δογμάτων;

5. Σελ. 68: «Ἐπειδὴ καμμία μέλισσα δὲν τολμᾷ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ν'
ἀναλάβῃ τὴν φρικτὴν εὐθύνην βασιλοκτονίας ἀμέσου καὶ αἱματηρᾶς... προσπα-
θοῦν νὰ προσδώσουν εἰς τὸν θάνατόν της ἐπίφασιν τοῦ φυσικοῦ θανάτου,
ὑποδιαίρουσιν τὸ ἔγκλημα ἐπ' ἄπειρον, κατὰ τρόπον καθιστῶντα αὐτὸ ἀνώ-
νυμον».

Τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων ἐπιδόξων ἀρ-
χόντων μιᾶς πολιτείας καθὼς καὶ εἰς τὰς διαταραχὰς τῶν σχέσεων μεταξὺ
πολιτείας καὶ ὁρατῆς ἐκκλησίας, ὅπου αἱ δικαιοδοσίαι τῶν ἀξιωματῶν συγχέο-
ται. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, ποὺ αἱ ἀλεπάλληλοι ἐ-
ξορταί εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν θάνατόν του ἀπὸ
τὶς κακουχίες.

ζ' Καὶ ἄλλα ἀρνητικὰ στοιχεῖα στὴν κυψέλη

Μολογόντι ἡ Γραφή πουθενὰ δὲν παραβάλλει τὴν Ἐκκλησίαν μὲ κυψέλη,
ἐν τούτοις σήμερα ἡ ὁρατὴ ἐκκλησία παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητες μὲ τὴ
ζωὴ μέσα σ' αὐτή.

Θὰ ἐκθέσωμε ἄλλες πέντε περιπτώσεις, ποὺ τὶς παίρνομε καὶ αὐτὲς ἀπὸ
τὸ βιβλίον τοῦ Μαίτερλιγκ (μετάφρ. Δαραλέξη Χ.)

6. Τεῦχος Α' σελ. 71: «Μὴ ἐλπίζετε νὰ ἀπατήσετε (τὶς μέλισσες) ὑπο-
καθιστῶντες τὴν νόμιμον βασίλισσαν μὲ ξένην. Μόλις προχωρήσῃ ὀλίγα βή-
ματα ἐντὸς τῆς κυψέλης... θὰ συλληφθῇ πάραυτα, θὰ περικυκλωθῇ καὶ θὰ
κρατηθῇ εἰς τὴν τρομερὰν ταραχώδην εἰρκτὴν... μέχρι θανάτου».

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ὁρατὴν ἐκκλησίαν, ὁσάκις ἰσχύει ὁ θεσμὸς
τοῦ καισαροπαπισμοῦ.

Ἐμφατίζονται στὴν ἱστορία πολλὰ περιπτώσεις, κατὰ τὶς ὁποῖες ἱεράρ-
χοι ἀνέβηκαν στὸν πατριαρχικὸ θρόνο, διότι τοὺς ὑποστήριξαν κοσμικοὶ ἄρ-
χοι καὶ ἔπειτα, μετὰ τὴν πτώση τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἀκούσθησε καὶ ἡ
πτώση τῶν ἱεραρχῶν.

Τὸ σῶμα τῆς ὁρατῆς ἐκκλησίας, στὴν περίπτωσή αὐτή, ἐνεργεῖ κατὰ
τὸ ἀνθρώπινο ἔνστικτο, κάθε ἄλλο παρὰ κατὰ θείαν ἐμπνευση, ὅπως καὶ ἡ
κυψέλη στὴν ὑποκατάσταση τῆς βασίλισσας...

7. Τεῦχ. Α' σελ. 102: «Ἐνυπάρχει εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς μελίσης δι-
χασμὸς παράδοξος: ἐντὸς τῆς κυψέλης ὄλοι ἀγαπῶνται καὶ βοηθοῦνται ἀ-
μοιβαίως... "Ἄν πληγώσετε μίαν ἀπὸ αὐτὰς, χίλια θὰ θυσιασθοῦν, ὅπως ἐκδι-
κῆσουν τὴν ὕβριν τῆς. Ἐκτὸς τῆς κυψέλης δὲν γνωρίζουν πλέον ἀλλήλας...
"Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι φονεύετε (μελίσας) ἐπὶ κηρήθρας ἀποτεθειμένης εἰς
ἀπόστασιν δημάτων τινῶν ἀπὸ τῆς κατοικίας των... Διὰ τὴν περισυλλεγῆ τὸ
μέλι τὸ ὅποιον εἶναι ἐπικολλημένον εἰς τὰ θύματα, θ' ἀναβοῦν ἡσύχως ἐπὶ
τῶν νεκρῶν καὶ τῶν τραυματιῶν χωρὶς νὰ συγκινηθοῦν ἀπὸ τὰς μὲν καὶ χωρὶς
νὰ σκεφθοῦν νὰ βοηθήσουν τὰς δέ... Δὲν ἔχουν ἄρα... οὔτε ἐλαχίστην ἀντίληψιν
ἀλληλεγγύης ἢ εὐσπλαγχνίας». Ποιὸς μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ ὅτι δὲν γίνεται τὸ ἴδιο
καὶ μετὰ τῶν φανατισμένων ὁπαδῶν τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν δογμα-
των; Εἶναι ἀρκετὸν ν' ἀσχοληθῆ λίγο μὲ τὴν μελέτη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Ἱστορίας, γιὰ νὰ διαπιστώσῃ κι' ἐδῶ ἓνα πολὺ παράδοξο διχασμὸ συ-
νειδήσεως...

8. Τεῦχ. Α' σελ. 65: «Αἱ μέλισσαι δὲν εἶναι ποσῶς αἰσθηματικαί· καὶ ὅταν
μία ἀπ' αὐτὰς ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς ἐργασίας τόσῃ βαρέως πληγωμένη, ὥστε νὰ
φρονοῦν ὅτι δὲν δύναται νὰ παράσχῃ ὑπηρεσίαν, τὴν ἀποδιώκουν ἀμειλίκτως...»
Τέτοια συμπεριφορά, ξέρομε πολὺ καλὰ ὅτι ἐπικρατεῖ ὅπου λείπει ὁ ἀνθρω-
πισμὸς.

Καὶ εἶναι ἄπειρα τὰ παραδείγματα ἀστοργίας κατὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ
εὐεργέτησαν εἴτε τὴν πολιτεία εἴτε τὴν ἐκκλησία: ὅταν οἱ δυνάμεις τοὺς ἐ-
ξαντλήθησαν, ἐκκλησία ἢ πολιτεία τοὺς ἀφῆκε στὴν ἀτυχία τους.

Συμβαίνει, βέβαια, πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀδικήθηκαν, ἐκ τῶν ὑστέρων
καὶ πολὺ ἀργά, νὰ θροῦν κάποια ἀναγνώριση, ποὺ ἐκδηλώνεται μ' ἓνα τιμη-
τικὸ μνημεῖο ἢ κάποια ἱεροπραξία. Μὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει παρὰ ὑπογράμμισή
τοῦ κακοῦ ποὺ ἔχει τό... προβάδισμα!

9. Τεῦχ. Α' σελ. 30: Τὸ πνεῦμα τῆς κυψέλης ἐπιβάλλει: «εἰς τὰς ἀμαζόνας
τῆς φρουρᾶς, αἱ ὁποῖαι ἐπαγρυπνοῦν νυχθημερὸν ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κα-
τωφλίου νὰ ἐξετάζουν τοὺς εἰσερχομένους... ἀπειλοῦν τοὺς ἀλήτας, τοὺς πλά-
γητας, τοὺς κλώπας (=κλέπτας) καὶ ἀπελαύνουν τοὺς παρεισάκτους...»

Ἀκριβῶς τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκιμῆς
τῶν ἐκκλησιαστικῶν τύπων τῆς ὁρατῆς ἐκκλησίας, μὲ τὸ ὄφφικιον τῶν «δ-

στιαρίων» (ἢ πυλωρῶν), τῶν ὁποίων καθήκον ἦταν ἀρχικῶς νὰ ἐμποδίζουν τὴν εἴσοδο τῶν ἀσεβῶν εἰς τὸν ναόν.

Εἶναι ὅμως αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς; Ὁ Κύριος διὰ τῶν παραβολῶν του ἐδίδαξε ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο (Ματθ' ιθ' 13 - 14, ιγ' 24 - 30, 47 - 50). Κανείς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ κάνῃ μιὰ τέτοια διακριτικὴ ἐπιλογὴ ἐκείνων πού μπαίνουν μέσα στὴν ὁρατὴ ἐκκλησία. Ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ τραβᾷ σὰν μαγνήτης τις καρδιές τῶν ἀσεβῶν, πού οἱ κονφορμισταὶ θεωροῦν ἀπρεπές ν' ἀσχοληθοῦν μαζί τους... Στὴν ἐποχὴ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου (Ἐπιστ. Γ' 9 - 10) κάποιος πού ἀσχοῦσε ἕνα τέτοιο δικαίωμα, ὠθούμενος ἀπὸ τὸν κακὸ του χαρακτήρα, ἐπικρίνεται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο τῆς Ἀγάπης ὡς «φιλοπρωτεύων» καὶ ἡ διαγωγὴ του καυτηριάζεται αὐστηρά. Καὶ μολογόντι εἶναι αὐτὸς πού ἐμπόδιζε τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τῶν ἀποστόλων, ἐν τούτοις κανείς δὲν σκέφθηκε νὰ τὸν διώξουν.

10. Τεῦχ. Β' σελ. 226: «Ἡ ΣΦΑΓΗ. Μετὰ τὴν γοιμοποίησιν τῶν βασιλισσῶν... ἂν ἡ γῦρις καὶ τὸ νέκταρ ἀφθονοῦν... αἱ ἐργάτιδες ἀνέχονται ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ὀχλურὰν παρουσίαν τῶν ἀρρένων. Οὗτοι φέρονται εἰς τὴν κυψέλην ὅπως οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ὀδυσσεως, διάγουν...πίνοντες καὶ εὐχοῦμενοι φαιδρῶς, βίον ἀργῶν ἐραστῶν ἐπιτίμων, ἀσώτων καὶ κακοήθων, κεκορεσμένοι, προγᾶστορες.. παραζαλισμένοι σπουδαιοφανεῖς, πεφουσιωμένοι ἀπὸ περιφρόνησιν ἄλογον καὶ ἄκακον, πλὴν μὴ ἔχοντες συνείδησιν τῆς ἐπισωρευομένης ὀργῆς καὶ τῆς τύχης ἣ ὁποία τοὺς ἀναμένει...» σελ. 220, ἀλλὰ ξαφνικά: «Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς πόλεως (=κυψέλης) μετεδλήθη, τὸ φιλικὸν ἄρωμα τοῦ νέκταρος διεδέχθη ἡ δριμύεια ὀσμὴ τοῦ δηλητηρίου, τοῦ ὁποίου χίλια σταγονίδια, σελαγίζουσι εἰς τὴν ἀκωκὴν (=αἰχμήν) τῶν κέντρων καὶ μεταδίδουσι τὴν ἔχθραν καὶ τὸ μῖσος... Ἐν τῇ ἀνατροπῇ τῶν μακαρίων νόμων τῆς πολιτείας (=κυψέλης) ἕκαστον τῶν καταπονημένων παρασίτων ὑφίσταται τὴν ἐπίθεσιν τριῶν ἢ τεσσάρων τιμωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀγωνίζονται ν' ἀποκόψουν τὰ πτερά του, νὰ πριονίσουν τὸ στέλεχος τὸ συνδέον τὴν γαστέρα μὲ τὸν θώρακα ν' ἀκρωτηριάσουν τὰς πυρετώδεις κεραιάς, νὰ ἐξαρθρώσουν τοὺς πόδας, νὰ εὔρουν ρωγμὴν τινα εἰς τοὺς κρίκους τοῦ θώρακος διὰ νὰ ἐμπήξουν τὴν ρομφαίαν των...» σελ. 230: «Οἱ μὲν ἄρρενες ὑποκύπτουσι εἰς τὰ τραύματά των καὶ ἀποκοιμίζονται πάραυτα ἀπὸ δύο - τρεῖς ἕκ τῶν δημίων εἰς τὰ μεμακρυσμένα νεκροταφεῖα...».

Ἀλήθεια, ἡ περιγραφὴ αὐτὴ, ὑπαινισσόμενη κατὰ ἀνάλογο ἐπὶ τοῦ θέματος μας, μᾶς μεταφέρει στὴ «Νύχτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου», μιὰ δηλαδὴ κατάστασις πού εἶναι ἐντελῶς ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα πού συνθέτει τὴν ὑπόστασις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπεναντίας, τὸ πρότυπο αὐτὸ πνεῦμα τῆς κυψέλης βλέπομε νὰ τὸ ἀντιγράφουσι ἐνστικτωδῶς οἱ ἀνθρώπινες πολιτεῖες, πού τις διέπει πνεῦμα ἐγωῖσμοῦ

και μίσους.

“Αν, λοιπόν, τέτοιο είναι το πνεύμα της κυψέλης, ποιά σχέση μπορεί να υπάρχει μεταξύ αυτής και της Ἐκκλησίας;

Και όμως υπάρχει στην ορατή ἐκκλησία, ἐφ’ ὅσον οἱ ἐκπρόσωποι της ἐρωτοτροποῦν πρὸς τὴν πολιτείαν και ἐπιζητοῦν νὰ καταδυναστεύουν τοὺς πιστούς...

ζ’ Ἡ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γραφὴν μοιάζει μ’ ἐκείνην τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος

Δὲν ξέρω ἂν ἕνας πιστός, ὅσοδήποτε μελετημένος και ἂν εἶναι, μπορῆ νὰ εἰσδύσῃ ἱκανοποιητικὰ στὴν ἔρευνα τοῦ θέματος, χωρὶς νὰ εἶναι καταταπισμένος και στὴ γνώση τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ, μάλιστα τῆς λεγομένης «εἰδικῆς φυσιολογίας».

Ἡ θεοπνευστία ἔμως τῆς Καινῆς Διαθήκης καθοδηγεῖ τὸν ἀπόστολο Παῦλο νὰ ὑπερπηδῆσῃ κάθε δυσκολία και νὰ ἐντοπίσῃ τὸ θέμα κατὰ θαυμαστό τρόπο και νὰ προβῆ σ’ ἕνα διδακτικώτατο μεταφορικὸ παραλληλισμὸ, ὅπως τὸν βλέπομε στὴν περικοπὴ Α’ Κορινθ. ιβ’ 12 - 31.

Τὸ πρῶτο συμπέρασμα ποὺ βγαίνει, εἶναι ὅτι ἡ σύνθεση τῶσων ἐπὶ μέρους ὀργάνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ποὺ ἀποτελοῦν μιὰ τέλεια ὠλοκληρωμένη ἐνότητα, συμβολίζει τὴν ἐνότητα ὁλόκληρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, χωρὶς νὰ τὴν παρεμποδίσουν οἱ διαφορὲς φυλῆς, γλώσσας και ἔθνικότητας: «Πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλὰ ὄντα ἐν ἑστί σώμα, οὕτως και ὁ Χριστός· και γὰρ ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἕλληγες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, και πάντες ἐν πνεύμα ἐποτίσθημεν» (§ 12).

Ἐπειδὴ ἡ φυσιολογικὴ ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἶναι ἡ ἴδια σὲ ὅλες τὶς ἀνθρώπινες φυλές, βοηθεῖ τὴν ἐπιστήμη νὰ παρακολουθήσῃ τὰ φυσιολογικὰ καθὼς και τὰ ψυχικὰ φαινόμενα σὰν μιὰ ἐνιαία ἐκδήλωση τῆς ψυχοσωματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκόμα και τῶν ζώων, ποὺ ἐπλάσθησαν γιὰ νὰ ὑπηρετοῦν τὸν ἄνθρωπο, ἡ φυσιολογία βοηθεῖ διὰ τῶν πειραματισμῶν στὴ μελέτη τῆς ἀνθρώπινης φυσιολογίας.

Ἀκριβῶς λοιπὸν αὐτὴ ἡ θέση τοῦ ἐνιαίου εἰς τὴν φυσιολογία τοῦ ἀνθρώπου σωματικοῦ ὀργανισμοῦ ἐνισχύει και τὴν ἄποψη, ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει και στὶς πνευματικὲς και ἠθικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐνιαίας πνευματικῆς ὀντότητας: «ἐνὶ πνεύματι».

Ἄν οἱ λαοὶ παρουσιάζουν διαφορὲς μεταξύ τους, δὲν εἶναι ἡ φυλὴ, ἡ γλώσσα, ἡ ἔθνικότης και τὸ γεωγραφικὸ πλάτος ποὺ τὶς δημιουργοῦν, ὅσον

ή διαφορετική σε ποιότητα πνευματική τροφή με την οποία συντηρούνται.

Σήμερα είναι παραδεκτό ότι με ένα ένατιο πρόγραμμα παιδείας θα μπορούσαν οι λαοί να αδελφωθούν. Μά αυτό ακριβώς δεν είναι κάτι νέο για την αποκάλυψη του θείου Λόγου. Αυτό διακηρύττει από τα παμπάλαια χρόνια ή 'Αγία Γραφή, αλλά με βάση τη δική της παιδεία. Και δεν υπάρχει, αλήθεια, πού συνταρακτική παιδεία με αποτελεσματικότητες για τον ήθικόν και πνευματικόν βίον των ανθρώπων συνέπειες από εκείνη την κατά Θεόν παιδεία, πού χαρίζει στον άνθρωπο ή προσωπική του εμπειρία με το θείο.

Στη συνέχεια της έρευνάς μας διαπιστώσαμε ότι αυτό που ζητεί ή κατά Χριστόν πίστη και ζωή δεν είναι δογματική αποκλειστικότητας αλλά μιὰ πνευματική αναγκαιότητα.

Γιατί σε παρόμοια συμπεράσματα έφτασαν οι "Έλληνες διανοούμενοι. Ο Ίσοκράτης π.χ. εισηγείται στον Παναγυρικό του (§51) την παγκοσμιότητα και το καθολικόν κύρος της έλληνικής παιδείας ξεπρνώντας τα όρια φυλής και γλώσσας, όταν λέγει: «Τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίησε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλλήνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας».

Ἀργότερα, περί τὰ μέσα τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, ὁ Χριστιανὸς φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος θὰ πῆ: «Καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοὶ εἰσι, καὶ ἄθεοι ἐνομισθήσαν» (Α' Ἀπολογία κεφ. 46). Καὶ τὸ λέγει αὐτὸ ἀναφερόμενος στοὺς πρὸ Χριστοῦ εὐσεβεῖς καὶ κατὰ ἠθικὴν συνείδηση διαβιώσαντας.

Ἀκόμα ὁ Ἰουστίνος θὰ ὀρῆ πολὺ πρόσφορο στὸν στοχασμὸ του τὸν ὄρο τῶν Στωϊκῶν «σπερματικὸς λόγος», με τὸν ὁποῖον ἐκείνοι ἤθελαν νὰ δηλώσουν ὅτι, ἡ θεία δύναμη διεισδύει μέσα στὰ δημιουργήματά της, ὥστε νὰ τὰ διέπουν νόμοι καὶ τάξη. Ξεκινώντας λοιπὸν ἀπὸ αὐτὴ τὴν πεποίθηση ὑποστηρίζει κατ' ἐπέκταση ὅτι ὑπάρχει μιὰ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ δύναμη μέσα στὸν ὀρθὸ λόγον τῶν ἀνθρώπων καὶ μποροῦν συμμορφούμενοι ἀνάλογα νὰ στοχάζονται σωστά· ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ χριστιανικὴ εμπειρία σε πρόγευση: «Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐστι» (Β' Ἀπολογία κεφ. 13).

Δηλαδή, ἐὰν ὁ Ἰσοκράτης θυσιάζῃ τὴν ἐκλεκτικότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὲρ τῆς εὐρύτητος τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἀφοῦ διακηρύττει ὅτι ὁποιοσδήποτε ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἑλληνικὴ μόρφωση, ἀδιάφορο σε ποιά φυλὴ ἀνήκει καὶ ποιά γλῶσσα μιλεῖ, εἶναι Ἑλληνας, ὁ Ἰουστίνος μεταφέρει αὐτὴ τὴ σκέψη εὐρύτερα σε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαρτήτως φυλῆς, γλώσσας καὶ θρησκευματος καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ κατὰ κάποιο πρωθύστερο σχῆμα Χριστιανούς, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἔχουν πλήρη τὴν θεία ἀποκάλυψη· ἀρκεῖ ὅτι πρόσεξαν με σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια τὰ τεκμήρια τῆς θείας παρουσίας μέσα στὴ συ-

ναείδυσή τους, στο στοχασμό, στη ζωή, στη φύση και ύπήςκουσαν σ' αυτά.

“Ο,τι ακριβώς παρατηρεί και ο απόστολος Παύλος στους Ρωμαίους: Ού γάρ οι ακροαταί νόμου δίκαιοι παρά τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταί νόμου δικαιοθήσονται. Ὅταν γάρ ἔθνη τὰ μή νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι νόμον μή ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσιν νόμοι· οὔτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμιαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως... (6' 13 - 16).

Ἔτσι, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ὄλη σύνθεση στὴν Ἐκκλησία ἐπιστεγάζεται με τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ξεπερνώντας τὰ ὅρια τῆς φυλῆς τοῦ Ἰσραὴλ διμλεῖ γιὰ τὴν παγκοσμιοτήτα τῆς Ἐκκλησίας ὡς μιᾶς Ποίμνης ὑπὸ Ἐνα Ποιμένα (Ἰωάνν. ι' 16).

Ἡ θαυμαστὴ λοιπὸν ἐνότητα στὴ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν μεταφορικὸ παραλληλισμὸ πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, προσιωγίζεται τὴν δυνατότητα τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ κάθε φυλὴ και ἔθνος, γιὰ ν' ἀποτελεσεθῆ ἓνα ἐνιαῖο πνευματικὸ σῶμα, πέραν ἀπὸ κάθε φυσικὸ ἢ ἱστορικὸ φραγμὸ και πολὺ περισσότερο, πέραν ἀπὸ τοὺς φραγμοὺς ποὺ ἐδημιούργησε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τὸ κατεστημένον τῶν διαφόρων δογματῶν.

ἡ Μοιάζει σὲ ποιμνὴ με ἓνα ποιμένα

Εἶδαμε ὅτι τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας σὲ ἓνα πνευματικὸ σῶμα τὴν ἀποτελοῦν πιστοὶ ἀπὸ ὅλες τίς φυλές τοῦ κόσμου, και ὅτι τὸ σῶμα αὐτὸ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἴδια πνευματικὴ ἀποκάλυψη, ἡ ὁποία μπροστὰ στὸ Θεὸ δὲν ἔχει χρονικὰ ὅρια, πρὸ και μετὰ Χριστόν.

Ἐπιστέγασμα αὐτῆς τῆς ἐνότητος εἶναι ἡ διακήρυξη τοῦ Χριστοῦ «Και ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· ἀκεῖνα δεῖ με ἀγαγεῖν, και τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσιν, και γενήσεται μία ποιμνὴ, εἷς ποιμὴν» (Ἰωάνν. ι' 16).

Ἡ ἔγνοια «ποιμὴν» και ἡ σημασία τῆς «ποιμνης» και τῆς «αὐλῆς» εἶναι και τὸ θέμα ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τῶρα.

Ποίμνη, και τὸ ὑποκοριστικὸν ποιμνιον, εἶναι ἀγέλη, κυρίως προβάτων, τὰ ὁποία καθοδηγεῖ ἓνας προστάτης, γιὰ νὰ τὰ διαθρέψῃ. Ἡ σαρκοκριτικὴ ρίζα τῆς λέξεως ποιμὴν σημαίνει «προστάτης». Καὶ πρέπει νὰ τονίσωμε, ὅτι στὴν αὐστηρὴ σειρά τῶν πραγμάτων προηγεῖται ἡ ἔγνοια ποιμὴν και ἀκολουθεῖ ἡ ποιμνὴ. Μπορεῖ δηλαδὴ νὰ ὑπάρξῃ ποιμὴν χωρὶς ποιμνὴ. Ἡ ποιμνὴ εἶναι πάντοτε συνάρτηση τοῦ ποιμένου.

Στὸν Ὅμηρον ἔχομε τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὡς «ποιμένος

λαῶν».

Στήν σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστός εἶναι Ποιμένας πού φροντίζει γιά τούς πιστούς. Αὐτοί ἔπειτα θά ἀποτελέσουν τήν ποιμήνη του.

Στή διακήρυξη τοῦ Χριστοῦ τονίζεται ἡ μοναδικότητα τοῦ Ποιμένος καί τῆς Ποιμῆς: Εἷς Ποιμήν καί μία ποιμήνη.

Μιά ἄλλη διασάφηση πού πρέπει νά κάνουμε εἶναι ὅτι ἡ ἔγνοια ποιμήν δέν ταυτίζεται μέ τήν ἔγνοια «ιδιοκτήτης» τῶν προβάτων. Στόν Ὅμηρο ὁ ἰδιοκτήτης τῶν προβάτων λέγεται ἀναξ, καί ἀντιτίθεται στήν ἔγνοια ποιμήν. Στήν Ὀδύσεια π.χ. ἀναφέρεται: «Οὔτε ἀναξ ἐπιδευής, οὔτε ποιμήν τυροῦ καί κρεάτων» (δ' 87) 8). (=ἀπ' τὸ βοσκὸ ποτὲ δὲν ἔλειψαν μηδὲ κι' ἀπ' τὸν ἀφέντη κρέατα καί τυρί).

Ὁ ρόλος τοῦ ποιμένος στήν Καινὴ Διαθήκη εἶναι ρόλος ὑπηρεσίας καί προστασίας, ὄχι κυριότητας (Δὲς Ἰωάνν. ι' 11 - 18) (30)

Ὁ Χριστός λέγει καθαρὰ ὅτι οἱ πιστοὶ σ' Αὐτὸν εἶναι ἐκείνοι πού τοῦ «ἔδωσε» ὁ Θεός (Ἰωάνν. ιζ' 19). Οἱ μαθηταὶ του καί οἱ ἀχροαταὶ του τὸν ἀποκαλοῦν Κύριο ἀπὸ ἀγάπη καί διότι γνωρίζουν τήν Θεότητά του. Ἄξιο σημειώσεως εἶναι ὅτι στοὺς ἀρχαίους ἕνας εἰδωλολατρικὸς θεὸς ὀνομάζεται καί ἀναξ, ἐνῶ στήν Καινὴ Διαθήκη ἡ λέξη αὐτὴ εἶναι ἀνύπαρκτη. Ἀλλὰ τὸ θέμα «Κύριος» καί ἡ σημασία τῆς κυριότητας τοῦ Χριστοῦ ἀνήκει σὲ ἄλλη περιοχὴ.

Ὁ Χριστός ἀπέδιδε τήν ἔγνοια «Κύριος» μόνο στόν Θεὸ καί Πατέρα. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ τὸ χωρίο τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πού ἀναφέρεται στήν συντέλεια τῶν αἰώνων: «Τότε καί αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι» (Α' Κορινθ. ιε' 28).

Μᾶς ἐνδιαφέρει ἀκόμα ἡ σημασία ἄλλων δύο ἔγνοιῶν πού φανερώνουν

(30) Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμήν ὁ καλός, ὁ ποιμήν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ μισθωτὸς καί οὐκ ὢν ποιμήν, οὐ οὐκ ἔστιν τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καί ἀφήσιν τὰ πρόβατα καί φεύγει, (...) Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμήν ὁ καλός, καί γινώσκω τὰ ἐμὰ καί γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ, καθὼς γινώσκει με ὁ πατήρ κάγώ γινώσκω τὸν πατέρα, καί τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων· καί ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς ἀλλῆς ταύτης· κάκεινα δεῖ με ἀγαγεῖν, καί τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσιν, καί γενήσεται μία ποιμήνη, εἷς ποιμήν. διὰ τοῦτο με ὁ πατήρ ἀγαπᾷ ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. οὐδεὶς ἤρεν αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ... (Ἰωάνν. ι' 11—12, 14—18).

*Ἄξιο νά παρατηρήσωμε ὅτι τὸ «τίθησι» τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὁ ποιμένας γιὰ τὰ πρόβατα ἐπαναλαμβάνεται ἄλλες τρεῖς φορές σὲ πρῶτο πρόσωπο: α' «καί τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων § 15 β' «ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου» § 17 γ' «ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ» § 18.

τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τοῦ ποιμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔξω ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴ κυριότητα τοῦ κοσμικοῦ ἰδιοκτῆτου· εἶναι ἡ ἔννοια «αὐλή» ποῦ εἶναι Βιβλική.

Ὁ Χριστὸς λέγει, ὅπως εἶδαμε: «Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης».

«Αὐλήν» ἐδῶ ἀποκαλεῖ ὁ Κύριος, τὴν περιοχὴ ξένου περιβάλλοντος πρὸς τὶς θρησκευτικὰ παραδόσεις τοῦ Ἰσραήλ.

Ἄλλὰ δέχεται ὅτι καὶ τὰ δικά του λογικὰ πρόβατα ἔχουν αὐλήν καὶ ὄχι μάνδρα: «Ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλήν τῶν προβάτων... κλέπτεις ἐστίν» (Ἰωάνν. ι' 12). Ἡ ἔννοια «αὐλή» προκύπτει ἀπὸ τὸ ρῆμα ἄημι (=φυσῶ) καὶ σημαίνει χωρὸς ἐλεύθερο στὸν ἀέρα, ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸν στεγανὸ χωρὸς τοῦ ἀρχαίου σπιτιοῦ. Ἐνῶ ἡ λέξις «μάνδρα», συγγενὴς μὲ τὴν ρίζα τῆς λέξεως «μάνδαλο», ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ δεσμοῦ καὶ τῆς αὐστηρῆς ἀπομονώσεως. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία μάνδραι ὠνομάσθησαν τὰ μοναστήρια. (31)

Τὸ νὰ ἐρμηνεύσωμε τὴ λέξιν αὐλή μὲ τὴ λέξιν μάνδρα, ὅπως γίνεται στὴν τελευταία μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἶναι σοβαρὸ πνευματικὸ λάθος. Ὁ Χριστὸς ὄχι μόνον δὲν ἐπιβάλλει κανένα περιορισμὸν στὰ λογικὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς του, ἀλλὰ λέγει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο: «Δι' ἑμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει» (Ἰωάνν. ι' 9). Ἡ σωτηρία ποῦ μᾶς παρέχει εἶναι «εἰς τὸ παντελές» (Ἐβρ. ζ' 25). Οἱ πιστοὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ «μαντρωθοῦν» γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ παραμείνουν πιστοὶ μέχρι τέλους, οὔτε νὰ συμμορφώνωνται δουρικὰ μὲ τύπους ποῦ τοὺς ἐπιβάλλουν ὅσοι θέλουν νὰ ἀσκοῦν ἐπάνω τους ἐξουσία σὰν ἄνακτες (ἀφηνετικά). Αὐτὸ ἔκαναν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Νομοδιδάσκαλοι τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ, ποῦ ὅποιος δὲν συμμορφωνόταν μὲ τὰ ἐντάλματά τους, τὸν ἀποκήρυτταν ὡς ἀποσυνάγωγος.

Αὐτὸ ἔκαναν στὴν ἐποχὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐκείνοι ποῦ ἐπέμεναν στὴν τήρησιν τῆς περιτομῆς. Αὐτὸ ἀπαιτοῦν καὶ σήμερον οἱ κοφορμιστὰι τῶν διαφόρων δογμάτων, ποῦ μὲ τὸν τρόπο τους θίγουν τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὅποια ἀναγνωρίζει ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς στοὺς πιστοὺς Του. Ἰωάνν. η' 36).

Θ' Ἡ μονοσήμαντη ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας

Στὴν Καινὴ Διαθήκη ἡ ἔννοια «Ἐκκλησία» ἀναφέρεται μὲ τρεῖς σημασίες:
Α' Μὲ τὴν σημασίαν τῆς κατὰ τόπους συγκεντρώσεως τῶν πιστῶν, γιὰ κα-

(31) Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία σελ. 455, ἐκδ. Τρίτη, Ἀθήναι 1970.

θαρώς πνευματική συναστροφή, μελέτη, προσευχή και λατρεία, όπως στις περιπτώσεις:

1. Πράξ. ιγ' 1 = Ἐκκλησία Ἀντιοχείας.
2. Α' Κορ. ις' 19 = Ἀσίας.
3. Γαλ. α' 2 = Γαλατίας καὶ (Α' Κορ. ις' 1).
4. Ρωμ. ις' 5 = Ἐθνῶν.
5. Ἀποκ. β' 1 = ἐν Ἐφέσῳ.
6. Α' καὶ Β' Θεσ. α' 1 = Θεσσαλονικέων.
7. Ἀποκ. β' 18 = ἐν Θυατείροις.
8. Πράξ. ια' 11 = ἐν Ἱερουσαλήμ.
9. Γαλ. α' 22 = τῆς Ἰουδαίας.
10. Ρωμ. ις' 1 = Κεχρεῶν.
11. Α' Κορ. α' 2 = ἐν Κορίνθῳ.
12. Ἀποκ. β' 14 (Κολ. δ' 16) = Λαοδικέων.
13. Β' Κορ. η' 1 = Μακεδονίας
14. Ἀποκ. β' 12 = ἐν Περγάμῳ.
15. Ἀποκ. γ' 1 = ἐν Σάρδεσι.
16. Ἀποκ. β' 8 = ἐν Σμύρνῃ.
17. Ἀποκ. γ' 7 = ἐν Φιλαδελφείᾳ.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τίς περιπτώσεις σημασία ἔχει τὸ σύνολο τῶν πιστῶν μὲ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ τόπου, ὅπου κατοικοῦν καὶ δροῦν, χωρὶς νὰ ἐξετάζεται ἡ σύνθεσή των ὡς ἀληθινοῦ καὶ καθ' ὅλα ἐπάξιου, πνευματικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν ἀνάμεσά τους καὶ ἐκείνοι ποὺ εἶναι ἀδόκιμοι στὴν πίστη, ὅπως ἀναφέρεται στὴν Β' Κορ. ιγ' 5-6 ἐκείνοι ποὺ εἶναι χλιαροί, ὅπως στὴν Ἀποκ. γ' 16 καὶ ἐκείνοι ποὺ ἀφῆκαν τὴν πρώτη τους ἀγάπη: Ἀποκ. β' 4.

Στις παραπάνω δεκαεφτά περιπτώσεις τοπικῶν ἐκκλησιῶν πρέπει νὰ προσθέσωμε σὰν 18ῃ περίπτωσιν τὴν κατηγορίαν τῶν «κατ' οἶκον» ἐκκλησιῶν = Ρωμ. ις' 6· Κολ. δ' 15 καὶ Φιλήμ. 2.

Β' εἶναι ἡ χρῆσις τῆς ἑννοίας «Ἐκκλησία» μὲ ἀπόλυτη πνευματικὴ σημασία. Ὅπως εἶναι οἱ παρακάτω περιπτώσεις:

1. Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἢ ἐν Χριστῷ: Ρωμ. ις' 18, Γαλ. α' 13.
2. Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ: Πράξ. κ' 28, Α' Κορινθ. α' 2, ι' 32· ια' 16, 22· ιε' 9· Β' Κορ. α' 1. Γαλ. ι' 13. Α' Θεσ. β' 14. Β' Θεσ. α' 4. Α' Τιμ. γ' 5, 15.
3. Ἐκκλησία Ἀγίων: Α' Κορ. ιδ' 33.
4. Ἐκκλησία πρωτοτόκων: Ἑβρ. ιβ' 2.
5. Ἀπαρχὴ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ): Ἰακ. α' 18.
6. Ἀπαρχὴ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸ Ἄρνιον: Ἀποκ. ιδ' 4.

Ἄλλοῦ ἢ ἔννοια «ἐκκλησία» παραλείπεται καὶ παίρνει τὴ θέση τῆς ἡ φράση «ἅγιοι καὶ πιστοὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ»: Κολοσσ. α' 2· Ἐφεσ.α' 1, ἢ ἄπλῶς «ἅγιοι ἐν Χριστῷ»: Φιλιππ. α' 1.

Εἶναι ἄξιο παρατηρήσεως, ὅτι στὴν πρὸς Ἐφεσίους γ' 21, τονίζεται χωριστὰ ἢ ὑπόστασις τῆς Ἐκκλησίας καὶ χωριστὰ ἢ προσωπικότητα τοῦ Χριστοῦ: «Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν Χριστῷ», ὅπως καὶ στὸ χωρίο Ἐφεσ. ε' 27, «Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν».

Ἄξιο παρατηρητότερο δὲ εἶναι αὐτὸ πού γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στοὺς Ἐφεσίους β' 14: «Ἵμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ», ὅπου τὸ «τοῦ Θεοῦ» καὶ τὸ «ἐν Χριστῷ» τονίζονται χωριστὰ.

Ἴσως ὁ Παῦλος θέλει νὰ τονίσῃ ἐδῶ τὴν ἐπωνυμία τῆς ἐκκλησίας πού θρισκόταν στὴν Ἰουδαία ὡς ἐκκλησία «ἐν Χριστῷ», γιὰ νὰ προλάβῃ ἐνδεχόμενο ταύτισμά της μὲ τὴν ἔννοια «ἐκκλησία» τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου: Ψαλμ. κβ' 22, 23, 25. (32)

Γ' Τελευταία ἀναφορὰ τῆς ἔννοιας «Ἐκκλησία» στὴν Καινὴ Διαθήκη εἶναι ἐκείνη μὲ τὴν σημασία τοῦ πολιτειακοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων, δηλαδή τῆς συγκεντρώσεως τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως σ' ἓνα τόπο, γιὰ νὰ συζητήσουν θέματα δημοσίου ἐνδιαφέροντος. Τέτοια περίπτωση εἶναι μία, στίς Πράξ. ιθ' 32, 39.

Κλείνοντας τὸ θέμα θὰ ἤθελα νὰ κάνω μιὰ διασάφηση στὸν ὄρο «καθολικὴ ἐκκλησία» καὶ νὰ ἐπανέλθω στὴν «κατ' οἶκον».

Ἡ ἔννοια «Καθολικὴ» Βιβλικῶς εἶναι ἀμάρτυρη: κανένα κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν τὴν ἀναφέρει. Ἄν ὅμως ἐξετάσωμε τὸν ὄρο «κατ' οἶκον ἐκκλησία» μᾶς γεννᾷ ἰδιαίτερη συμπάθεια, γιὰτι μᾶς θυμίζει «ἀρχαῖες ἡμέρες», ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ μας ζωὴ. Γιατι πολλῶν πιστῶν ἡ ἀτομικὴ πεῖρα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ξεκινᾷ ἀπὸ ἓνα μικρὸ οἰκογενειακὸ κύκλο, στὸ περιβάλλον τοῦ ὁποῦ ἐπῆραν τὸ βάπτισμα τοῦ πνευματικοῦ πυρός.

Ἀντίθετα, ἡ ἔννοια «καθολικὴ» μᾶς θυμίζει τὸ μεγάλο ἄπλωμα τῆς Ἐκκλησίας, πού γρήγορα προσέλαβε καὶ στοιχεῖα ξένα πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πρᾶγμα πού εὐκολα τὸ διακρίνει κανεὶς, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐλέγξῃ, γιὰτι ἐμποδίζεται ἀπὸ πολλὰς ἐπιφυλάξεις.

Ἐν ταῦτοις πρὸς ἓνα καθολικὸ ἄπλωμα πρέπει νὰ τεινῇ ἡ Ἐκκλησία. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀντικειμενικὸς τῆς σκοπός. (Ματθ. κδ' 14, κη' 19). Οἱ ἄνθρωποι ὅμως πού ἦσαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν εὐθύνη τοῦ κη-

(32) Ἄπο σοῦ θέλει ἀρχίζει ἡ αἴνεσίς μου ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ (Ἐβρ. β' 12).

ρύγματος τοῦ θεοῦ μηνύματος, γιὰ νὰ κάνουν ἀδάπανο τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ «εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην» ἀντήλλαξαν τὸ χρέος τους μὲ τὸ νὰ καθερῶσουν τὴν ἔννοια τῆς καθολικῆς μὲ ὁμώνυμο δόγμα.

Καὶ ἐνῶ θὰ ἔπρεπε ἡ ἔννοια τῆς καθολικότητος τῶν πιστῶν νὰ εἶναι ἓνα μεγάλο σχῆμα τῆς «κατ' οἶκον ἐκκλησίας», ἀπεναντίας, βρίσκεται σὲ ἀντίφαση μὲ αὐτή.

ι' Συμβολισμοὶ καὶ μεταφορικὰ σχήματα στὴ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας

Γιὰ τὸν μυστηριακὸ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας συνηγοροῦν καὶ ἓνα πλῆθος συμβολικῆς ὀνομασίας καὶ μεταφορικὰ σχήματα, τόσο στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅσο καὶ στὴν Καινὴ.

Ἡ Παλαιὰ μᾶς ὁμιλεῖ μὲ προφητικὴ ἐνόραση καὶ θὰ λέγαμε ὅτι ἐκεῖ βρίσκομε τὴν προϊστορίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Καινὴ μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν ἀληθειῶν τῆς μᾶς ἐπιφορτίζει μὲ δυὸ ἰσοδύναμες ὑποχρεώσεις: τὴν ὀρθὴν κατανόηση τῶν ἀποκαλύψεων καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀναπόκριση στὶς ἀλήθειες αὐτὲς μὲ ἔμπρακτο βίον.

Ἐκτὸς τῶν συμβολισμῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ποὺ εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι, θὰ μπορούσαμε ν' ἀνασύρωμε ἐνδεικτικὰ μερικοὺς γιὰ νὰ ἐπισημάνωμε κάποια νοήματα ποὺ προβληματίζουν τὴν ζωὴ τῶν πιστῶν καὶ δίνουν ἓνα ἰδιαίτερο γνῶρισμα στὴν πνευματικὴ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἐὰν ἀναφέρωμε σὰν πρῶτο συμβολισμό, τὸν συμβολισμό τῆς «Ἀμπέλου». Ὁ Κύριος λέγει: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα» (Ἰωάνν. ιε' 5).

Εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξουν κλήματα (κλαδιὰ) χωρὶς τὴν ἀμπελο (κορμὴ); Καὶ ὅμως ὑπάρχουν Χριστιανοὶ ποὺ νομίζουν, ὅτι ναὶ μὲν ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ θάσις γιὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν, ἀλλὰ αὐτοὶ ζαλιζονται ἀπὸ τὸ «νέφος τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως» καὶ θέλουν νὰ διατείνωνται ὅτι οἱ μάρτυρες αὐτοὶ ἀναλαμβάνουν ἓνα μέρος ἀπὸ τὶς δικές τους ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τοὺς Χριστιανούς αὐτοὺς δημιουργοῦνται πολλὲς ἐπιφυλάξεις, ἂν ἔχουν ἀντιληφθῆ ὀρθὰ τὴν σημασίαν τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος γιὰ τὴν σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας.

2. Στὸ χωρίο Ματθ. κς' 29 (καὶ Μάρκ. ιδ' 25, Λουκ. κδ' 8), ὁ Χριστὸς λέγει: «Οὐ μὴ πίνω ἀπ' ἄρτι ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου».

Ποῖος μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι ὁ Κύριος δὲν ὑπαινίσσεται ἐδῶ μιὰ

νέα έπαφή με τους πιστούς Του στη Βασιλεία του Θεού; Η μεσολάβηση όμως του χρόνου από την ημέρα της αφιερώσεως των πιστών έως την ημέρα της αποκαταστάσεως της Βασιλείας του Θεού αποτελεί τή μεγάλη δοκιμασία των ύπηκων αυτής της Βασιλείας.

Το θέμα αυτό άκριβώς πρέπει να κεντρίζη την πιστότητα των χριστιανών με πολλούς δραματισμούς, που θα συμβάλλουν συνεχώς στην πνευματική σύνθεση της Έκκλησίας με σταθερή έμμονή και καρτερία.

3. Οι συμβολισμοί των «φρονίμων δούλων» (Ματθ. κδ' 45), που άλλοτε δέν είναι δούλοι, αλλά «άνδρες» (Ματθ. ζ' 24), δηλαδή άτομα έλεύθερα, ή «οικονόμοι» (Λουκ. ιβ' 42) ή «Παρθένοι» (Ματθ. κε' 1-2) ή «ώς όφεις φρόνιμοι» (Ματθ. ι' 16) ύποκρύπτουν τόσους προβληματισμούς που επιβάλλουν αντίστοιχους πειραματισμούς και έμπειρίες και σημαίνουν άσκηση πνευματικής ζωής, που οι πιστοί, έφ' όσον θα θέλουν να μετέχουν συνειδητά στην πνευματική σύνθεση της έκκλησίας, πρέπει να ξεπεράσουν την θεωρητική κατανόηση των συμβολισμών αυτών και να τους κάνουν άτομική τους έμπειρία.

4. Τι να πούμε για τον συμβολισμό των «προβάτων έν μέσφ λύκων» (Ματθ. ι' 16) ή του «Μικρού Ποιμίου» (Λουκ. ιβ' 32), των όποιων ή άκεραιότης πρέπει να μοιάζει με την «άκεραιότητα των περιστερών»; (Ματθ. ι' 16).

5. Είναι ακόμα ό συμβολισμός της «Πόλεως κειμένης επάνω όρους» (Ματθ. 5, 14), που θέλει την Έκκλησία συγκροτημένη ύπεύθυνα και θεμελιωμένη επάνω σε ένα ύψωμα, από περιωπής, στο βράχο, το Χριστό. Ένα συμβολισμό που έχει τον αντίστοιχό του στο «λύκνο», που είναι ό πιστός σαν άπομο και αναλαμβάνει την ίδια ευθύνη και άποστολή με την «πόλιν»...

6. Είναι ακόμα ό συμβολισμός της «σαγήνης», που «συνήγαγεν εκ παντός γένους», και είχε μέσα και «σαπρά» (Ματθ. ιγ' 47-48), παράλληλα δέ στέκει ό συμβολισμός του «άγροϋ» με τα «ζιζάνια» (Ματθ. ιγ' 24-25), που δημιουργούν τα πιο μεγάλα προβλήματα στη σύνθεση της Έκκλησίας, ή λύση των όποιων δέν επιτυγχάνεται ούτε με καταστατικούς χάρτες ούτε με συνδικές άποφάσεις. Γιατί ό άληθινά ζωτικός όργανισμός του αίματος της Έκκλησίας έχει τή δύναμη να τα έξουδετερώνη, όπως γίνεται και με τή ζωτική φυσιολογία του ανθρώπινου σώματος.

“Όσοι δέν δέχθηκαν να παραχωρήσουν μέσα στη συνείδησή τους ευρυχωρία σ' αυτόν τον άντινομικό χαρακτήρα της Έκκλησίας, που είναι άληθινά μυστηριακός, δέν μπόρεσαν να μείνουν πιστοί, όπως έκείνοι από τους Ίουδαίους, που όταν άκουσαν από το Χριστό ότι πρέπει να φάνε τή σάρκα του και να πιούν το αίμα του (Ίωάνν. ζ' 56), έσκανδαλίσθηκαν και έφυγαν.

Είμαι, μπορούμε να ποῦμε, ἀμέτρητοι οἱ συμβολισμοὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, γιατί καὶ τὰ ὄρια τῆς οὐσίας τοῦ θέματος εἶναι ἀπέραντα. Ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς Ἐκκλησίας ἐκτείνεται στὸ ἄπειρο τῆς αἰωνιότητος, γιὰ νὰ παραδοθῇ στὴ θέωση. Νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ «ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα» (Α' Ἰωάνν. γ' 2).

Ἡ ἔρευνα καταγὰ μελέτη τῆς ἱστορικῆς τύχης τῶν πιστῶν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κλείσῃ σὰν ἕνα κεφάλαιο ἀντικειμενικῶν γεγονότων.

Ἡ τύχη αὐτῆ, πού συχνὰ κινδυνεύει, ταυτίζεται μὲ τὰ κρίσιμα σημεῖα τῆς πορείας τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου στὴ σχέση του μὲ τὸ Θεό, καὶ εἶναι αὐτὰ πού σημαδεύουν χαρακτηριστικὰ τοὺς κινδύνους τῆς πορείας. Οἱ κίνδυνοι προκαλοῦν τὴν ἀγωνιστικὴ διάθεση, κι' αὐτὴ πάλι σχεδιάζει τὴ συνθετικὴ τακτικὴ τῆς πιστότητας. Ἄλλοιως, ἂν λείψῃ ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεση, τὰ διαφέροντα τῶν πιστῶν ξεπέφτουν σὲ ἀχρηστία καὶ εἶναι κατάλληλα μόνο νὰ κωδικοποιηθοῦν σὲ συγγραφές ἢ ν' ἀποτελέσουν περίεργα ἐκθέματα γιὰ νὰ στολίζουν τὶς διτρίνες τῶν κειμηλίων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεση, ὅταν τροφοδοτῆται μὲ παραπλανημένα διαφέροντα, εἶναι ματαία γιατί εἶναι καὶ ὑπηρετεῖ μόνο τὴν παρεξήση.

ια' Ἐκκλησία καὶ ὑψηλὴ τέχνη

Μιὰ ἀνθρώπινη σύνθεση

Ἄν ἡ τέχνη ἐκφράζῃ τὸ ἀνέκφραστο, δηλαδὴ ὅ,τι ἰδανικὸ μπορεῖ νὰ φαντασθῇ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καὶ ὅ,τι τέλειο μπορεῖ νὰ ποθῆσῃ ἡ ἀνθρώπινη εὐαισθησία, τότε μπορεῖ καὶ αὐτὴ νὰ μᾶς δώσῃ σχήματα καὶ δράματα σχετικὰ μὲ αὐτὸ πού ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἔξω τόπου καὶ χρόνου, ἔξω ἀπὸ τὸ μωσαϊκὸ πού ἐδημιούργησαν τὰ δόγματα, ὁ καισαροπαπισμὸς, ὁ φανατισμὸς, ἡ ἀμάθεια τοῦ ἀδέσποτου θρησκευτικισμοῦ, ἡ ἐθελοθρησκία, ἡ τυφλὴ δεισιδαιμονία, ὁ κονφορμισμὸς καὶ ὅ,τι ἄλλο διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπετέλεσε τὸ ἐκάστοτε κατεστημένο πού παραχάραζε τὴν ἀληθινὴ ὄντοτητα τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου σώματος, πού γιὰ νὰ ἔρθῃ στὴν ὑπαρξή, ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Θεὸς καὶ νὰ ὑποστῇ τὴ θυσία τοῦ Σταυροῦ.

Ἡ τέχνη διὰ μέσου τῶν αἰώνων φάνηκε ἐπίκουρος στὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία μπροστὰ στὸ θεῖο, χωρὶς ὅμως νὰ μπορῇ ν' ἀναλάβῃ ἐξ ὑπαρχῆς ἔργο ψυχικῆς λυτρώσεως.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Δυτικοῦ μεσαίωνα προσπάθησαν νὰ συλλάβουν ἀρχιτεκτονικὴ μορφή πού νὰ κολλακεύῃ τὴν περὶ Θεοῦ εὐσέδειά τους καὶ ν' ἀνεβάξῃ τὴ σκέψη στὴ θεία παρούσα.

Μὰ ὅλα τους τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἐπιτεύγματα, παρὰ τὴν μεγάλη τους

ἀξία μέσα στο χρόνο και τὸν πολιτισμό, δὲν ἀγγίζαν λυτρωτικά τὴν ψυχὴ τῶν μαζῶν.

Ὡστόσο, δὲν πρέπει νὰ ἐξουθενώσωμε τὴν ἀνθρώπινη φιλοτιμία, ποὺ θέλησε νὰ δάλη στὴν ὑπηρεσία τῆς εὐσέβειας τὴν τέχνη. Ἔτσι, φρόντισε νὰ ἐξωραίσῃ τὸ χῶρο και τὸ κτίσμα ποὺ θὰ περιέβαλλε ἢ θὰ στέγαζε τοὺς εὐσεβεῖς προσκυνητές.

Τὸ φαινόμενο σὰν μιὰ ψυχικὴ ἀναγκαιότητα ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ ἄνθρωπος θρησκευόμενος εἰλικρινᾶ, μὲ γνώση ἢ ἄγνοια, πιστεύει ὅτι πρέπει νὰ περιβάλλῃ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὸ οἰκοδόμημα, μέσα στοῦτο θὰ λατρεύῃ τὸ θεῖο. Ἔτσι, δημιουργήθηκαν οἱ ρυθμοὶ τῶν ναῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παίρνομε γιὰ νὰ ἐξετάσωμε ἐδῶ τὸν ἀρχαῖο Δωρικὸ, τὸν Βυζαντινὸ και τὸν Γοτθικό.

Ἀπαύγασμα τῆς τελειότητος τοῦ Δωρικοῦ θεωρεῖται ὁ Παρθενῶν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ αἰσθητικοὶ ποὺ τὸν μελέτησαν μὲ στοργή, τὸν παρέβαλαν μὲ τεράστια ἄρπα, ποὺ κάποια ἀόρατα και ὑπερφυσικά δάχτυλα ἀπλώνονται νὰ πλήξουν τις χορδές τῆς (τοὺς κίονες), γιὰ νὰ τονίσουν ὕμνο πρὸς τὸν Θεό.

Ἄλλοι διαβλέπουν στοῦ ἀνοιγμα τῶν ἀετωμάτων και στοῦ σύνολο τῶν κιόνων (τὸ πτερρὸ) τὸ φτερούγισμα ἑνὸς τεράστιου πουλιοῦ, ποὺ ἢ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ και συγυρίζει τὰ φτερά του, πρὶν πατήσῃ στὴ γῆ ἢ ἐτοιμάζεται νὰ πετάξῃ στὰ ὕψη. «Ὁδὸς ἄνω κάτω μία»: ἢ ὁ Θεὸς κατεβαίνει στὴ Γῆ νὰ βρῇ τὸν ἄνθρωπο ἢ ὁ ἄνθρωπος ὑψώνει νοερά τὸ πνεῦμα του πρὸς τὸν Θεό!

Ὁμοιοτυμῶς, ἢ εὐσέβεια ἐμπνέει τὴν εὐφυΐα τοῦ ἀνθρώπου νὰ βρῇ τὰ πρὸ ὄνειρώδη σχήματα ποὺ ταιριάζουν στοῦ μεγαλεῖο.

Ἄλλὰ ἄλλο εἶναι τὸ μεγαλεῖο τῆς ὁμορφιάς ποὺ τὸ ὑπηρετεῖ ἢ τέχνη και ἄλλο τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ, ποὺ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ τὸ προσεγγίσῃ μὲ τὴν ψυχικὴ του λύτρωση.

Ἐνας φίλος ποὺ ἐπισκέφθηκε μεταπολεμικά γιὰ πρώτη φορὰ τὸν καθεδρικό ναὸ τῆς Κολωνίας, μοῦ ἔλεγε ὅτι στάθηκε ν' ἀποθαυμάσῃ τὸ ἀρχιτεκτόνημα. Ἐκείνη τὴ στιγμὴ περνοῦσε ἕνας ἱερέας και τοῦ ἔρριξε μιὰ ματιά μὲ σκεπτικισμό.

Σὲ λίγο, ὁ σκεπτικισμὸς μεταβάλλεται σὲ σχετλιασμό, και ὁ ἱερέας μὴ θέλοντας νὰ σκανδαλίσῃ περισσότερο τὸν ξένο ἐπισκέπτη, κουνάει τὸ κεφάλι και φύγει μονολογώντας.

Ἀσφαλῶς, ὁ μονόλογος αὐτός, ἂν δὲν ἦταν μιὰ ἐπανάληψη τῶν ἴδιων λόγων ποὺ εἶπε ὁ Χριστός: «οὐ μὴ ἀφεθῆσεται λίθος ἐπὶ λίθον ὅς οὐ μὴ καταλυθῆ», ὅταν ἕνας ἀπὸ τοὺς μαθητάς δείχοντας τὸν ναὸ τοῦ Σολομῶντος εἶπε: Διδάσκαλε, ἔδε ποταποὶ (=πόσον μεγάλοι) λίθοι και ποταπαὶ οἰκοδομαὶ» (Μάρκ. ιγ' 1-3), θὰ ἦταν κάτι παρόμοιο, ἀφοῦ ὁ καθεδρικός ναὸς

τῆς Κολωνίας εἶχε κι' ἄλλας γνωρίσει τὴν καταστροφή. Τὶ κι' ἂν ἔχη ξαναχτισθῆ; Στὴν ἀνίδρυσή του συνετέλεσαν διαφορετικοὶ παράγοντες ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συνθέτουν τὸ Πνευματικὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν ἐμβαθύνει στὴν οὐσία τοῦ θέματος, ἀσφαλῶς, θὰ τοὺς φαίνονται αἰνιγματικοὶ οἱ παραπάνω λόγοι τοῦ Κυρίου.

Ἐννοῶ ὅτι ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς θέλησε μὲ τὰ τεράστια σὲ ὕψος ἀρχιτεκτονικά του τόξα νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ τοῦ προσκυνητοῦ πρὸς τὰ ἄνω. Δέος καὶ μεγαλειὸ ἀνάμικτα, λὲς καὶ ζητοῦν ἐκ προοιμίου νὰ συντρίψουν τὸν ἀνθρώπινο κομπασμὸ μπροστὰ στὸ θεῖο.

Ἄν ὅμως ἡ συντριβὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ εἰλικρινῆ αὐτοέλεγχο, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Τελώνου κατὰ τὴν παραβολὴ τοῦ Κυρίου, εὐκόλα μπορεῖ νὰ μετατραπῆ σὲ φαρισαϊκὸ κομπασμὸ. Καὶ δὲν εἶναι περιέργο, ποὺ σὲ πολλοὺς τὰ τόξα τῶν Γοτθικῶν ναῶν προξενοῦν ἐντύπωση λογχῶν ποὺ ὑψώνονται προκλητικὰ στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ διαξιφισθοῦν μὲ τὸ θεῖο.

Ὁ ἀγῶνας ὀρθολογισμὸς ποὺ ξεπήδησε μέσα ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς κύκλους τῆς Εὐρώπης εἶναι μιὰ τραγικὴ διάψευση στὴν δυνατότητα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς νὰ βοηθῆ στὴν ψυχικὴ λύτρωση.

Τέλος, ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς, προσγειωμένος πιὸ πολὺ στὰ ἀνθρώπινα μέτρα, παραλαμβάνει τὸν προσκυνητὴ ἀπ' ἔξω καὶ μὲ τοὺς στενόχωρους νάρθηκές του τὸν σπρώχνει νὰ θρῆ γρήγορα τὴν μεσαία πύλη τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸν τραβᾷ ἕνας λευκὸς διάδρομος πρὸς τὰ μέσα. Μόλις μπῆ, ὁ τροῦλος μὲ τὴ φωτεινότητά του τὸν ἔλκει σὰν μαγνήτης νὰ βαδίσῃ κάτω ἀπ' αὐτὸν κι' ὑψώνοντας τὸ βλέμμα ν' ἀντικρυσθῆ μὲ τὴν μορφὴ τοῦ παντοκράτορα.

Ἄν ὅμως τὴν ψυχὴ τοῦ ἐπισκέπτου δὲν τὴν ἔχη φωτίσει τὸ φῶς τῆς θείας χάριτος, αὐτὸς θ' ἀρχίσῃ νὰ μιλά γιὰ τὴν οἰκοδομὴ ὅπως ἐκεῖνος ὁ μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ...

Ὁ ρόλος τῆς τέχνης, ὅταν προϋπάρχῃ εὐσέβεια καὶ λύτρωση, εἶναι ἀπλὰ ἐπικουρικός.

Ἄν λύτρωση καὶ εὐσέβεια λείπουν, μοιάζει ν' ἀφίγη τὸν ἐπισκέπτη «στὰ κρύα» ἐνὸς πνευματικοῦ... «λουτροῦ».

Ἡ ἔγνοια τῆς Ἐκκλησίας, μὲ ἔψιλον κεφαλαῖο, εἶναι μιὰ καὶ ἀληθινὴ, ἔξω ἀπὸ τίς παθολογικὲς μορφές τῶν δογμάτων, καὶ ποὺ ἔχει πνευματικὸ καὶ μυστηριακὸ χαρακτῆρα, ὅπως ἀρμόζει σὲ κάθε ζωντανὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό.

IV. Κονφορμισμός

α' Εισαγωγή

Γιὰ νὰ κλείσωμε τὴ σειρά τῶν θεμάτων ποὺ μᾶς ἀπασχόλησαν πρέπει νὰ πραγματευθοῦμε, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸν πρὸ σύντομα, κάτι ποὺ ἡ ἀνθρώπινη μικρότητα δημιούργησε μόνιμα γύρω ἀπὸ τὶς ἐννοιες «ἐκκλησία» καὶ «ναός». Εἶναι τὸ θέμα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν παραχάραξη τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισημάνωμε τὴν παρενέργεια αὐτῆ τοῦ θρησκευομένου ἀνθρώπου μέσα στὸ χῶρο τῆς εὐσέβειας.

Πρόκειται γιὰ κάποια σχήματα ποὺ δὲν ἀποτελοῦν φαινόμενο γνήσιας πνευματικῆς ζωῆς. Θὰ λέγαμε καλύτερα ὅτι πρόκειται γιὰ κάποια ἀλλεργικὰ φαινόμενα στὴν ὑγεία τοῦ σώματος τῶν πιστῶν σὰν συνόλου.

Καὶ τὰ ἀλλεργικὰ αὐτὰ φαινόμενα συμβαίνουν στὶς κοινωνικὲς σχέσεις τῶν ἀτόμων μεταξύ τους καὶ ὄχι στὴ σχέση τους μὲ τὸ Θεό, ποὺ ἄλλωστε εἶναι τυπικὴ καὶ παρεξηγημένη, ἴσως καὶ νεκρή.

Ἡ κοινωνικότης τῶν μελῶν μᾶς τοπικῆς ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ εἶναι «κοινωνία πίστεως», ὅποτε δὲν γεννᾶται θέμα παρενέργειας μὲ ἀλλεργικὰ φαινόμενα· ἀλλὰ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ κοινωνία μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίδειξη τῶν ἰδίων τῶν ἀτόμων ἢ τὴν ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως ποὺ θὰ παρεμφρήσουν οἱ φθαρτὲς ἀξίες ἀνάμεσα στὰ μέλη μᾶς κοινωνίας θρησκευομένων, ἡ πίστη νοθεύεται καὶ παρεκκλίνει ἀπὸ τὸν πνευματικὸ τῆς σκοπὸ. Γίνεται πίστη ἐμπορικὴ, κατάλληλη γιὰ τὴν συναλλαγὴ πρὸς ἀπόκτηση ἐξωπνευματικῶν ἀγαθῶν. Ὁ οικονομικὸς παράγων καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα μὲ ὅλες τους τὶς προϋποθέσεις καὶ τὶς συνέπειες εἶναι ποὺ διχάζουν θανάσιμα τὸ ἔργο τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι ἀξιο παρατηρήσεως ὅτι μὲ ἀφορμὴ τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου εἶπε ὁ Χριστὸς τὸ περίφημο «Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. κδ' 17 - 22), ξεχωρίζοντας ἔτσι τὰ ἀσυμβίβαστα. Ἀκόμα, ὅτι οἱ ἀπόστολοι ζήτησαν ν' ἀπαλλαγοῦν πρὸ γρήγορα ἀπὸ τοῦ νὰ «διακονοῦν εἰς τὰς τράπεζας». Καὶ ἀκόμα, ὅτι εἰς τὴν ἱστορία τῶν πολιτισμῶν ἡ ἀκμὴ τοῦ οικονομικοῦ πολιτισμοῦ προϋποθέτει τὴν παρακμὴ τοῦ θρησκευτικοῦ....

Τότε σχηματίζεται καὶ ὑπόστρωμα κατάλληλο νὰ ξεφυτρώσουν παραδλάσταρα «παραφυάδες», ποὺ φτειάχουν μιὰ ἐκκλησία μὲ ἔψιλον μικρὸ, ἔνα

δηλαδή σώμα με καθαρά ἐγκόσμια ἐνδιαφέροντα και πού τὸ ὄνομά του ἀποτελεῖ παραχάραξη και κατάχρηση.

Ὁ ἀντίχριστος προϋποθέτει και μιὰ ἀνάλογη κοινωνία ἀπὸ θιασῶτες, τὴν ἀντιεκκλησία!...

Οἱ πρῶτες ἐντυπώσεις πού προξενοῦν οἱ παραπάνω σκέψεις εἶναι δυσάρεστες και ξενίζουσι τὸν ἀνίδεο.

Και ὅμως, φαίνεται ὅτι παντοῦ ὑπάρχει ἡ σκιά τοῦ κακοῦ, πού ἀντιμάχεται τὸ ἅγιο και τὸ θεῖο.

Δὲν θὰ ξεχάσω τὴν πρώτη καλὴ ἐντύπωση πού μοῦ ἔκαναν οἱ τοιχογραφίες τῶν ἐκκλησιῶν — ὅσες πρόλαβα νὰ ἐπισκεφθῶ — στὴν περιοχή τοῦ ἸΑθω.

Ὅταν ὅμως ἔφτανα σὲ θέματα πού παρίσταναν σκηνές ἀπὸ τὴν Δευτέρα Παρουσία, μιὰ πικρὴ γεύση ἦταν τὸ τελικὸ νόημα πού ἀπεκόμιζα: Πλήθος κόσμου, ρασοφόροι και μὴ, μεγαλόσχημοι ἢ ταπεινοὶ λευῖτες ἦσαν αὐτοὶ πού ἔφταναν στοὺς οὐρανοὺς ἀνεβαίνοντας μιὰ ὄρθια και ὑψηλὴ σκάλα.

Μὰ και πλῆθος ἀπὸ τίς ἴδιες μορφές, μεγαλόσχημοι ἀρχιερεῖς ἢ ἄσχημοι λευῖτες και μοναχοὶ ἦσαν πάλι αὐτοὶ πού ἔπεφταν στὴν ἄβυσσο, γιατί ἢ τρῖαινα κάποιου διαβόλου κατῶρθωγε νὰ τοὺς γκρεμίσει ἀποσπώντας τοὺς ἀπὸ τὴ δύσκολη πορεία.

Πραγματικά, ἔτσι εἶναι, και τὸ διαπιστώνομε καθημερινὰ στὴ ζωὴ τῶν θρησκευομένων.

Τὸ κακὸ ὅμως ξεκινάει ἀπὸ ἐκείνους, πού ἐνῶ ἀνέλαβαν ὑπεύθυνα νὰ γίνουν ὁδηγοὶ τῶν ἄλλων, περιέπεσαν σὲ ἀνεπίτρεπτους συμπεριφορὰς.

Πρόδωσαν, δηλαδή, τὴν ἀποστολὴ τους γιὰ ἰδιοτελεῖς σκοποὺς.

Τὸ δυσάρεστο αὐτὸ φαινόμενο εἶναι κοινὸ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία και παρατηρεῖται σὲ ὅλες τίς εὐγενεῖς ἀποστολές και τίς δραστηριότητες τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι σημεῖο παρακμῆς και σημεῖο κρίσεως. Ἔτσι, στὴν παρακμὴ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν βλέπομε νὰ προηγῆται ἡ τάξη τῶν ὑπευθύνων μὲ μόνη δύναμη πού τοὺς ἐπιβάλλει τὸν κοφφορμισμὸ!

Μιὰ τυποποίηση δηλαδή, τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν πού καταλήγει στὴν ἀπονέκρωση τοῦ γνήσιου θρησκευτικοῦ βιώματος, τὴν πνευματικὴ ὀκνηρία και τὴν ἠθικὴ ἀποδυναμωση, πού κάνει τὸν ἀνθρώπο ἀνίκανο νὰ συμβιβασθῆ μὲ τὸ φῶς και νὰ δημιουργῆσῆ ἀληθινὰ φωτισμένη θρησκευτικὴ συνείδηση.

Οἱ κοφφορμιστὲς εἶναι ἀσυγγεῖς σὲ ὅσα διακηρύττουν και μὲ τὴν ἀσυγγεῖα τοὺς ἀποκοιμίζουσι τίς βαθύτερες ἀναζητήσεις τῶν θρησκευομένων. Τοὺς ἀφήνουσι ἀκατατόπιστους, ἀνικανοποίητους και παραπλανημένους στὶς πιδ εὐγενεῖς τῶν παρορμήσεως.

Οί κοφφορμιστές μεταβάλλουν τίς αδύνατες συνειδήσεις σέ πρόδατα δί-
χως ποιμένα.

Οί ἴδιοι ἀρέσκονται στό χάος τῆς ἀγνοίας, πού τὸ θεωροῦν μυστηριακό
ἐνώ πρόκειται γιά ἀμαρτωλές διαθέσεις πού τοὺς διακατέχουν καί τοὺς κρα-
τοῦν σέ ἠθική καί πνευματική αἰχμαλωσία.

Οί κοφφορμιστές φοβοῦνται τὸν ὀρθὸ καί δίκαιο λόγο καί γι' αὐτὸ μι-
σοῦν τὴν ἔρευνα.

Εἶναι στεῖροι ἀπὸ θεῖες ἐμπνεύσεις καί ἀγαθὰ μηνύματα. Ἄρνοῦνται
τὴν πρόοδο καί ἀπιστοῦν στὴν διάρκεια τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Ἄδιαφοροῦν
γιά τίς γραφτές ὑποσχέσεις τοῦ θείου λόγου καί δὲν σοβαροῦνται γιά τὴν
ἐκπλήρωση τῶν προφητειῶν.

Μετέβαλαν καί διαρκῶς μεταβάλλουν τὸ ὑποκείμενο τῆς πίστεως σέ ἀν-
τικείμενο, καί τὸ ἀντικείμενο αὐτό, σέ εἰδωλολατρικὸ ταμπού.

Καί ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τοῦ κοφφορμισμού εἶναι πολὺ παλιά, ὅπως καί ἡ
ἀνθρώπινη ἱστορία, ὅσο θὰ πλησιάζουν οἱ ἔσχατοι καιροί, οἱ κοφφορμιστές
θὰ διεξάγουν ἀγῶνα γιά τὴν ὑπαρξή τους, γεγονός πού θὰ τοὺς βοηθήσει νὰ
δώσουν τὸ «παρῶν» στὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης θλίψεως μὲ καταπληκτικὲς ἐπιτυ-
χίες προβολῆς καί μὲ συμπαρομαρτοῦντα φαινόμενα τὴν διαφθορὰ τῶν συ-
νειδήσεων καί τὴν κακότητα σέ ὅλη τῆς τὴν κλίμακα.

ἌΟ κοφφορμισμός — ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε δογματικὴ τοποθέτηση —
ἔρχεται σὰν μιὰ ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μορφή καί δύναμη παρεξηγή-
σεως. Καταντᾷ ἀδέσμευτος καί ἀπροσχημάτιστος διώκτης τοῦ πνεύματος τῆς
Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ ἐξουθενῶν, σὰν προσπάθεια, κάθε σχέση μὲ τὸ ἰδανικὸ
καί ἀόρατο σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ κοφφορμιστές εὐθύνονται γιά πολλοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἀπομα-
κρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ὄρατὴ Ἐκκλησία καί γιά κείνους πού ἐνῶ ἀκόμα συχνά-
ζουν σ' αὐτὴ, μοιάζουν μὲ πρόδατα παραπλανημένα καί χωρὶς ποιμένα!!...

β' Ὁ κίνδυνος τοῦ Κοφφορμισμού

«Οἱ μὴ ρεραγτισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς»
(Ἐβρ. ι' 22).

Ἔτσι, ὅπως περιγράψαμε τὸν κοφφορμισμὸ, ὁποιοσδήποτε ἀληθινὰ πνευ-
ματικὸς ἄνθρωπος εἶναι σέ θέση νὰ τὸν ἀντιληφθῇ καί νὰ φυλαχθῇ ἀπ' αὐτόν.

Ἐπάρχει ὅμως καί μιὰ ἄλλη μορφή τοῦ κοφφορμισμού, δυσκολοδιάκριτη.
Εἶναι ἕμοια μὲ τὴ μορφή τοῦ πειρασμοῦ, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ ἀπόστολος

Παῦλος με τὴν εἰκόνα τοῦ «ἀγγέλου φωτός» (Β' Κορινθ. ια' 14).

Τὸ θέμα μᾶς θυμίζει κάποιο ἐκφραστικώτατο περιστατικό: Κάποτε ἔνας ἀπλοϊκὸς ἀλλὰ εὐσεβὴς χωρικός ἐπισκέφθηκε μιὰ ἔκθεση ζωγραφικῆς. Στάθηκε μπροστὰ σὲ ἕνα πίνακα, ποῦ ὁ ζωγράφος παρουσίαζε τὴ σκηνὴ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Χριστοῦ στὴν ἔρημο. Ὁ πειρασμὸς ἐμφανιζόταν ὅπως συνηθίζουν οἱ κλασσικοὶ ἀγιογράφοι νὰ τὸν ζωγραφίζουν: σὰν τέρας: Μαῦρον, μὲ κέρατα, μὲ οὐρά, μὲ γαιμψὰ νύχια, φλογερά μάτια, γλῶσσα κόκκινη σὰν φωτιά καὶ γενικὰ μορφὴ ἀπαίσια.

Κάποιοι θεατὲς περιεργάζονταν τὸν πίνακα. Μὰ ὁ εὐσεβὴς χωρικός, μόλις τὸν κύτταξε, τὸν ἀντιπαρέρχεται λέγοντας: «Ἄν ὁ πειρασμὸς ἐρχόταν μὲ τόσο ἀπαίσια μορφὴ, κι' ἐγὼ θὰ τὸν νικοῦσα...»

Αὐτὸ εἶναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, ποῦ τὴν θεμελιώνει ἡ φράση τοῦ Παύλου: «Ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός» καὶ λυμαίνεται καθημερινὰ τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, ποῦ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀπρόδλεπτες παγίδες.

Ἄν ὅμως οἱ πειρασμοὶ εἶναι πρόσκαιροι καὶ παροδικοί, ὁ κίνδυνος τοῦ κομπορμιμοῦ εἶναι διαρκῆς καὶ μιὰ μόνιμη κατάσταση ὑπονομεύει τὰ θεμέλια τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς.

Ὁ κομπορμιμὸς ἔχει πάρει τὴ θέση τοῦ πειρασμοῦ σὲ διαστάσεις μέσα στὸ χρόνο καὶ μολύνει τὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας.

Κάθε τι ἀγνὸ στὴ ζωὴ, ἀπὸ τὰ ὕλικά ἀγαθὰ μέχρι καὶ τὰ πνευματικά, δέχεται μιὰ φθαρτικὴ ἐπίθεση ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο.

Ὅπου δὲν ὑπάρχει πρόνοια ἀμύνης καὶ προφυλάξεως, ἐκεῖ ἐπέρχεται σήψη καὶ φθορά.

Καὶ ἂν αὐτὸ τὸ διαπιστώνουμε καθημερινὰ στὰ τρόφιμα μὲ τὰ ὁποῖα συντηροῦμε τὸ ὕλικὸ σῶμα μας, δὲν εἶναι καθόλου σπάνιο στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, τῆς ὁποίας ἡ συντήρηση ἀπαιτεῖ πιὸ γνήσια τροφή καὶ πιὸ λεπτὴ διαδικασία.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν τάση νὰ μορφοποιῆ σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ ὅτι τὸν ἐνδιαφέρει. Ἀκόμα καὶ ὅταν ἀπὸ ἀνάγκη δὲν μπορῆ νὰ ἀποφύγῃ κάτι ποῦ ὀρθώνεται μπροστὰ τοῦ ἀπειλητικὸ καὶ ἀδυσώπητο. Προπαντὸς στὰ θέματα ποῦ ξεφεύγουν τὸν ἔλεγχό του, θέματα πνευματικά, ἠθικά καὶ μεταφυσικά.

Ἔτσι, πολλοί, ἂν καὶ ζηλεύουν τὴν πνευματικὴ ζωὴ, ἐν τούτοις ἀπὸ νωθρότητα ἐμπιστεύονται σὲ ἄλλους νὰ ρυθμίσουν κάποιες οὐσιώδεις λεπτομέρειες στὸ πνευματικὸ τους χρέος. Καὶ αὐτὴ ἡ νωθρότητα γίνεται πόρτα ἀπὸ τὴν ὁποία περνοῦν τὰ μικρόδια τοῦ ὑπολοῦ κομπορμιμοῦ, γιὰ νὰ ἀρχίσουν τὸ καταλυτικὸ τους ἔργο, πρῶτα στὸ ἄτομο καὶ ἔπειτα στὸ σύνολο.

Γιαυτό έχουμε να αντιμετωπίσουμε τόν κίνδυνο τοῦ κομφορμισμοῦ σάν ἄτομα στά μέτρα πού μᾶς ταιριάζουν καί εἴμαστε προσωπικά υπεύθυνοι, καί σάν σύνολο, σέ μιὰ διαφορετική κλίμακα πού μᾶς καταλογίζει εὐθύνη ἀνάλογη.

Ἡ πνευματική ζωτικότητα τοῦ ἀτόμου ἐξαρτᾶται ἀπό τήν «ἀγαθή συνείδηση».

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά τὸ τονίση: «Ἐγὼ πάση συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας» (Πράξ. κγ' 1).

Ποιὸς ἀπὸ ὄσους «πολιτεύονται» ἐπεκτείνοντας στοὺς ἄλλους τήν πνευματική τους δραστηριότητα μπορεῖ νά πῆ τὸ ἴδιο; Ὅποιος νιώθει καί τὸν παραμικρὸ ἔλεγχο, εἶναι ἐνοχος κομφορμισμοῦ. Γιατὶ πολλοὶ ἀναμιγνύονται στὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἀπὸ ἀνάγκη νά συντηρηθοῦν ὕλικά στῆ ζωὴ ἢ ἀπὸ φιλοδοξία νά ἐπιτύχουν πλαγίως κάποια ἀτομικά τους ὄνειρα ἢ γιὰ ὀποιοδήποτε ἄλλο λόγο, πού ὀψωσθήποτε δὲν εἶναι αὐτὸς πού ἀπαιτεῖ ἡ θέση ἀπὸ τήν ὁποία ἐμφανίζονται στὸ στίβο τῆς πνευματικῆς δραστηριότητας.

Ἄν τήν πνευματική μας δρᾶση τήν συντρέχη τέτοια συνείδηση, συνείδηση ἀγαθῇ, οἱ καρποὶ εἶναι βέβαιοι καί ἀποτελοῦν ὄχι μόνο ἀπόδειξη γνησιότητας τοῦ πνευματικοῦ μας ἔργου, ἀλλὰ καί τήν ἠθική μας ἱκανοποίηση ἐπισφραγίζουν. Γιαυτό ὁ ἀπόστολος Παῦλος θὰ πῆ: «Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστίν, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν» (Β' Κορ. α' 12). Μιὰ τέτοια σχέση μὲ τὸ πνευματικὸ ἔργο δὲν δημιουργεῖ ἀπλῶς εὐφορία ψυχῆς, ἀναγέννηση καί πρόοδο στήν κατὰ Χριστὸν ζωὴ, ἀλλὰ θεμελιώνει πνευματικὴ ἀμοιβαιότητα μὲ κάθε ἀνθρώπινη συνείδηση.

Γιαυτό πάλι θὰ πῆ ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργία μηδὲ δολοῦντες (=δολῶνοντες) τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστάνοντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» (Β' Κορ. δ' 2).

Εἶναι, δυστυχῶς, δυνατὸν κάποιος νά «περιπατοῦν ἐν πανουργία» καί νά «δολῶνουν τὸν θεῖο λόγον».

Ἀκόμα ὁ Παῦλος θὰ συμβουλεύσῃ τὸν Τιμόθεο: «Τὸ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστίν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καί συνειδήσεως ἀγαθῆς καί πίστεως ἀνυποκρίτου, ὧν τινες ἀστοχῆσαντες ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν...» (Α' Τιμοθ. α' 5 - 6).

Νὰ, λοιπόν, τὸ κραυγαλέο γνῶρισμα τοῦ κομφορμισμοῦ: **ΜΑΤΑΙΟΛΟΓΙΑ**.

γ' Μатаιολογία τοῦ Κονφορμισμοῦ

Ἄν ὑπάρχη κάποιο ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα πού κολακεύει τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια, εἶναι τὸ χάρισμα τοῦ λόγου.

Αὐτό, λοιπόν, τὸ χάρισμα ἔρχεται νὰ ὑπονομεύσῃ ὁ κονφορμισμὸς μέσα στὴν ἐκκλησία, ὅπου ὁ ἀπλὸς ἀνθρώπινος λόγος τείνει νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ θείου λόγου καὶ νὰ ταυτισθῇ μὲ αὐτόν.

Πόσο θαυμάζουμε τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους τῶν ὁποίων ὁ λόγος εἶναι «ἤρτυμένος μὲ ἄλας» καὶ πνέει ἄρωμα Βιβλικό.

Ἄν ὁ λόγος εἶναι οὐσιῶδες στοιχεῖο εὐαγγελισμοῦ τῶν ψυχῶν καὶ πρωταρχικό μέλημα στὴν δράση τῆς ἐκκλησίας, καταλαβαίνει κανεὶς τί θὰ πῆ νὰ καταντήσῃ ματαιολογία, ἐκεῖ ἀκριβῶς πού πρέπει νὰ εἶναι «κεκαθαρμένος» ἀπὸ κάθε «ὄθνητο» στοιχεῖο, ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη φιλαρέσκεια καὶ ἀδυναμία, ὥστε νὰ μὴ ταυτίζεται μὲ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ νὰ μὴ ὑπαγορεύεται ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευση.

Ὅμοιολογούμενος, δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη δολιοφθορά, ἂν ἡ ματαιολογία παρεμφερῆσῃ μέσα στὴν ἐκκλησία καὶ τροφοδοτῇ τὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία μὲ λόγους κενούς.

Ὁ Κύριός μας ἐπέστησε τὴν προσοχὴ τῶν μαθητῶν του στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὴν παρατήρηση: «Λέγω δὲ ἡμῖν ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ λαλήσουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως» (Ματθ. 16' 36).

Εἶναι ἄξιο νὰ παρατηρήσωμε ὅτι ὁ Κύριος ἀπαιτεῖ ἱερὸ σεβασμὸ στὴ χρήση τοῦ λόγου ἀπὸ ὅλους γενικά τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς καμιάν ἐξαιρέση. Μήπως, ἄλλωστε, δὲν εἶναι ὅλοι πλάσματα δικὰ του;

Δὲν εἶναι, ἀκόμα καὶ οἱ πονηροί, αὐτοὶ γιὰ τοὺς ὁποίους ἀνατέλλει τὸν ἥλιο, χαρίζει τὸ φῶς καὶ τὴν πνοὴ καὶ τὰ πάντα;

Πόση ἀγωνία δὲν συνέχει τοὺς γονεῖς ἐνδὸς θρέφους μέχρι πού νὰ μιλήσῃ! Δὲς καὶ φοβοῦνται μήπως ὁ βλαστὸς τους στερηθῇ ἀπ' αὐτὸ τὸ χάρισμα πού εἶναι τὸ εὐπρεπέστερο καὶ ἡχηρότερο γνώρισμα πού καταφάσκει τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα καὶ ὑπόσχεται τὴν ἐλοκλήρωση τῆς πνευματικῆς του προσωπικότητας.

Καὶ ὅμως, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἕνας βλαστὸς θ' ἀρχίσῃ νὰ ψελλίξῃ τοὺς πρώτους του φθόγγους, θ' ἀρχίσῃ καὶ ἡ δολιοφθορὰ εἰς θάρος του: Ἐνας ἀγώνας, τότε διεξάγεται, ἀνάμεσα σ' ἐκείνους πού θέλουν τὸ νήπιο νὰ κάνη καλὴ χρῆση τῆς ἀνθρώπινης λαλιᾶς καὶ σ' ἐκείνους πού θέλουν νὰ τοῦ μεταδώσουν πονηριὰ καὶ χυδαιότητα μὲ τίς πρώτες λέξεις πού ἐπιδιώκουν νὰ τὸ δασκαλέψουν.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ διδάσκει ὅτι οἱ γονεῖς ἔχουν τὴν ὑποχρέωση νὰ μάθουν

στά παιδιά τους ότι ο Θεός είναι ένας και Κύριος του παντός.

Στήν Καινή Διαθήκη βλέπουμε ότι ο Τιμόθεος εγαλουχήθη από βρέφος τὰ «Ἐρὰ Γράμματα» (Β' Τιμοθ. γ' 15), γιατί εὐνοήθηκε ἀπό ἕνα ἅγιο οικογενειακὸ περιβάλλον.

Τὸ πόσο προνοημακὴ εἶναι ἡ «ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων» σωστὴ ἀνατροφή, μὲ μιὰ ιδιαίτερα προσεγμένη καὶ στοργικὴ ἀγωγή τοῦ λόγου, τὸ βλέπουμε στὶς βιογραφίες τῶν μεγάλων χριστιανῶν, ὅπως ὁ Χρυσόστομος, ὁ Βασίλειος κ.ἄ.

Ἡ καλλιέργεια τοῦ λόγου, μὲ ἅγια χρῆση στήν κάθε λέξη ποὺ ἐκστομίζου, εἶναι ἕνα ξεχωριστὸ ἰδανικὸ τῶν πιστῶν ποὺ ἀρχίζουν τὸν πνευματικὸ τους ἀγῶνα, μὲ μίση πατήσουν σταθερὰ στὸ δρόμο τῆς ἀναγεννημένης ζωῆς.

Ἡ Καινή Διαθήκη, μᾶς ἔχει διαφυλάξει μιὰ ιδιαίτερη παρακαταθήκη ἀπὸ συμβουλὲς πᾶνω στὸ θέμα αὐτό, ποὺ πρέπει νὰ τίς προσέξουμε: «Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν καὶ ναί, οὐ οὐ' τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν...» (Ματθ. ε' 37).

«...ὅς δ' ἂν εἴπη (λόγον) κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ» (Ματθ. ιβ' 32).

Ἡ κακὴ χρῆση τοῦ λόγου εἶναι ἀντίλογος πρὸς τὸν Θεό. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν περιττολογία καὶ μπορεῖ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς βλασφημίας. Γιατὸ ὁ Σολομῶν θὰ πῇ, «ἐν τῇ πολυλογίᾳ δὲν λείπει ἡ ἀμαρτία». (Παροιμ. ι' 19).

Πάντα θὰ ἰσχύει αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Κύριος: «Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ» (Ματθ. ιβ' 37).

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ αἵτια, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ κοσμικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου, διαρκῶς ἀντιμάχονται τὴν ὀρθὴ ἀγωγή τοῦ λόγου. Κι' αὐτὸς εἶναι ὁ διαρκὴς ἀγῶνας τοῦ πιστοῦ, μὰ καὶ τὸ μέσον ποὺ θὰ τοῦ χάριση τὴν εὐκαιρία τῆς νίκης.

«Ὅσοι ἐκέρδισαν τὴν πρώτη μάχη τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ γνώρισαν τὴ θεία χάρη, ἀντιλαμβάνονται ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία καὶ μιὰ ιδιαίτερη εὐαισθησία τῆ δύναμη τοῦ θείου λόγου, ὅταν αὐτὸς σιγὰ σιγὰ ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀνθρώπινο λόγο, τόσο στήν ἔκφραση τῆ δικῆ τους, ὅσο καὶ στῶν ἄλλων πιστῶν.

Αὐτὸς, λοιπόν, ὁ λόγος, χωρὶς τὸν ὁποῖον δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ σύναξη πιστῶν, οὔτε ἐκκλησιαστικὴ λατρεία, οὔτε κήρυγμα καὶ προσευχή, οὔτε ὕμνος, προτροπὴ καὶ γουθεσία, ὅταν περιπέσῃ σὲ χεῖλη ἀνάξια, ἀνθρώπων κοφφοριστῶν, «ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν» (Α' τιμ. δ' 2), γίνεται ματαιολογία· γίνεται «λόγος κενός», «κήρυγμα κενόν», «κενὴ ἀπάτη» καὶ «κενὴ πίστις».

Γιὰ ὅλα αὐτὰ εὐθύνονται ἐκεῖνοι ποὺ ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «εἰσιν... ματαιολόγοι (...) οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσιν, διδάσκοντες ἔ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρδους χάριν» (Τιμ. α' 11).

δ' Ὁ Λόγος ἔξω ἀπ' τὸν Κοινομοισμὸ

«Καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς τὸν Ἡλίαν,
Τώρα γνωρίζω ἐκ τούτου ὅτι εἶσαι
ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ λόγος
τοῦ Κυρίου ἐν στόματί σου
εἶναι ἀλήθεια» (Α' Βασιλ. ιζ' 24).

Τὰ λόγια τοῦ καταπληκτικοῦ αὐτοῦ χωρίου, ποῦ ἀπαντᾷ μιὰ φορὰ μόνο στὴ Γραφή, βγήκαν ἀπὸ τὰ χεῖλη μιᾶς χήρας γυναίκας, ποῦ εἶχε κάτι τὸ ξεχωριστό.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦταν ἐθνική, ἀλλὰ εἶχε γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ. Κάτι τὴν βασάνιζε καὶ ἀπὸ τὴν ὁμολογία τῆς στὸν προφήτη Ἡλία, «Τι ἔχεις μετ' ἐμοῦ, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ; ἦλθες πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ φέρῃς εἰς ἐνθύμησιν τὰς ἀνομίας μου;» (§ 18), εὐκόλα συμπεραίνομε ὅτι μιὰ πάλῃ μέσα στὴν ψυχὴ τῆς τὴν ἀναστάτῳνε ἀπὸ καιροῦ σὲ καιρό.

Ὁ Κύριός μας τὴν ἀναφέρει μὲ τὴν ξεχωριστὴ ἐκείνη ἐκτίμησι ποῦ κάνει τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐπισκέπτεται ὁ Θεὸς σὲ κρίσιμες στιγμὲς» (Δὲς Λουκ. δ' 24 - 26).

Σ' αὐτὴν ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ φιλοξενήσῃ ἓνα προφήτη, ποῦ ἴσως δὲν θὰ εὔρισκε φιλόξενο σπίτι στὴν πατρίδα του.

Ἡ ψυχὴ τῆς ταλαιπωρημένη ἀπὸ τὸν ἔλεγχο ἦταν ἔτοιμη νὰ διακρίνῃ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Ἀσφαλῶς, θὰ εἶχε ἀκούσει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τῆς μιλοῦν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τῆς κάνουν ἐντύπωση.

Τὰ λόγια τους τὴν ἀφῆγαν ἀδιάφορη, γιατί δὲν τῆς ἄγγιζαν τὴν ψυχὴ. Τῆς φαίνονταν ὅτι ἦσαν ψεύτικα, δὲν τὰ συνώδευε ἡ δύναμη ποῦ ἀναστατώνει τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ τὸν ξυπνοῦν καὶ ζωντανεύει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς πνευματικῆς νέκρας.

Μὰ τώρα, ἔνωθε ν' ἀναταράσσεται ὅλος ὁ ψυχικὸς τῆς κόσμος, οἱ παλιές τῆς ἁμαρτίες νὰ ξαναπαίρνουν θέση μπρὸς στὸν Δίκαιο Κριτὴ καὶ νὰ ζητοῦν ἐξιλέωση.

Ἡ ὁμολογία στὴν ὁποία προβαίνει, «Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἐν τῷ στόματί σου εἶναι ἀλήθεια», δείχνει τὴν εὐαίσθητη διακριτικότητά τῆς μέσα στὴν λάμψη τῆς θείας χάριτος ποῦ φώτισε τὴ συνείδησή τῆς.

Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ ὑποστηρίξωμε ἀδιάστα ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι στοῦ καθενὸς τὰ χεῖλη ἀλήθεια. Γιὰ νὰ εἶναι ἀλήθεια, πρέπει νὰ τὸν συντρέχῃ ἡ θεία χάρις καὶ ἡ θεία παρουσία.

Ἄπεναντίας, ὁ τρόπος πού τόν παίρνουν στά χεῖλη τους πολλοί, τὰ ἐλατήρια μέ τὰ ὁποῖα ξεκινοῦν, ὁ σκόπος στόν ὁποῖον ἀποδλέπουν, καί ποιός ξέρει ποιές ἄλλες σκοτεινές προθέσεις, ψευτίζουν τὸ ἦθος.

Ρίχνουν κάτω τὴν ἀνθρώπινη ἀξία, σβήνουν ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ «ἄλλογον κατώτερον τῶν ἀγγέλων» πλασμένου ἀνθρώπου τὴν πνοή τοῦ Θεοῦ.

Καί εἶναι ἐπόμενο, ἄνθρωποι μέ τέτοια ἠθική καί πνευματική φτώχεια νὰ εἶναι μιὰ ἀπλή φθεγγόμενη μηχανή· ἂν ἴσως διασώζουν κάτι παραπάνω, εἶναι αὐτὸ πού κρατᾶ ἀιχμάλωτη τὴν ἀλήθεια, πού τὴν προδίδει καί τὴν κατοποιεῖ μέ τὸ λόγο.

Ἄν ὁ λόγος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν πηγὴ, πού εἶναι ὁ Θεός, διότι «καί Θεός ἦν ὁ λόγος» (Ἰωάνν. α' 1), μοιάζει μέ φλυαρία, καί ὁ ἄνθρωπος κατανατᾷ ἕνας «σπερμολόγος» καί ἀνόητος βερμπανλιστής, χωρὶς τὴν παραμικρὴ δύναμη τοῦ πνεύματος μέ τὴ δημιουργικὴ πνοὴ τῆς ζωῆς.

Τὸ πρότυπό μας, ὁ Κύριος, τοῦ ὁποῖου «Κέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ» (Ἄποκ. 1θ' 13), εἶχε τὴν μαρτυρία τῶν ἀκροατῶν του, ὅτι «ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ» (Μαρκ. ι' 24).

«Καί πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ καί ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ» (Λουκ. δ' 22).

«Καί ἐξεπλήττοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ» (Λουκ. δ' 32).

Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, καθὼς μιλοῦσε, προξενοῦσε στοὺς ἀκροατές του θαθεῖα αἴσθησι, γιὰ τὴν ἐπαιρνε στά χεῖλη του τὴν ξεχωριστὴ ἐκείνη ὑπόστασι πού ἔχει ὁ λόγος σὰν χάρισμα Θεοῦ, μιὰ δωρεὰ δοσμένη ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ στὸ ξεχωριστὸ ἐκεῖνο πλάσμα πού γιὰ ἀρραδῶνα τοῦ μεγάλου του προορισμοῦ πῆρε αὐτὸ τὸ ἀγάερο σημάδι. Μιὰ ιδιότητα ἀλλὰ καί ἰκανότητα πού δίνει στόν ἄνθρωπο τὴ δύναμη καί τὴν ἐλευθερία νὰ διατυπώσῃ αὐτὰ πού μπορεῖ καί ἔχει τὴν ὑποχρέωσι νὰ κάνη. Ὁ λόγος σὰν γνήσιο δῶρο Θεοῦ ἔπρεπε νὰ ταυτίζεται στά χεῖλη του μέ τὴν ἀλήθεια καί νὰ μὴ διαφέρει ἢ ζωὴ του ἀπ' αὐτόν, νὰ μὴ τὸν διαψεύδῃ. Γιὰ τὸν λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀλήθεια καί δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος τὸ δικαίωμα παίρνοντάς τον στὸ στόμα του νὰ τὸν ψευτίζῃ, ἀκόμα καί ὅταν μ' αὐτόν ἀναφέρεται στίς πιδὲ ταπεινές ἀνθρώπινες ὑποθέσεις.

Εἶναι ἀξιο νὰ παρατηρήσωμε ὅτι καί οἱ Ἑθνικοί, ὅπως ἢ χήρα γυναῖκα πού ἀναφέραμε, καί οἱ Ἰουδαῖοι ἀκροαταὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκόμα καί οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου καί οἱ Εὐαγγελισταὶ διέκριναν κάτι τὸ ἰδιαίτερο στόν ἀνθρώπινο λόγο, ὅταν τὸν συνώδευε ἢ θεῖα χάρις καί ἢ θεῖα ἐμπνευσι.

Ἔτσι ἔφτασαν στὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν ταυτίσουν μέ τὴν ἴδια τὴν θεῖα ὑπόστασι καί σὰν σὲ ἰδιαίτερο Πρόσωπο νὰ ἐπιζητήσουν νὰ τάξουν τὴ ζωὴ τους στὴν ὑπηρεσία του.

Ὁ Λουκᾶς γράφει στὸ Εὐαγγέλιό του: «ὕπηρεται γενόμενοι τοῦ λόγου» (α' 2) καὶ ἐγνοεῖ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Εὐαγγελιστάς.

Ὁ ἴδιος πάλι γράφει στὶς Πράξεις: «ἀκούσαντα τὰ ἔθνη ἔχαιρον καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου» (ιγ' 48). Τὰ ἔθνη κουρασμένα ἀπὸ τὴν ματαιολογία τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς των ἐνωσαν κάτι τὸ ἰδιαίτερο στὸ ἄκουσμα τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ τὸ συνώδευε ἡ θεϊκὴ δύναμη.

Τέλος, ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀποχαιρετῶντας τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου τοὺς λέγει: «Καὶ νῦν παρατίθειμαι ὑμᾶς τῷ Κυρίῳ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ» (Πράξ. κ' 32).

Ὁ Κύριος ποὺ πιστεύομε, πρέπει γὰρ ἐπιμαρτυρῆται ἀπὸ λόγον χάριτος, «ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει Θεοῦ» (Β' Κορ. ς' 7).

Ἄν ὁ Κύριος δὲν εἶναι σήμερα στὴ Γῆ, εἶναι ὅμως ὁ λόγος του. Αὐτὸς τὸν ἀνακληροῦ ἄρκει ὁ κάθε πιστὸς γὰρ δίνει τὴν μαρτυρία του σὰν πρότυπο, σὰν «τύπος... τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ» (Α' Τιμ. δ' 12).

ε' Αἰώνιες ἐμπειρίες

Φαίνεται, ὅτι ἡ ἐμπειρία τῶν λυτρωμένων στὴν ἐπαφή τους μὲ τὸν Θεὸν εἶναι ἓνα συναίσθημα ποὺ δὲν πρόκειται γὰρ ξεπερασθῆ ἀπὸ τὸν χρόνον.

Μᾶς ἐνδιαφέρει, πράγματι, γὰρ ἐπισημάνωμε τίς ἐμπειρίες αὐτὲς ποὺ ἔχουν τὸ αἰώνιο χαρακτῆρα, καὶ γὰρ μὴ χάνωμε τὸν καιρὸ μας μὲ τὰ ἐφήμερα ποὺ σβήνονται μὲ τὸ πέρασμα τῶν στιγμῶν. Γιατὶ οἱ αἰώνιες ἐμπειρίες μοιάζουν μὲ πλατεῖα λεωφόρο, ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ μὲ ἀσφάλεια καὶ χωρὶς παραπλανήσεις στὴν πνευματικὴ μας πορεία.

Ἄν θέλωμε γὰρ σχηματίσωμε ἓνα πίνακα τῶν αἰωνίων ἐμπειριῶν, ἀσφαλῶς στὴν πρώτη θέση θὰ τοποθετούσαμε τὴν ΑΓΑΠΗ, γιατί ὅπως λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «οὐδέποτε ἐκπίπτει», ἐνῶ «προφητεῖται καταργηθήσονται», «γλῶσσαι παύσονται» ἀκόμη δὲ καὶ ἡ «γνώσις καταργηθήσεται» (Α' Κορ. ιγ' 8).

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως στὴν πνευματικὴ του πορεία δὲν ἀξιώθηκε γὰρ νιώσει σὰν πρώτη ἐμπειρία τὴν Ἀγάπη ἀλλὰ τὸν φόβο.

Δὲν ξέρω ἂν ἔχη τὴν ἱκανότητα μὰ καὶ τὸ δικαίωμα, μὲ τίς τόσες ἀδυναμίες του, γὰρ πραγματευθῆ στὴν οὐσία τους τίς αἰώνιες ἐμπειρίες καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἐμπειρία τῆς Ἀγάπης. Κἀτι ποὺ θ' ἀποτελῆ βίωμα τῶν λυτρωμένων στὴν αἰωνιότητα, πῶς μπορεῖ γὰρ γίνῃ καὶ ἀντικείμενο θεωρήσεως σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμον, ἀφοῦ εἶναι ἀξεπέραστο;

Ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης μολονότι χαρακτηρίζεται ὡς Ἀπόστολος τῆς Ἀ-

γάπης, ἐν τούτοις περιορίζεται μόνο σέ προτροπές: «'Αγαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν» ('Ἐπιστ. Α' δ' 7) κ.τ.λ. Θὰ περιμέναμε, ἴσως, ἀπὸ τὸν μαθητὴ τῆς Ἀγάπης νὰ μᾶς ἀναπτύξῃ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἀγάπης διεξοδικώτερα, σὲ μιὰ σύνθεση μεγάλη καὶ μὲ ἐπιχειρήματα ἀνάλογα. Ἀλλὰ τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν βρῖσκομε στὰ κείμενα πού μᾶς ἄφησε. Νὰ τὸν ἐμπόδιζε, ἄραγε, ἡ συναίσθησις ὅτι θ' ἀδικούσε τὴν ἀλήθειαν; Μήπως οἱ τεχνοκρίτες πού γοητεύονται ἀπὸ τὴν ὁμορφίαν ἐνὸς ἀριστουργήματος, ὅταν ἐπιχειροῦν ν' ἀποδώσουν αὐτὸ πού αἰσθάνονται σὲ μιὰ περιγραφή τοῦ ἀριστουργήματος, δὲν συμβαίνει νὰ τὸ ἀδικοῦν;

Ἡ πιὸ τέλεια περιγραφή δὲν μπορεῖ νὰ διασώσῃ τὴν πραγματικότητα πού περιορίζεται μέσα στὸ χῶρον καὶ τὸ χρόνο. Καὶ τὰ πράγματα εἶναι ἀκόμα πιὸ δύσκολα, ὅταν ἀναφέρονται στὸν ὑπερβατικὸ χρόνο, στὴν αἰώνια παρουσία τοῦ Θεοῦ.

Ἄν ὅμως ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπιχειρῇ νὰ συνθέσῃ μιὰ ἰδιαίτηρη σελίδα γιὰ τὴν Ἀγάπην, ἴσως, τοῦτο νὰ ἀφείλεται στὸ ξεχωριστὸ προνόμιον τῆς ἀρπαγῆς τοῦ «ἕως τρίτου οὐρανοῦ», «...ὅτι ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» (Β' Κορ. ιβ' 2...4).

Ἀλλὰ πάλι ὁ Παῦλος εἶδαμε ὅτι χαρακτηρίζει τὴν Ἀγάπην ἀνώτερη ἀπὸ τὴν γνῶσιν. Εἰς δὲ τοὺς Ἐφεσίους (γ' 18) γράφει: «ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις... γινῶναι τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ...»

Δηλαδή ἡ ἐμπειρία τῆς Ἀγάπης, ἐκτὸς τοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς αἰωνιότητος, ἔχει ὡς σὺνδρομον καὶ τὴν συνολικὴν παρουσίαν τῶν λυτρωμένων, γεγονὸς φυσικά, πού δὲν πρόκειται νὰ λάβῃ χώραν στὴν παρούσα ζωὴ.

Γιαυτό, εἶναι σκόπιμον νὰ ἐλέγχωμε τοὺς ἑαυτούς μας ἂν κατευθύνωμε τὴν πορείαν μας πάνω στὴ λεωφόρον τῶν αἰωνίων ἐμπειριῶν: «Καὶ ἐκεῖ θέλει εἶσθαι λεωφόρος... ὁ ἀκάθαρτος δὲν θέλει περάσει δι' αὐτῆς...» ('Ἡσ. λε' 8).

Ἀκόμα, μοιάζουν οἱ αἰώνιες ἐμπειρίαι μὲ πλούσιον ποταμὸν, στὶς ὄχθεις τοῦ ὁποῦ ἀσφυκτιᾷ θλάστησις καὶ ζωὴ.

Τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ εἶναι «ὑψωμένα, ὕδατα κολυμβήματος, ποταμὸς ἀδιάδατος» ('Ἰεζεκ. μζ' 5).

» Πληροῦν τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τοῦ χεῖλους αὐτοῦ, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, θέλουσι ἀυξάνεσθαι δένδρα παντὸς εἶδους διὰ τροφήν τῶν ὁποίων τὰ φύλλα δὲν θέλουσι μαραίνεσθαι, καὶ ὁ καρπὸς αὐτῶν δὲν θέλει ἐκλείψει· νέος καρπὸς θέλει γεννηῖσθαι καθ' ἕκαστον μῆνα, διότι τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ ἀγιαστηρίου· καὶ ὁ καρπὸς αὐτῶν θέλει εἶσθαι διὰ τροφήν, καὶ τὸ φύλλον αὐτῶν διὰ ἰατροίαν» (§ 12).

Οἱ πιστοὶ μελετῆται τῶν Γραφῶν ξέρουν ὅτι τὸ ἀνωτέρω χωρίον ὑπαινίσσεται τὴν ζωὴν πού ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος μὲ τὴν φράσιν: «Ἐγὼ ἦλθον ἵνα

ζωὴν ἔχουσιν καὶ περισσὸν ἔχουσιν» (Ἰωάνν. ι' 10) καὶ «ποταμοὶ ἐκ τῆς κοι-
λιάς αὐτοῦ ρεῦσουσιν ὕδατος ζῶντος» (ζ' 38).

Ἄν οἱ πιστοὶ συυφαίγουν ὅλα τὰ διαφέροντα τῆς ἐπίγειας ζωῆς των
μὲ τὰ αἰσθήματα τῶν αἰώνιων ἐμπειριῶν, ἢ περίσσεια τῆς πνευματικῆς των
ζωῆς, ὅπως τὴν ὑπόσχεται ὁ Χριστός, θὰ εἶναι κάτι ποῦ θὰ γεμίζη τὸ ἐνε-
ργητικὸ τους. Ὅσοι δὲν ἐξετίμησαν τὴ σοβαρότητα τῆς πιστότητας στὴ ζωὴ
καὶ ἐταύτησαν τὴν πνευματικότητα μὲ τὶς ιδιότητες τοῦ χαρακτήρος των, ἀ-
κόμα καὶ τὶς πιὸ εὐγενεῖς, ἢ μὲ ἄλλα διαφέροντα, κατατρίβονται μὲ ζητή-
ματα ταπεινὰ ποῦ ἀλλοιώνουν τὸν ὑψηλὸ προσορισμὸ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.
Στὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου πολλοὶ ἔχαναν τὸν καιρὸ τους μὲ τὸ νὰ παρατηροῦν
«ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς», ποῦ γι' αὐτοὺς ὁ ἀπόστολος
προσθέτει: «φοβοῦμαι μήπως ματαίως ἐκοπίασα διὰ σᾶς» ἄλλοι καταγίνονταν
μὲ τὸ «μὴ ἄψη μὴδὲ γεύση μὴδὲ θίγης», γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ Παῦλος λέγει: ἅ
ἔστι πάντα εἰς φθοράν» (Κολ. β' 21-22)· ἄλλοι ἠσχολοῦντο μὲ τὸ νὰ
κρίνουν τοὺς ἀδελφούς των «πρὸ καιροῦ» (Α' Κορ. δ' 5). Ὅλοι αὐτοὶ μοιά-
ζουν μὲ τοὺς ἀφελεῖς οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐγκαταλείψει τὴν πηγὴ τῶν ὑδάτων
καὶ «ἔσκαψαν εἰς ἑαυτοὺς λάκκους, λάκκους συντετριμμένους, οἵτινες δὲν δύ-
ναι νὰ κρατήσωσιν ὕδωρ» (Ἰερ. β' 13).

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπαθε καὶ ἡ στρατευομένη Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ διὰ
μέσου τῶν αἰώνων, ποῦ σὲ πολλὰς ἐπίσημες καὶ εὐρυτάτου χαρακτήρος ἐκδη-
λώσεις ἠσχολήθη μὲ ἄκαρπες δογματικὲς συζητήσεις, καὶ ἔδωσε τὸ σφαιερὸ
παράδειγμα σὲ πολλοὺς πιστοὺς νὰ προσέχουν σὰν σὲ πρωταρχικὸ ἀγαθὸ τὴν
δογματικὴν τοποθέτησι τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τῶν ἄλλων. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν
νὰ ἀτονήσῃ ἡ ἀτομικὴ τους πείρα καὶ ἡ ζωντανὴ αἴσθησις τῆς πορείας ἐπάνω
στὴ μεγάλη λεωφόρο τῆς ζωῆς καὶ δίπλα στὶς ὄχθες τοῦ πηγαινοῦ ποταμοῦ τῶν
πνευματικῶν εὐλογιῶν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

7

I. Ἱστορία τοῦ Λόγου

Εἰσαγωγή : «Στὰ ἔχνη τοῦ λόγου»	11
α' Ἡ γλῶσσα	17
β' Ὁ λυρικός λόγος	19
γ' Ὁ τραγικός λόγος — τὰ παθήματα	21
δ' Ὁ ἔλεος στὸν τραγικὸν λόγο	23
ε' Ὁ φόβος στὸν τραγικὸν λόγο	25
ς' Ἱστορία τοῦ φόβου	26
ζ' Ἡ κάθαρση στὸν τραγικὸν λόγο	30
η' Προφητικὲς ἀναλαμπές στὸν τραγικὸν λόγο	33
θ' Ὁ λόγος τῆς φύσεως — Σπερματικὸς λόγος	36
ι' Ὁ λόγος — σοφία	39
ια' Τὸ ὑπεράνω τοῦ λόγου καὶ τὸ παράλογο	41
ιβ' Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο	43

II. Ὁ Ναὸς

α' Πρὸς ἀναζήτηση τόπου	47
β' Ἀρνητικὸς προσδιορισμὸς τοῦ τόπου	49
γ' Ἀκριβὲς προσδιορισμὸς τοῦ τόπου τῆς θείας διαμονῆς	51
δ' Ἡ σημασία καὶ ὁ προσρισμὸς τοῦ Ναοῦ κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη	53

III. Ἡ σύνθεσις στὴ Βίβλο καὶ τὴν Ἐκκλησίαν

α' Εἰσαγωγή στὴν ἔννοια τῆς σύνθεσης	57
β' Ἡ σύνθεσις στὴν Ἀγία Γραφή	59
γ' Ἡ σύνθεσις στὴν Ἔξοδο	61
δ' Ἡ σύνθεσις τῆς Ἐκκλησίας	62
ε' Ἡ σύνθεσις τῆς Ἐκκλησίας δὲν μοιάζει μὲ μελίτσι	64

95

ς'	Και άλλα αρνητικά στοιχεία στην κυψέλη	67
ζ'	Ἡ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γραφὴν μοιάζει μ' ἐκείνην τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος	70
η'	Μοιάζει σὲ ποιμνὴ μὲ ἓνα ποιμένα	72
θ'	Ἡ μονοσήμαντὴ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας	74
ι'	Συμβολισμοὶ καὶ μεταφορικὰ σχήματα στὴ σύνθεση τῆς Ἐκκλησίας	77
ια'	Ἐκκλησία καὶ ὑψηλὴ τέχνη	79

IV. Κοιφορμισμὸς

α'	Εἰσαγωγὴ	83
β'	Ὁ κίνδυνος τοῦ Κοιφορμισμοῦ	85
γ'	Ματαιολογία τοῦ Κοιφορμισμοῦ	88
δ'	Ὁ Λόγος ἔξω ἀπ' τὸν Κοιφορμισμὸ	90
ε'	Αἰώνιες ἐμπειρίες	92

